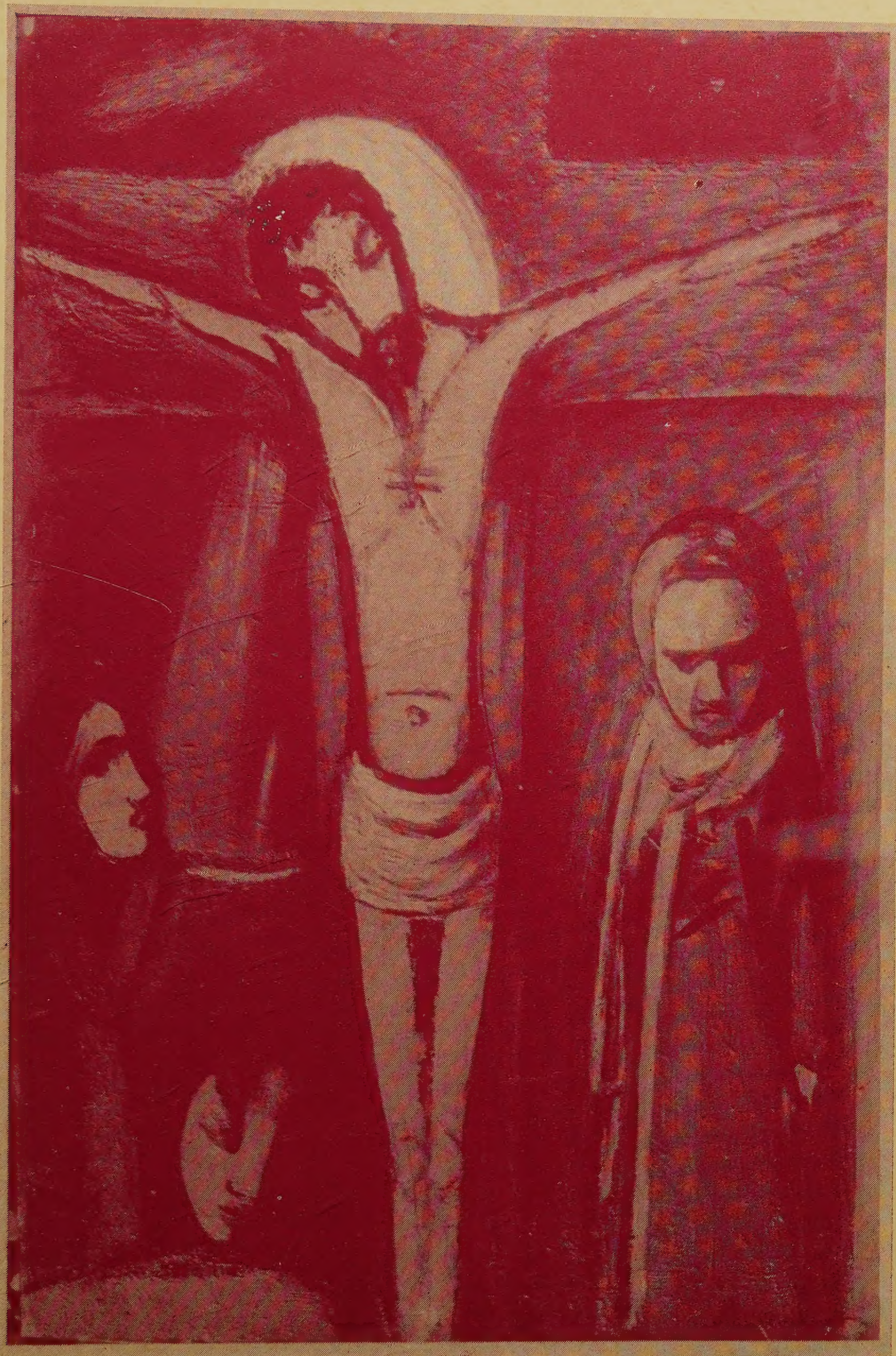

AIDAI

1960

NR. 7

TURINYS

K Ū R Y B O S P A S A U L Y

LITERATŪRA

MOKSLAS

MENAS

VISUOMENINIS GYVENIMAS

I L I U S T R A C I J O S

Šis "Aidų" nr. iliustruotas dail. Prano Domšaičio tapybos darbais:

September, 1960

AIDAI - ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunkport, Maine. Subscription $6.00, single copy 60c. Second-class postage paid at Kennebunkport, Maine and at additional mailing offices.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1960 METAI RUGSĖJO MĖNUO Nr. 7 (132)

A. A. VYSKUPAS VINCENTAS PADOLSKIS

PREL. F. BARTKUS

Neapsakomai didelis ir skaudus smūgis ištiko vargšę mūsų tautą paskutiniu metu. Per palyginti trumpą laiką neteko ji net trijų augštų savo dvasios vadų. Praėjusį rudenį numirė Lietuvoje bolševikų iškankintas vysk. Pranciškus Ramanauskas. Besibaigiant 1959 m. apleido šį pasaulį Austrijoje tremties sunkumų ir amžiaus naštos prislėgtas arkivyskupas Juozas Skvireckas. Šių metų gegužės 6 d. pasimirė Romoje vysk. Vincentas Padolskis. Skaudžiausia, kad mirtis pakirto jį visai netikėtai, pačiame jo amžiaus grožyje ir jėgų žydėjime, kada dar daug, daug galėjo jis pasidarbuoti Bažnyčios naudai ir tėvynės gerovei. Palaidotas jis geg. 9 d. Campo Verano kapinėse Romoje.

Mokyklos suole

Velionis gimė 1904 m. balandžio 24 d. Virbalio mieste, Vilkaviškio apskr. pasiturinčių ūkininkų, Navickų-Padolskių šeimoje. (Jo motina buvo ištekėjusi už Navicko ir, jam mirus, už Padolskio. Iš pirmosios moterystės gimė 4 sūnūs. Tarp jų žymus muzikas St. Navickas ir karšta lietuviška dvasia bei uolia veikla JAV pagarsėjęs kun. dr. J. Navickas, MIC. Iš antrosios — gimė duktė ir būsimasis vysk. Vincentas). Pradžios mokyklą lankė jis Virbalyje, I-jo pasaulinio karo patrankoms dundant, gimnazijos mokslą ėjo Kybartuose nepriklausomybę jau atgavusioje tėvynėje. Augdamas giliai pamaldžioje šeimoje ir turėdamas prieš akis savo vyresniojo brolio, kun. dr. J. Navicko, pavyzdį, Vincukas iš pat mažens jautė norą pasivesti Dievo tarnybai. Todėl 1922 m., dar nebaigęs gimnazijos, išvyko į užsienį eiti reikalingųjų mokslų. Su lėšomis vargo neturėjo: jų pakankamai parūpino mylintieji tėvas (motina jau buvo numirusi) ir broliai.

Gana greitai pabaigęs gimnazijos kursą viename Missions de la Salette vienuolyne Prancūzijoje, įstojo į Gregorianum universitetą Romoje ir 1925 m. gavo čia filosofijos daktaro laipsnį. Tųjų pat metų rudenį išvyko į Friburgo universitetą Šveicarijoje studijuoti teologijos. 1927 m. rugpjūčio 21 d. buvo įšventintas kunigu. 1929 m. baigė universitetą, gaudamas teologijos daktaro laipsnį. Buvo tada dar labai jaunas. Sveikata tarnavo gerai. Mokslas sekėsi. Lėšų netrūko. Ryžosi tad dar toliau tęsti studijas. Viliojo jį šv. Raštas. Tad tuojau įstojo į Biblijos Institutą Romoje ir baigė jį 1932 m. šv. Rašto kandidato laipsniu (Candidatus ad Lauream). Tųjų pat metų vasarą aplankė šv. Žemę ir aplinkines šalis, dalyvaudamas žinovų suruoštoje ir vadovaujamoje ekskursijoje.

Studijuodamas eilę metų užsienyje, turėjo jis gerą progą išmokti kalbų. Ir ja puikiai pasinaudojo. Mokėjo jis gerai šias svetimas kalbas: vokiečių, prancūzų, italų, anglų, lotynų, hebrajų, ir senovės graikų. Be to, galėjo naudotis rusų ir lenkų kalbomis. Taip tat, tiesiog pavyzdingai pasiruošęs užimti filosofijos, teolo-

Vysk. V. Padolskis (dešinėje) ir arkivysk. J. Skvireckas, abu neseniai mirę

gijos ar šv. Rašto katedrai bet kurioje augštojoje mokykloje, 1932 m. grįžo į Lietuvą.

Profesoriaus katedroje

Čia jo jau laukė vieta Vilkaviškio Kunigų Seminarijoje, kur būtinai reikėjo šv. Rašto profesoriaus. Paskirtas juo, gavo dėstyti įvairias šv. Rašto mokslo šakas ir hebrajų bei senovės graikų kalbas. 1937 m. buvo pakviestas į Vytauto Didžiojo universitetą Teologijos-Filosofijos fakultete užimti beišeinančio į pensiją arkivyskupo J. Skvirecko katedrai. Atlikęs habilitacijos darbą, gavo docento titulą ir ėmė dėstyti N. Testamento šv. Raštą bei graikų kalbą. Tojo darbo nenutraukė jis ir per pirmąjį bolševikmetį (1940-41 m.), nors tada buvo jau Vilkaviškio vyskupas augziliaras, o važinėti iš Vilkaviškio į Kauną buvo be galo sunku. Kai 1941 m. išsidanginus iš Lietuvos bolševikams, vėl pradėjo veikti Vilkaviškio Kunigų Seminarija, dėstė joje šv. Raštą ir su juo susijusius mokslus, kol galėjo pasilikti Lietuvoje. Bet ir atsidūrus tremtyje, jo profesoriškasis darbas ne visiškai nutrūko: tuojau po karo mokė jis per kurį laiką šv. Rašto dalykų vienoje Austrijos augštojoje mokykloje.

Vyskupo soste

Kai 1940 m. vasarą ligtolinis Vilkaviškio vyskupas koadjutorius, M. Reinys, išsikėlė į Vilnių, kaip titulinis Cipsalas arkivyskupas ir Vilniaus sufraganas, kun. V. Padolskis tais pačiais metais buvo paskirtas tituliniu Larandos vyskupu ir Vilkaviškio augziliaru. Konsekruotas buvo Vilkaviškio katedroje 1940 m. rugpjūčio 14 d..

Lietuva tada ką tik buvo netekusi laisvės ir nepriklausomybės. Nors užgrobusieji ją rusai bolševikai dar nebuvo spėję parodyti visų savo vilkiškų nagų ir nasrų, bet jau nemaža pikto padarę ypač katalikams. Be kitų apiplėšimų, jie jau buvo atėmę Vilkaviškio vyskupo namą ir viską kas tik priklausė Kunigų Seminarijai. Vyskupui su visa raštine teko persikelti į kleboniją, kur vos tebuvo vietos parapiją aptarnaujantiems kunigams. Suprantama tat, į kokią spūstį pateko ką tik konsekruotasis vysk. Vincentas. Bet to dar maža. Netrukus bolševikai atėmė ir tąjį kambarėlį, kuriame buvo jis prisiglaudęs, pasityčiojimui pavesdami jį venerinių ligų dispanseriui. Velioniui teko pereiti į žmonėms vos beįmanomą gyventi patalpą. Bet po kelių savaičių kilo vokiečių rusų karas, ir bolševikai pakniopstomis išsinešdino iš Lietuvos.

Naujieji Lietuvos okupantai, vokiečiai, anaiptol nebuvo linkę grąžinti tikriesiems savininkams to, ką bolševikai buvo iš jų atėmę. Jie manė tai visa pasilaikyti sau. Tik tais atvejais, kai savininkai, vos tik išsidanginus bolševikams, tuojau paskubėjo užimti jiems priklausančiąją nuosavybę ir pastatė vokiečius prieš, taip sakant, jau įvykusį faktą, jie nekliudė jiems ja naudotis. Taip atsitiko su Vilkaviškio vyskupo namu ir Kunigų Seminarija. Tai nemažas a.a. vysk. V. Padolskio nuopelnas, kad jis paliepė ir padėjo atitinkamiems asmenims

veikti čia drąsiai ir greitai. Tuo būdu Vilkaviškio vyskupas galėjo grįžti į savo namą ir Kunigų Seminarija pradėti darbą. Tęsė ji jį per visus trejus vokiečių okupacijos metus, nors vysk. V. Padolskiui ne kartą teko ginti ją nuo įvairių okupanto užmačių.

Vokietijoje

Skaudžiąją 1944 m. vasarą Rytų siaubui priartėjus prie Vilkaviškio, velionis manė pasitraukti prie Lietuvos-Vokietijos sienos ir tenai savo vyskupijos ribose palaukti, kol audra praūš. Bet, deja, ne taip išėjo... Kaip tūkstančiams mūsų tautiečių, taip ir jam teko netrukus atsidurti Vokietijoje. Čia tuojau nuvyko į Regensburgą ir apsistojo karmelitų vienuolyne, kur jau antri metai gyveno nacių internuotas žymus mūsų tautos sūnus, prel. M. Krupavičius.

Vos susiradus pastogę, velionies, kaip ir kitų tremtyje esančiųjų mūsų vyskupų, pirmutinis rūpestis buvo kunigų seminarijų auklėtiniai. Buvo atvykęs į Vokietiją nemažas jų skaičius iš įvairių Lietuvos vyskupijų. Reikėjo apsaugoti juos nuo paėmimo į kariuomenę ar į darbus ir surasti jiems galimybę tęsti mokslą. Šiam tikslui teko velioniui atlikti daug sunkių žygių pas pasaulinę ir dvasinę vokiečių vyresnybes. Bet ne veltui. Dar 1944 m. rudenį lietuviai klierikai galėjo susirinkti į dėl karo ištuštėjusią Eichstaetto kunigų seminariją ir mokytis toliau.

Kai karui pasibaigus šiek tiek apsitvarkė susisiekimas, velionis tuojau pradėjo lankyti lietuvių stovyklas Vokietijoje, Austrijoje ir kitose šalyse, teikdamas Sutvirtinimo sakramentą, nešdamas suraminimo, paguodos. Ir lankė jis jas kasmet tol, kol dauguma mūsų tautiečių išvyko į užjūrius. Bet ir turėjusiųjų pasilikti Europoje neužmiršo. Galima drąsiai sakyti, jog nėra vakarų Europoje tokios lietuvių gyvenamos vietos, į kurią jis nebūtų keletą kartų nuvykęs.

Paminėtina dar tai, kad 1947 m. aplankė jis daug Prancūzijos, Belgijos, Olandijos, Airijos ir Anglijos vyskupų, informuodamas juos apie sunkią lietuvių būklę tremtyje ir tėvynėje ir rinkdamas pašalpos tremtiniams klierikams ir kunigams.

Romoje

1950 m. velionis išsikėlė į Romą ir ėmė vadovauti neseniai įsteigtajai šv. Kazimiero Kolegijai, visą širdį pavesdamas jos reikalams. O svarbiausieji tųjų reikalų buvo šiedu: tinkamas medžiaginis jos aprūpinimas ir pakankamo kandidatų į ją skaičiaus suradimas. Juodu velionis visada turėdavo prieš akis, belankydamas per atostogas Europoje gyvenančiuosius lietuvius, jiedviem vadovaudamasis važinėjo jis ir 1954 bei 1958 m. vasaromis po JAV.

Vysk. Vincentas Padolskis

Kaip teisingai ir gražiai rašo kun. dr. J. Vaišnoras, MIC, (plg. Kristaus Karaliaus Laivas, 1960 m. birž. 4 d.), gyvendamas krikščionybės centre, velionis savaime pasidarė tarsi lietuvių katalikų atstovas prie šv. Sosto. Savo įgimtu švelnumu ir taktu jis yra daug pasitarvęs lietuviams katalikams Vatikane. Jau pats jo, kaip lietuvio vyskupo, dalyvavimas įvairiose iškilmėse sudarė lietuviams garbę. Svarbiausiųjų Vakarų Europos kalbų mokėjimas leido jam užmegzti ir palaikyti ryšius bei santykius su įvairių kraštų dvasiškija ir tuos ryšius panaudoti lietuviškam reikalui.

Kai prieš kiek laiko buvo atgaivinta Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija, velionis kelerius metus jai sėkmingai vadovavo. Bet daugiausia laiko ir jėgų jis buvo pavedęs naujų šv. Rašto laidų spausdinimui prižiūrėti. Čia buvo mėgiamiausia jo sritis, ir jis joje darbavosi ligi paskutinei savo gyvenimo valandai.

Visuomeninė veikla ir raštai

Kai tik velionis pradėjo lankyti gimnaziją, tuojau įstojo į ateitininkų kuopą ir visą laiką buvo veiklus jos narys. Ypatingai mėgo jis sportą ir meną ir gebėjo ruošti pramogėles. Kad būtų kas vaidinti, parašė jis tam tikrą veikaluką, kurį su nemažu pasisekimu buvo vaidinę Kybartų ateitininkai ir Virbalio pavasarininkai. Norėdamas paruošti jį spaudai, jis atsidėjęs jį perdirbinėjo, tobulino, bet, deja, kiti darbai ir rūpesčiai bei nepatogios sąlygos sukliudė jam jį išspausdinti. Per šventes ir atostogas mielai jis padėdavo Virbalio ir apylinkės pavasarininkams. Tai darė ir beeidamas mokslus užsienyje. Studijuodamas Friburge, tuojau įstojo į lietuvių studentų draugiją Lituania ir kurį laiką jai vadovavo. Grįžęs į Lietuvą, noromis jis padėdavo visoms katalikiškoms organizacijoms, ypač savo įdomiomis ir rūpestingai paruoštomis paskaitomis. Kalbėti jis gebėjo gal ne visada karštai ir uždegančiai, bet visada aiškiai, tvirtai ir įtikinančiai. Klausiusieji jo paskaitų ar pamokslų jausdavosi, ar ką naujo sužinoję, ar jau žinomus dalykus naujoje šviesoje išvydę.

Plunksnos darbą pradėjo jis vyresnėse gimnazijos klasėse, rašydamas "Ateičiai". Bestudijuodamas užsienyje ir beprofesoriaudamas Lietuvoje, bendradarbiavo "Tiesos Kelyje", "Židinyje", "Loge". Atskirai išleido "Kelionė į šv. Žemę" bene 1935 metais. Tai buvo gana plataus veikalo I-ji dalis. Kitos dvi dalys: "Kelionė po šv. Žemę" ir "Kelionė po aplinkines šv. Žemės šalis" turėjo neilgai trukus pasirodyti. Medžiaga buvo jiedviem paruošta. Reikėjo tik ją kiek geriau apipavidalinti. Deja, profesoriaus darbas Vytauto Didžiojo universitete sutrukdė tai padaryti. Gi netrukus kilo karas, velionies pečius užgulė kitokios pareigos ir rūpesčiai, ir spausdinimas teko atidėti neribotam laikui.

. . . Svajos neišsvajotos . . .

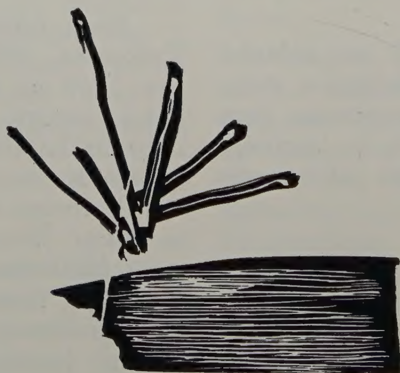
1943 m. vasarą, vizituodamas Lazdijų dekanatą, velionis aplankė žymaus Dzūkijos švietėjo, kun. dr. M. Gustaičio kapą ir labai gėrėjosi paminklo įrašų. O įrašą sudarė vieno kun. M. Gustaičio eilėraščio ištrauka, kurios atsimenu tik šias dvi eilutes:

Čia guli svajos neišsvajotos,
Čia guli giesmės neišgiedotos".

— Kaipgi tai gražiai ir teisingai pasakyta —, kalbėjo velionis. —Juk kun. M. Gustaitis mirė palyginti dar toks jaunas (57 m). Gilių sumanymų, augštų svajonių buvo jis pilnas. O kiek eilėraščių dar būtų galėjęs jis sukurti Bet deja, . . . —

Gilių minčių, kilnių sumanymų ir augštų svajonių buvo visada pilna J.E. vysk. V. Padolskio siela. Jos lietė kiekvieną gerą ir naudingą Bažnyčiai bei tėvynei darbą. Bet ypatingai sukosi apie tai, kaip grįšime į tėvynę, kaip kursime joje Dievo garbei ir žmonių gerovei gyvenimą. O grįžti į tėvynę turėjo jis kuo tvirčiausios vilties. Juk buvo dar vos tik peržengęs šeštojo kryželio pusę. Visą laiką buvo sveikas, stiprus, protingai atsargus. Atrodė, kad dar bent dvi tris dešimtis metų galės mums vadovauti. Bet mirtis slaptai pasikasė po juo ir jį išplėšė iš mūsų tarpo. Deja, jo, o drauge galima sakyti, visų mūsų svajos liko neišsvajotos . . .

Amžiną atilsį duok jam, Viešpatie!

K A Z Y S   B R A D Ū N A S

AUKOJIMAS

Aš pirmą kartą paguldžiau
Ant žemės mažąją dukrelę —
Išėjęs pašalas,
Žolė gyva.

Ir suošė pušis gūdžiau . . .
Bet nieko aš nepamačiau.
Tiktai pravirkai tu balsu —
Ir man baisu ir man baisu —
Kodėl ant žemės paguldžiau,
Kam suošė pušis gūdžiau . .

KELEIVIS IR UGNIS

Senovėje buvo kartą
Labai šalta žiema.
Vienas keleivis keliavo tolimą kelią,
Jam bekeliaujant,
Atėjo naktis.

O šonuose driekės kaimai,
Pakelėje sodybos,
Ir visuose namuos
Kalbėjo ugnis:
— Tu išėjai,
O aš neisiu.
Man čia gera —
Aš čia paklota, užklota ir papenėta
Ir švariu vandeniu akys nuplautos —
Gyvenk ramybėje su manimi . . .

Vienas keleivis keliavo tolimą kelią . . .

KELIONĖS GALAS

Kur eini, žmogau? — paklausė upė.
— Einu į šalį, kur saulē svyra.

O tenai buvo kalnai ir kloniai,
Miškai ir pievos —
Visur neapsakomas grožis . . .

Tiktai nebuvo debesų ir vėjo,
Žvėrių ir paukščių,
Nebuvo drugių . . .

Ir bekeliaujant pajūriu,
Sukranksėjo juodvarnis viršum galvos.

Akis pakėlęs pamačiau,
Kad marios juda,
Kad atplaukia senelē
Su laivele.

Dabar aš noriu paklausti:
Ar tu esi mano mirtis?

RUDUO

Brazdina vėjai šakas —
Širdis neištvers.
Aš verkdamas glostau saulelēs jau šaltas rankas
Kaip mirusios dukters.

Kas ją bevėstančią šildys,
Kas ją aklą tausos,
Kai sklidinai prisipildys
Ir mūsų akys tamsos.

ŽEMAIČIŲ KLAUSIMAS IR ŽALGIRIO KAUTYNĖS

ZENONAS IVINSKIS

1. Kryžiuočių dviejų šimtmečių pastangos užvaldyti Žemaičius.

Nuo 13-jo amž. vidurio Žemaičiai buvo pasidarę vokiečių ordino ir Lietuvos valdovų politinių derybų ir mainų objektu. Už karūnos išrūpinimą 1251 Mindaugas užrašė Livonijos ordinui žemių Žemaičiuose. Kryžiuočių rankose atsirado (su 1257 ir 1259 datomis) dokumentai, kuriais esą Mindaugas ordinui užrašęs visą Žemaitiją.[1] Jokiai kitai žemei laimėti kryžiuočiai nėra padėję tiek daug pastangų, kaip šitam pleištui tarp Nemuno žemupio ir Kuršo - Žiemgalos. Todėl per visą 14-jį amž., iš visų pagoniškosios Lietuvos žemių, Žemaičiai buvo daugiausia puolami. Kai ginklu jų nebuvo galima laimėti, kryžiuočiai patys skatino arba sėkmingai maišėsi į Gediminaičių *vidaus* kovas. Jis rėmė ar mielai teikė prieglobstį kiekvienam kunigaikščiui, kuris tik užrašydavo Žemaičius. Taip kartojosi per 36 metus (1382-1418).

Jogaila turėjo pažadėti Žemaičius kryžiuočiams, kai jų remiamas nugalėjo Kęstutį. Du kartu iš Lietuvos pabėgęs, Kęstutaitis abiem atvejais už Žemaičių užrašymą naudojosi ordino pagalba (1382-84, 1390-92). Tapęs didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu, du kartu jis darė taikos sutartis (1398, 1404). Visais keturiais atvejais buvo aukojami Žemaičiai . Vytauto pramintu keliu ėjo ir jauniausias Algirdaitis. Du kartu Švitrigaila ištrūko pas kryžiuočius (1402, 1418), jiems atiduodamas Žemaičius . . .

Po Žalgirio kautynių ir Torno taikos, dvylika metų Žemaičių klausimas buvo svarbiausias nesutarimų objektas. Imperatoriaus Zigmanto arbitras Benediktas Makra apvažiavo ginčijamas sienas (1413). "Žemaičių skundas" nuskambėjo ir tarptautiniame Konstancos konsilijos forume. Eilėje suvažiavimų su ordinu vis nesėkmingai buvo svarstomas Žemaičių ir sienų klausimas, kol pagaliau jis buvo išspręstas Melno taikoje (1422). Visi tie santykiai su ordinu, su kuriuo konfliktas tepasibaigė į Vytauto gyvenimo galą, iš jo reikalavo daug lankstumo. Atsimesdamas nuo pažadų, Kęstutaitis turėjo savo išskaičiavimus ir savos valstybės labą, kai ordino akyse tokie žygiai reikšdavo didžiausius išdavimus.

Vytauto laikais ir vyko pačios dramatiškiausios kovos su ordinu dėl Žemaičių. Už savo netikėtą antrą atsimetimą (1392) Vytautas susilaukė kieto keršto dideliais priešo žygiais iki pat Vilniaus. Bet už kelerių metų ordino magistras Konradas von Jungingenas suminkštėjo. Už įgijimą Žemaičių "tilto", kuris buvo taip reikalingas sujungti Livonijos ir Prūsų žemėms, ordinas buvo linkęs užmiršti ankstybesnes skriaudas. O Lietuvos valdovui, kuris siekė rytuose sutvarkyti dalinius kunigaikščius ir domėjosi totorių vidaus santykiais (1399 Vorsklos kautynės), taip pat reikėjo ramybės vakaruose. Tad 1396 jau buvo padarytos paliaubos, o 1398. X. 12 iškilmingai sudaryta prie Kulautuvos Salyno "amžinoji" taika. Pastovus jos įgyvendinimas tačiau būtų reiškęs ne tik grynai lietuvių gyvenamų žemių (Žemaitijos, dalies Sūduvos) atidavimą ordinui, bet ir visišką Lietuvos *nustūmimą* nuo jūros.

Jeigu ikitoliniai Žemaičių "dovanojimai" ordinui buvo pasilikę tik pergamentiniais pažadais, tai 1398 užrašas jau teikė jam pagrįstų vilčių. Atsilygindamas kryžiuočiams už sunaikintas jų pilis prie Nemuno (1392), Vytautas pažadėjo pastatyti dvi pilis Žemaičiuose ir padėti juos užvaldyti. Bet, po pusantrų metų ordino valdžios Žemaičiuose, Vytautas vėl surado pretekstą ginčui, kai atsisakė grąžinti į laisvą Lietuvą išbėgusius ordino valdžios Žemaičių ūkininkus. Žemaičiai buvo sukurstyti, ir 1401 pavasarį ten kryžiuočių pilys buvo paimtos.

Vėl nelauktai Žemaičių netekęs, ordinas prieš "išdaviką" Vytautą vakaruose išvystė stiprią *propagandą*. Iš viso kryžiuočiai intensyviau ėmė rūpintis savo naudai laimėti vakarų krikščionių, popiežiaus ir valdovų opiniją. 1401-03 ir 1409 prieš ordinui ir krikščionybei skriaudas darantį Vytautą (iš dalies ir jo pusbrolį karalių) buvo paleista dešimtys raštų. Siųsdamas skundą po skundo dvasiškoms įstaigoms ir pasauliniams valdovams, ordinas puolė Vytautą už trigubą išdavimą. Bet Vytautas kovojo, ne tik ginklu atakuodamas ordino pilis (1402-03 Daugpilį ir Jurbarką)[2], bet ir plunksna, nors jo propagandos aparatas buvo nepalyginamai silpnesnis. 1401. III. išleido jis į Vakarų Europos valdovus vieną atsišaukimą, kuriuo kaltino ordiną už neteisingas pretenzijas į laisvus žmones, iš Žemaičių išvykusius.[3]

Per keletą kovos metų (1401-03) ordinas nieko nelaimėjo, taigi ėmė darytis nuolaidesnis. Jis žadėjo neberemti nė Švitrigailos, jeigu tik atgautų išslydusius Žemaičius. Vytautas taip pat linko prie taikos. Jis nebuvo dviejų frontų karo šalininkas: jeigu jis ką nors turėjo tvarkyti rytuose, tuomet kryžiuočiams pakišdavo Žemaičius. Jam rūpėjo atsiimti maištaujantį Smolenską ir sudrausminti svyruojančius bei neištikimus rytų pasienio kunigaikščius. 1403 vasarą prasidėję pasitarimai privedė prie paliaubų ir pagaliau prie taikos Racionžo suvažiavime (1404.V.22). Tuo metu pats Vytautas kariavo prieš Smolenską. Jis siuntė savo įgaliotinius, kurie per Jogailos ir didžiojo magistro susitikimą pateikė aktus. Jogaila, kuris atnaujino Kališo taiką (iš 1343) ir atsisakė Pamario, Kulmo, Michalovos ir kitų su ordinu ginčijamų pasienio sričių, patvirtino Vytauto įgaliotinių sutartį. Vėliau ją patvirtino ir Vytautas.[4]

Vėl žadėdamas ordinui Žemaičius Salyno taikos sąlygomis, Vytautas įsipareigojo per metus atiduoti kraštą. Be to, jis apsiėmė *priversti*, kad Žemaičiai pasiduotų ordino valdžiai ir užstatan duotų žmonių. Kol Žemaičiai ordinui pasiduos, Vytautas turėjo su jais nutraukti santykius, nepalaikyti jų prekybos, nepardavinėti jiems javų, druskos ir kt.[5] Kadangi iki tol ordinui vis rodėsi kenksminga Kęstutaičio įtaka Žemaičiuose, tad jis, be paties didžiojo magistro prašymo, negalėjo žemaičių jėga versti pasiduoti.

Bet ir 1404 sutartin buvo įrašytas punktas, kuris vėliau vedė prie ginčų ir konflikto. Pasižadėdamas be ordino žinios iš Žemaičių nieko nepriiminėti, Vytautas išsiderėjo teisę Lietuvon išsigabenti 250 šeimų. Konfliktą baigus, ordinas vėl ėmė talkininkauti Vytautui. Į šio tris žygius prieš Maskvą ir į tolimą rytų erdvę (1406, 1407, 1408) kryžiuočiai atvedė ir jėga surinktų žemaičių . . .[6]

Iš Lietuvos valdovo ordinas buvo laimėjęs savo valstybei sujungti reikalingą žemę —vakarinę lietuvių tautos dalį. O didžioji Lietuvos kunigaikštystė tada dar negalėjo suprasti etnografiškai tautinio principo. Šis todėl buvo paaukotas teritorialiniam. Pati Racionžo taika ordinui reiškė laimėjimą — ir santykiuose su Lenkija, bet labiausiai — su Lietuva.

Šį kartą kryžiuočiai jau galėjo turėti stipresnių vilčių, jog pagaliau pasiseks įsistiprinti Žemaičiuose. Grįžęs iš laimingai baigtos Smolensko operacijos, 1404 rugpjūčio viduryje Vytautas su didžiuoju magistru susivažiavo prie Lampėdžių (arti Kauno) Riterswerderio saloje.[7] Jis rodė ordinui didelį palankumą. Akivaizdoje savo žymiųjų didikų, kurie patvirtino susitarimus su Konradu von Jungingenu, Vytautas pažadėjo per dešimtį metų nepriiminėti iš ordino žemių (Žemaičių) činšininkų. Jis leido naudotis Nevėžio kairiuoju (Lietuvos pusės) krantu ordino statomoms malūnų užtvankoms. Matyti, paties Vytauto patvarkymu į Ritterswerderio suvažiavimą buvo atvykęs būrys Žemaičių bajorų, kurie pasižadėjo didžiajam magistrui patys pripažinti ordino valdžią ir dar kitus paraginti jam pasiduoti. O didysis magistras — draugystės ženklan —pasižadėjo būti Vytautienės globėju, jeigu ji liktų našlė.

Prasidėjo tragikomiškas Žemaičių ir Vytauto santykių epizodas. Atvykęs su kariuomene 1405 pradžioje, didžiojo Žemaičių žemės gynėjo sūnus padėjo kryžiuočiams užimti prie Dubysos Raseinių, Viduklės ir Ariogalos sritis. Liepos mėn. Dubysos rajone Vytautas vėl pasirodė su karine jėga, kurioje buvo rusų ir lenkų. Anot Dlugošo, Žemaičių gyventojai išsislapstę giriose. Primindami savo ištikimybę Kęstutaičiui, jie jo maldavę, kad neatiduotų jų kryžiuočiams — "Vakkis Ahridlis" ir neatplėštų nuo kitų lietuvių, nes žemaičiai esą tos pačios tautos, tos pat kalbos ir papročių.[8] Šitaip buvo aiškinama ir "Žemaičių skunde" Konstancoje.[9] Labai temperamentingai tą patį rašė ir pats Vytautas 1420 imperatoriui Zigmantui.[10]

Už visus skundus stipresnė buvo realioji Vytauto politika, nes jis norėjo taikos vakaruose, kad galėtų tvarkyti rytų žemes. Kaip paprastai naujai įgytose ordino žemėse, Žemaičiuose vėl buvo tyrinėjami upių (Dubysos, Jūros) pakraščiai ir statomos pilys. Ordino amatininkams vadovaujant, Vytauto kariuomenė netoli Josvainių ant Šušvės kranto (Jasučio žemėje) pastatė pilį Koenigsburgą.[11] Gal pilies pavadinimas turėjo priminti per Salyno suvažiavimą Vytautui teiktą karaliaus titulą. Kadangi ordinui daug vargo sudarė priešo krašto pilių aprūpinimas, Koenigsburgui Vytautas teikė ne tik maistą, pašarą ir ginklus,[12] bet paliko ir įgulą. Šalia 40 kryžiuočių ten buvo 400 lenkų. Nors Vytautui iš Žemaičių pasitraukus 1405 rudenį žemaičiai puolė Koenigsburgą, bet jo neįstengė paimti. Ten persikėlė gyventi ordino vietininkas Žemaičiuose M. Kuechmeisteris.

Pats ordinas statėsi savo pilis Skirsnemunėje ir kitur.[13] 1407 buvo atstatytas ir Friedeburgas.[14] Svarbiausia kryžiuočių tvirtovė Žemaičiuose buvo 1407 m. baigta statyti Dubysos pilis Dobesinburg (Tobisburg). Dubysos pakraščius ištyrinėjus, naujoji lietuviškai pramokusio Kuechmeisterio sostinė ir krašto ad-

PR. DOMŠAITIS
AUTOPORTRETAS

ministracijos centras buvo pastatytas prie Dubysos žiočių (kur 1336 buvo stovėjęs Marienburgas), arti Nemuno dešinio intako Armenos.[15] Prie Dubysos pilies skubiai dirbo 800 darbininkų ir 24 meisteriai. Apsimetęs ordino draugu, ir čia Vytautas teikė pagalbą. Jis pastoviai mainėsi draugiškais laiškais, davinėjo patarimus, keitėsi įvairiomis brangiomis dovanomis, tarėsi nematąs, kas dėjosi Žemaičiuose. Vytautui paslaugus ordinas iš Karaliaučiaus atsiuntė savo meisterį į Trakus garsiajai salos piliai statyti Trakų (Galvės) ežere. Šitas vienintelis Pabaltijo "Wasserburg", kurio mūrus iš visų pusių skalavo ežero vanduo, stebino ir flamandų keliauninką Ghillebert de Lannoy.[16]

Tuo metu kai rytuose Vytautas vedė savo aktyvią politiką ir vis tolyn skverbėsi prie Maskvos sienų, vakaruose ordinas visu Valtijos ruožu išlygino savo valstybės sienas. Prie turimų Vyslos ir Dauguvos žemupių turėjo būti prijungtas ir Nemunas su savo žymiaisiais žemupio prieupiais (Nevėžis, Dubysa, Jūra, Šešupė).

Ordino vietininkas Žemaičiuose įvesdinėjo savo tvarką. Jo "kamarninkai" ėmė vėl matuoti laukus, surašinėti gyventojus. Tada ypatingai ūkiškai klestintis ordinas nesigailėjo išlaidų. Jis siuntė į Žemaičius kolonistų — ūkininkų, amatininkų ir pirklių. Su pačiais gyventojais kryžiuočiai darė visokius bandymus: tai ėmė įkaitus ir vykdė kruvinas egzekucijas,[17] tai siuntė į sunaikintą kraštą javų, gyvulių ir kitko.[18]

Jau 1407 Žemaičiai vakarų krikščionims pateiktame savo memoriale, kuris Konstancoje buvo ištisai paskelbtas, skundėsi kieta ordino

priespauda ir jo žiaurumais. Dar nėra tiksliai ištyrinėta, ar labai vienašališkas buvo Konstancoje (1416) įteiktas "Žemaičių skundas," kuriame išsamiai buvo išvardintos ordino riterių skriaudos.[19] Žmonės esą buvę verčiami į sunkiausius darbus, trukdomas susisiekimas ir prekyba, atiminėjamos nuosavos žemės, žiauriai imami įkaitai, grobiant vaikus ir žmonas, nukertant galvas ir t.t.

Dauguma žemaičių, kurie ordinui skaitėsi "mūsų priešai", nesidavė palenkiami. Anot paties vietininko, jie šiandien sakė "taip", o rytoj jau "ne".[20] Pats ordinas Konstancoje pripažino Žemaičius telaikęs lyg slidų ungurį už uodegos ("sicut anguillam per caudam").[21] Kaip rodo Žemaičių skundas 1407, nuo pat naujo kryžiuočių užvaldymo Žemaičiuose buvo daug nepasitenkinimo.[22]

1409 pradžioje ordinas aklinai uždarė Žemaičių sieną Lietuvon. Jis uždraudė ten pardavinėti arklius, galvijus ir medų. Vytautas ėmė skųstis tokiu kaimyno griežtumu.[23] O kryžiuočius pykino tai, kad Vytautas vis delsė atsiimti Racionže jam pažadėtas 250 šeimų, nes ordinas norėjo žinoti, kurie gyventojai jam priklauso.

Santykiai tarp Vytauto ir ordino vėl artėjo į naują krizę, nes pusbroliai 1408 gale, baigę tvarkyti rytų reikalus, sutarė iš ordino *atsiimti* Žemaičius. Tuo laiku nepasitenkinimas Žemaičiuose, kurie šimtais turėjo duoti įkaitus (minimi 500),[24] dar labiau įaštrėjo ir išsiliejo į atvirą sukilimą. Jo slaptu inspiratorium kryžiuočiai laikė Vytautą.[25] Žemaičiai, kuriems buvo atneštos žinios, kad "javams nunokus" prasidėsiąs karas,[26] sukilo dar gegužės mėn. (1409). Jie sudegino ordino vietininkui reikalingą Skirsnemunę, be to, puolė Žemaičiuose kitas dvi naujas pilis ir Klaipėdą.[27]

Paprastai daug žinių apie Lietuvą didžiajam magistrui surenkąs Ragainės komtūras rašė, jog Vytauto pasiuntiniai padrąsinę Žemaičius. Didysis kunigaikštis juos paremsiąs, nes "jis pats nori traukti Karaliaučiun su kariuomene ir vokiečius taip sunaikinti ir sumušti, kad jie patys turėtų bėgti vandenin ir skandintis."[28]

Vytautas viešai dėjosi nekaltas ir norėjo "savo rankas nusiplauti." Vedant derybas, Markvardas Salzbachas jį įžeidė, pasakydamas, jog jis jau *tris* kartus esąs išdavęs ordiną; o ketvirtą kartą sulaužius priesaiką, sunku būtų pasiteisinti prieš krikščionių valdovus. Užsigavęs dėl tokių kalbų, Vytautas skundėsi magistrui.[29] Bet ir šiam netrukus atsisakė duoti patarimų, kaip Žemaičių sukilimą numalšinti, nes ordinas jau seniai jo patarimų nepaisąs. Oficialiai tačiau Vytautas dar laikėsi taikos. Jis, pvz., Kaune viešai barė sukilusių Žemaičių pasiuntinius už nepaklusnumą ordinui, bet Vilniuje slapta jiems žadėjo paramą prieš kryžiuočius,[30] pareikšdamas, jeigu ordinas pradės karą, "kol aš gyvas, niekada nebebūsiu jų draugu"[31] Kai santykiai visai pablogėjo, ir abi pusi viena kitą apibėrė priekaištais, Vytautas labiausiai kaltino ordiną už sulaikymą prie Ragainės 20 laivų su grūdais, kurie 1408 vasarą — dėl pernykščio nederliaus — Jogailos iš Torno buvo siunčiami Vytautui.[32] Ordinas teisinosi, kad laivuose buvę slapta gabenami ginklai.

Grūdų sulaikymas Vytautui akivaizdžiai parodė, ką reiškė neturėjimas Nemuno žiočių, ir tai paskatino jį veikti. Jo pareigūnas Rumbaudas ir dar keli kiti bajorai (Galminas, Getautas, Klausigaila, Vasibutas) persikėlė per Nevėžį ir nuo Surviliškio—Krekenavos pradėjo užimti sukilusį kraštą. Įdomu tai, kad Raseinių bajoras "Clawssgail" 1390 Karaliaučiuje su kitais Žemaičių kilmingaisiais buvo pažadėjęs remti į ordiną pabėgusį Vytautą. 1409, kaip Vytauto patikėtinis, jis buvo vienas iš penkių vadovų, kurie turėjo Kęstutaičio vardu paremti Žemaičių sukilimą. Tik beginkliams vokiečių buvo įsakyta nieko nedaryti.[33]

Kai sukilimas apėmė visą Žemaičių kraštą, kuriame jau nuo 1408 galo buvo atsiradę iš Vytauto Lietuvos "pašaliečių", ordinui išsilaikyti nebebuvo vilties. Krito jo statytos pilys, kurių įgulos buvo gabenamos toli į rytus. Tik Klaipėda atlaikė žemaičių puolimus. Ordino vietininkas su savo įgula pasitraukė į Prūsus, savo sostinę — Dubysos pilį pats sudegindamas.[34] Tuo pat laiku, kai kryžiuočiams galutinai išslydo Žemaičiai, jie buvo priversti skelbti karą Lenkijai (1409.VIII.6), nes ordinui nepasisekė Jogailą atskirti nuo ketvirtą kartą atsimetusio Vytauto.

Kryžiuočiai rūpinosi sudaryti tokią padėtį, kad Jogaila ordino ir Lietuvos konflikte pasiliktų neutralus. Bet kai ordino pasiuntiniai pagrasino, jog Vytauto padarytų nuoskaudų daugiau nebepakęs ir puls Lietuvą, Gniezno arkivyskupas atkirto, jog tokiu atveju karalius pasiųs savo kariuomenę į Prūsus.[35]

Šitaip pribrendo didysis konfliktas, kuris turėjo kraujuje paskandinti visą abiejose pusėse nuo seno susitelkusią tulžį. O neatrišamas Žemaičių priklausomybės mazgas turėjo būti kardu perkirstas.

(Bus daugiau)

VIENPLAUKIS IR ŠVILPAUJA

PULGIS ANDRIUŠIS

Kai išsuki iš senybinio Salakinio vieškelio, kurį galą dar eini pro Pakaruoklio beržyną į rytus gerai išvažinėtu Minčios malūno traktu, tačiau šiapus ežero išsimetus keliūte į pietus, viskas pavirsta verksmais ir dantų griežimu: nei rodyklių nei kilometrstulpių, nei žmonių, kuriuos galėtum pasiklausti krypties! Šilti smėlio kalniukai, samanoti pušynėliai, gailūs pelkynai su miltuotom bruknėm vasarą ir gardžiom spalgenom žiemą, išvėpę skardžiai su riešutynais, — kilometrų kilometrai dykynių, kur šunkeliai patys nežino savo pradžios, nei pabaigos; pagaliau, nė nereikia, nes žmogus žmogų suranda ir be kelio, o praėjūnas ko gi čia iš viso lankysis?

Devinto vandens nuo kisieliaus giminės, stambaus Pagrundiškio penkių sodybų vienkiemio ūkininko kviečiamas, šiame užkampyje praleidau vienas vasaros atostogas, mokydamas jo mergaitę rašyt ir skaičiuot. Tai buvo tipingas tėvas - tironas ir laikė save visa galva pranašesniu už apylinkės žmones, gal dėl to, kad savo ūkyje turėjo kalvę ir visų paslaptis puikiai pažinojo. Į seklyčią, kur buvau apgyvendintas, valgyt man atnešdavo patsai savo rankomis (nepasitikėdamas moterimis), patsai ir stalą nurinkdavo. Jau per pirmą vakarienę, jisai pasakojo, girdi, kaimyniniame vienkiemyje Skurkių namai dar toki tamsūs, jog iki šios dienos viduasly kėpso iš senybės laikų didžiulis ąžuolo kelmas, kuriam vis dar kalba vakarines maldeles, prieš eidami gulti.

— Tai labai įdomu, — pasakiau pradžiugęs, — rytoj nueisiu pasižiūrėt!

— Nei rytoj, nei kol pas mus būsi, — atsakė rimtai susiraukęs, — tu tenai nekelsi kojos!

— Nugi, užeisiu apsimetęs pakeleivingu,— kalbėjau, —paprašysiu atsigerti vandens, pasakysiu dėkui ir išeisiu, daikto gi!

— Nė kokio undenio tu tynai negausi, ba kas gi tau paduos, — šnekėjo visai rimtai, — Skurkių šeimyna, per pusvarstį tau pamačius, išsilakstys raistuos, ko gera, da priemėtį įsivarys ... Ja paskui paeis kalbos, kad gyveni pas mus ... Va, kabink da medaus, ponaiti, viržinio; ir nesimaišyk su tais juodnugariais! Sakyk, narakiai aš nusiunčiau ponaitį un juos žvalgytuvių ... ja, gal, va šito su koriu, ne taip bus gailu?

Dar papasakojo, kad anoj pusėj Didžiabalių dar neseniai žaibas nuspyrė senio juodaknygiaus pirkelę, kur jisai gydęs tamsius žmones šaknelėmis ir atžadėjimais, laikęs išbaltintą kumelės kiaušą ant kryžavonės ...

Po kelių dienų viešnagės ir aklas būtų pamatęs, kokioj geležinėj drausmėj šeimininkas laikė namiškius, nuo tamsos iki tamsos vis bėgančius, vis nepataikančius. Jo disciplina savotišku būdu buvo pritaikinta ir man. Jo namuose viešėdamas, medų valgydamas turėjau būti "ponaičiu", kaip kad jis šią sąvoką suprato patsai. Po vakarienės gyvenamajame gale pasigirsdavo susirinkusių kaimynų aleliavimai, juokai. Negalėdamas pakelti vasaros prieblandų vienui vienas uždarytas negyvenamoj seklyčioj, išgirdęs linksmai niūkiant žmones pirkioj, eidavau į tą triukšmą, bet ... kol pereidavau erdvią priemenę, kol atverdavau duris, tenai nieko nebebūdavo, išskyrus namiškius, net piemenukas kažkur dingdavo, nors ir aiškiai žinojau, jog jis miega lovoje prie pečiaus. Pradžioje maniau, kad pasivėluodavau į sueigą, bandžiau po to atsirasti anksčiau, bet pirkią vistiek rasdavau ištuštėjusią. Šeimininkas stropiai sekdavo kiekvieną seklyčios durų sugirgždėjimą, priemenės grindų sudundėjimą ir, tai pajutęs, išvarydavo kaimynus namo. Po kelių nesėkmingų bandymų susipažinti su kaimynais, nebenorėdamas, kad jų susirinkimai būtų taip neceremoningai išvaikomi, turėjau vienui vienas leisti nykias sutemas seklyčioje, tiesa, dažnai paįvairinamas ant gonko akmenų susėdusių moterų graudulingo dainavimo. O gi, žinote patys, kaip ilgam Lietuvoje įsitveria vasarą tos niekieno valandos, tas nei vakaro nei nakties metas, kol įžiebiama žibalinė lempa, kurios aprūkusį kaminėlį apipuola mieguisti patamsių drugeliai!

Be trumpų pabendravimų su pačiu šeimininku, kai jisai tris kartus per dieną atnešdavo man seklyčion valgyt, kartkartėmis dar pavaišindamas šaknelių antpilu, be vieno kito žodžio su jo žmona (per ją ir mūsų giminystė su šiais namais!) visą tą gražią vasarą praleidau bevil-

tiškai atskirtas nuo pašalainių žmonių, sunaudodamas ilgus laisvalaikius skaitymui ir pasivaikščiojimams po ... tiktai šeimininko dviejų valakų laukus, kur nieko svetimo negalējau susitikti. Obuoliaudamas, ar vyšniaudamas kluonienoj, kartais pamatydavau gretimame sode besikrapštant kaimyną, bet man prisiartinus prie tvoros, senis nejučiom jau būdavo dingęs už klojimo sąsparos. Beklaidžiojant pušynėliuose netyčia užkluptas šeimininko piemenukas su banda nesileido į jokias kalbas, visas nurausdavo ir, palikęs gyvulius, pasislėpdavo kadugiuose ...

Rudeniop, dorojant vasarojų, iš šeimininko uosyno vieną saulėtą pavakarį įsikrapščiau skardžiun, kuris pakiliai šlaitais virsta į Didžiabalių raistus, abiejose pakriūtėse apkemėjęs lazdynais, besibaigiančios vasaros jau paženklintas geltonais atspaudais. Prisiriešutavęs pilnus kišenius, pajutęs vakaro vėsrą, vėl iškopiu lygumėlėn prie uosyno. Lauko keliūte tiesiai į mane betraukiąs vikių prižardytą vežimą arkliokas, o greta jo vadelėmis benūginąs kailiniuotas žmogelis su drobinėmis kelnėmis, veidą užsimaukšlinęs lietaus išpraustu ir saulės perdžiovintu kaškietu, pačiame viršugalvy su prasimušusiu prakaito vainikėliu.

— Padėk Dieve, — nuskaičiavęs reikiamą žmogui užkalbinti nuotolį, surikau ūkininkui, — kaip derėjo vasarojus?

Užuot ką man atsakęs, kailiniuočius šėrė vadelėm ir skubiai išsuko iš keliūtės miežienon, užvažiavus ant ežios, vežimas pavojingai pakrypo — pasverdėjo, paskui išsilygino, vadelēm šlajuojamas, arkliukas pasileido net bėgti per dirvas, akmenis ir gurvolius. Stovėjau ant kietos, gerai per sausą vasarą išmintos keliūtēs, kol drobinēs kelnēs ir kartim įviržyta vikių stirta per trumpą akimirką išnyko anapus uosyno kampo.

Šiuo atsitikimu stebėjausi gal kokias tik penkias minutes, gliaudėliaudamas riešutus grįžau namo, net per vakarienę pamiršau tatai priminti šeimininkui. Ypač kad jau mūsų sutartis ėjo į patį galą, buvau užimtas kelionės į tėviškę, o paskui — į Kauną, rūpesčiais. O ir disciplina, taip sumaniai ir paslėptai man primesta, ėmė nusibosti, nepaisant viržių medaus bei šaknelių antpilo.

Kitą vakarą, atnešęs valgyt, šeimininkas buvo neįprastai mandagus, užuot įpylęs įprastinius du stikliukus, jis pastatė pusropinukę ant stalo ir kvietė pačiam pasitarnauti, po vakarienės ilgai dar sėdėjo seklyčioje, kol viską išpasakojo, kol atsakė į mano klausimus.

— Taigi, bro, vakar anas ataina un man ir sako . .

— Kas tas "anas"? — klausiu.

— Ai, ponaiti, tumsus žmogus kaip ir anys visi, sarmata klausti, sarmata sakyt. . numoja ranka, šaukštu pamaišydamas man atneštus grybus su grietine. — Taigi anas kaip nusigundo, kaip nusigundo, jau buvo pagatavas un daktaru ait, saka, priemėtis tai jau kaip padėta, da tik netrinkė, ale laukia bet kadū. Da šit nebūvis kaip gyvas nusigundis ...

— Ja kagi nusigundis? — klausiu dar neatsiprotėdamas, apie ką čia viskas sukasi.

— Sukepimas, rokuojas, iš Padidžiabalių pakriūtės kaip alavinis balvoniukas stojas taks žmagēnas ir keliūte tiesiai aina un man, paskėsnoja runkom ir saka man kažnakū, ragis, aš lauksiu, kal anas un man pr' eis, tai tuo pačiu nus' gundimu kai šēriau bėriokui paslėpsniuos, kai anas ėmė nešt vežimu su vikais, bro, ragis, ne mano bėriokas, ale aitvaras. Ir vis aš šlajuodamas bėriokū vadelėm, ats' grįžtu per petį padabot, kū žmogėnas dara: ar da vejas, ar kakius burtus siunčia pavėjui? Bro gi, daboju, anas kaip inbestas keliūtėj, nė priekin, nė atgal! Pers'žegnojau, kai pamačiau kad anas nesiveja, bėriokas pa putu, ja mana plaučiuos vargonai groja, bro, anas gal ir ne taks piktas buva ...

— Tai ko gi jis nusigando, — ėmiau aiškintis, supratęs reikalą, — aš jam katalikiškai pasakiau "Padėk Dieve", dar paklausiau, kaip visi žmonės, kokia dermē?

Šeimininkui taip patiko šis atsitikimas, kad su didžiausiu pasigardžiavimu stengėsi pratęst pasakojimą. Ar jis atitiko originalą, ar ne, man niekuomet neteko patirti, nes tame užkampyje po to niekuomet nebuvau užsukęs.

— Pala, ponaiti, duok man baigt, — grynai nuskustame šeimininko veide per senatvės raukšles spindējo šypsena. — Sako, bro, jeigu anas būt' nars sprindį iššokis iš keliūtės miežienon ir parodis žinklū, kad aina un man, tai būč' metis bėriokų, vadeles, pakinktus ir vikų vežimū ir būč oru atskridis nama. Iš senybės gi sako, kad čia prie Didžiabalių kaip tik vieta takiem visokiem!

— Ar aš kokia baidyklė, ar blogai apsirengęs, ko gi jam buvo taip išsigąsti?

— Anas, bro, sako, kaipgi nesuksi su pilnu vežimu iš kelio, jeigu ty iššoko tau skersai žmogėnas. Ir ne koks mūsiškas, bet vienplaukis ir švilpauja! Švilpauja ir be kepurės! Visko čia žmonės matė, bet tokių dar nebuvo.

J. G. KREUTZFELDO LIETUVIŲ TAUTOS IR DAINŲ CHARAKTERISTIKA

A. ŠEŠPLAUKIS

Platesniame latvių ir estų dainų tyrinėjime, parašytame Herderio 150 metų mirties sukakties proga[1], jo autorius Leonidas Arbusowas[2] buvo pažymėjęs, kad svarbus lietuvių dainų šaltinis "Preussische Blumenlese" (Prūsų almanachas) iš 1775 m. jam nebuvo prieinamas nei Berlyno nei Elbingo bibliotekose, kur, kaip žinia, dar prieš karą to leidinio būta po vieną egzempliorių.[3] Dėl to jam nebuvo prieinama pati pirmoji platesnė lietuvių dainų charakteristika, kurią H. v. Mueller savo informaciniame straipsnyje apie tą šaltinį buvo pavadinęs "puikia, be šališkumo ir sentimentalumo" (kas anais gerais romantiniais laikais, žinoma, buvo ir nepaprasta).[4]

Davęs daugiau žinių apie latvių ir estų dainas ir kai kuriuose archyvuose iškasęs ligi tol neskelbtų tų tautų dainų, Arbusowas apie lietuvių dainas žinių teduoda šykštokai, nebent tiek, kiek jau iš seniau buvo žinoma.[5]

Norėčiau tad čia papildyti, kas ten praleista, ypač kiek tai liečia minėtąjį mūsų dainų šaltinį, — J. G. Kreutzfeldo "Įžanginį rašinį apie prūsų poeziją" (nuo Jerošino iki Herderio), kur trijuose puslapiuose pirmą kartą tada apie mūsų dainas prabylama laisvai ir atvirai (str. anoniminis, jo identiškumas nustatytas keleriais metais vėliau F. S. Bacho; žr. 21 pastabą).

Ruošiant spaudai didesnį darbą apie Herderį ir dainas, vėl teko susidurti su Kreutzfeldu, kurį J. Sembritzki vadina pirmuoju tikru mūsų dainų rinkėju.[6] Kreutzfeldas buvo lietuvių dainų parūpintojas Herderio garsiajam rinkiniui "Volkslieder" (1778-79).

Tiek dabartinėj Berlyno bibliotekoj, tiek ir jos perkeltoj šakoj Tuebingene "Preussische Blumenlese" su Kreutzfeldo rašiniu apie mūsų dainas nebebuvo užtikta — arba karo metu dingo arba perkelta į ligi šiol nežinomą vietą. Tik Elbingo biblioteka (dabartinėj Lenkijoj) galėjo pranešti dalį savo turto perleidusi Mikalojaus Koperniko universiteto bibliotekai Torūnėj. Laimingu atveju ieškomasai leidinys ten ir buvo užtiktas. Šiuo metu Kolumbijos universiteto biblioteka New Yorke yra įsigijusi minėto leidinio lanko A mikrofilmą. To lanko 14-16 pusl. randame pirmąją platesnę mūsų dainų charakteristiką. Kalbėdamas apie dainas, autorius ten kai ką pasako ir apie pačią lietuvių tautą ir, žinoma, tiek, kiek jam pačiam buvo pavykę surinkti žinių.

Pats Kreutzfeldas buvo kilęs iš Karaliaučiaus, tik metais vėliau gimęs už Herderį (1745), kurį laiką buvęs Karaliaučiaus senamiesčio mokyklos mokytojas, paskum universitete poezijos profesorius ir bibliotekininkas. [7] Dėl silpnos sveikatos, silpnų plaučių, palyginti ankstyvame amžiuje pasimirė (1784).

Kreutzfeldas gerai mokėjęs ir lietuvių kalbą, kaip matyti iš jo dainų vertimų į vokiečių kalbą, nors iš tikrųjų tik vieną jo paties almanache originale duotą dainą teturime: visos kitos ten teduotos vokiškame vertime.[8]

Iš kur Kreutzfeldas išmoko lietuviškai, nėra žinios. Gal kas iš tėvų ar senelių mokėjo? Kaip matyti iš kai kurių jo raštų ir pažiūrų į dainas ar lietuvių liaudį, jis norėtų į ją kiek lyg iš augščiau žiūrėti, lyg kildintų save iš senųjų prūsų bajorų.[9] Rėza buvo abejojęs Kreutzfeldo geru lietuvių kalbos mokėjimu, bet tas abejojimas jam buvo kilęs dėl to, kad, versdamas dainas, Kreutzfeldas apleidęs svarbią mūsų dainų savybę—rimą![10] J. Nadleris Kreutzfeldo dainų vertimus vadina "kiek perdėtais, bet pagaunančiais". [11]

Jei ne ankstyva mirtis, Kreutzfeldas, kaip matyti iš jo įžanginio straipsnio almanache apie prūsų poeziją, būtų paruošęs pirmąjį didesnį mūsų dainų rinkinį, tuo būdu tapdamas Rėzos pirmataku. Tačiau jo rinkinys, kaip ir Herderio, greičiausia būtų buvęs be originalų. Maža besą žmonių, kurie ta "paniekinta" (verachtete) kalba besidomėtų. .

Čia reikia pastebėti, kad "Preussische Blumenlese" tokia antikvarine retenybe pasidarė dėl to, kad jis, nors ir išspausdintas, pasaulio nebeišvydo, — greičiausia dėl finansinių sunkumų, kaip pažymi "Preussisches Archiv"[12]. Patsai Herderis skaitęs tik korektūros lankus su lietuvių dainų vertimais (lanke K). Vienas Berlyno bibliotekos egzempliorius (iki lanko N imtinai) buvo atstatytas iš kitų leidinių, pvz. tas pats įžanginis Kreutzfeldo straipsnis apie senųjų prūsų poeziją ir mūsų dainas buvo atspaus-

PR. DOMŠAITIS
BĖGIMAS Į EGIPTĄ

dintas ir "Preussische Tempe", praėjus penkeriems metams nuo almanacho atspausdinimo.[13]

Atidėdami į šalį bei kitai progai mūsų dainų, Kreutzfeldo surinktų, vertę bei autentiškumą, pažiūrėkime dabar į patį jų apibūdinimą. Nors ir pradėjęs nuo kryžiuočių laikų, nuo Jerošino (supoetinusio Dusburgą), Kreutzfeldas randa, kad prūsų poezija, palyginta su vokiečių, vistik esanti maža ir nežymi, ir būtent tame kampelyje, kuris ilgą laiką nežinojęs, kam priklausąs — Lenkijai (taigi ir Lietuvai) ar Vokietijai. Tai kraštas, kurs poetui nei vyno nei gražuolių negaminąs, ir nei aukso kasyklų. . . .

Kreutzfeldo tikslas, be to, buvęs duoti senųjų prūsų poezijos pavyzdžių, nes jie, pagal Dusburgą ir Schuetzę, aukodami daug giedodavę, tą pat darydavę, vestuves ir pakasynas keldami.

Tiesa, sako toliau Kreutzfeldas, daug pagoniškumo buvo jų dainose (giesmėse), ir dėl to ir jų krikštytojai, kryžiuočių riteriai, jų dainas (giesmes) kartu su jų kalba išrovę.

Į lietuvių kalbą ir į lietuvių dainas Kreutzfeldas atkreipė dėmesio dėl to, kad lietuvių kalboj jis įžiūrėjo prūsų kalbos giminaitę —seserį, nes paskutinis prūsų kalbos pėdsakas dingęs jau

pereitame šimtmetyje. Tik lietuvių kalboj atpažįsti mirusiosios seserį.

Tačiau iš tolesnio pasisakymo matyti, kaip Kreutzfeldui nedaug tebuvo žinoma apie visos lietuvių tautos pasireiškimą liaudies mene. Jis tik sprendė iš to siauro pajūrio ruožo, kurs buvo artimesnis jo gimtiniam miestui; lyg tai jau ir būtų visas lietuviškas pasaulis: tai ta kalba, kuria kalbama Kuršių Marių pakraščiu, ir šitą mintį patvirtina senieji estai (gal aisčiai?), dabartinių kuršių lietuvių panašūs drabužiai, papročiai vestuvėse, laidotuvėse ir išlikę jų prietarai, kurie dar gausūs tebėsą išlikę, nepaisant pakeitimų, kuriuos padarė krikščionybė ir valdžia.

Iš tolesnių Kreutzfeldo spręsmų lyg matyti, kad vietinius lietuvius jis būtų linkęs laikyti autochtonais, prūsų giminaičiais, kurie senąsias tradicijas tęsia, senose sodybose tebesėdi. Štai Kreutzfeldo žodžiai:

"Ir dalykas yra toks: lietuvių dainos tikrai yra vieninteliai mūsų krašto tautiniai dalykai; kuo jau juos seniai ir laikyta. Dėl to drįstame prie tų dviejų dainų, kurias Ruigas paskelbė,[14] dar keletą kitų, taip pat tikrų, žingsnis po žingsnio pridėti. Keturios, kurias į šią antologiją įdedame,[15] turi tokias aiškias žymes nedirbtinės liaudies dainos ir ypatingai lietuvių dainos, kad pačios gali kalbėti už savo tikrąją kilmę."

Toliau seka, kad ir glausta, bet tikrai puiki dainos charakteristika:

"Jose be vargo matome nekaltą vaikišką vaizduotę, o aistrą pakeistą į veiksmą ir pasakojimą — į sceną; matome laisvą minties skrydį, po to sekantį kalbos ir ritmo greitį; jose matome tai, ką esame įpratę liaudies dainose matyti. Bet tautinis dalykas jose taip pat ryškus.

"Jos alsuoja karo šėlimu, bet ne kraujo troškimu, jose nesravi kerštas, iš viso ten nėra stiprių aistrų: nes lietuviai nėra skaldai. Ten nėra augštų fantazijų, didelių užmanymų, nėra kokių nors drąsių paveikslų, tropų ar figūrų, nes lietuviai nėra skotai."

Toliau seka tiek dainų, tiek ir pačių lietuvių kaip tautos charakteristika. Ir čia Kreutzfeldas, priešingai to meto romantikams, nori duoti realistiškesnį vaizdą (panašesnį kiek į to meto Donelaičio vaizduojamus tipus), tačiau čia kartu prasikiša ir jo šališkumas tematyti tik siaurą būrų gyvenimą, lyg kitokio ir nebūtų:

"Jie yra derlingų laukų, linksmų ganyklų arba žuvingų pakrančių gyventojai. Jų dainos yra išraiška lėtos, pasitenkinusios sielos, kurios stygų niekad neįtempia bekintančios laimės atsitikimai kariniame gyvenime, sielos, kuri daugiau jėgų nepanaudoja nei būtiniausiam pragyvenimui reikalinga, kad kitas jėgas valgiui, gėrimui ir meilei sutaupytų. Šiose srityse tikrieji lietuviai nuo seno turi žinomų nuopelnų".

Anksčiau užsiminęs apie dainų nuotaikų ir motyvų įvairumą, vėliau Kreutzfeldas, lyg ir sau prieštaraudamas, jose tenorėtų vien meilės dalykus teįžiūrėti. Čia prisimintina, kad jo ir Herderiui pateiktosios dainos buvo išimtinai meilės dainos su vienu kitu šalutiniu motyvu. Jis jomis pirmiausia ir bus domėjęsis, jų ir pats rašęs, nes, kaip pastebi W. Pauli, Karaliaučiaus poetų ratelis daugiausia rašē proginēs (vestuvių, laidotuvių ir kt.) poezijos.[16] Dėl lietuvių dainų meilės motyvo Kreutzfeldas sako:

"Iš visko matyti jų nepaliaujama meilė dainuoti, nes jų dainos, liesdamos meilės reikalus, yra pilnos naivaus žaidimo, pilnos kankinančių kaprizų, einančių dažnai iki paikumo, bet jų kalba čia daug reiškia, ji tokia melodinga ir saldi, tokia pilna gražios kompozicijos ir patogių dalyvių, tik mums vokiečiams pasirodo beturinti perdaug diminutyvų."

Tad čia, priešingai Lessingui ir Herderiui, Kreutzfeldas yra realistiškiau atsiliepęs apie dainas.[17] Tačiau mūsų kalbos vertinime jis visiškai sutinka su Ruigu, kuris mūsų kalboj buvo įžiūrėjęs graikų ir lotynų kalbos skambumo.[18]

Dar pastebėjęs svarbų dainų bruožą — tėviškės meilę ir ilgesį — Kreutzfeldas savo charakteristiką baigia tam tikru liaudies žmonių vertinimu ir kartu atsiribojimu nuo jų: liaudyj yra gerų ir mielų kūrybinių savybių, bet lyg ir nepatogu su ja bendrauti — aiški pseudoklasicizmo liekana šiam dar romantikos judėjimo kaip ir nepaliestam literatūros žmogui. Rašinys baigiamas šiais žodžiais:

"Jų savijauta, jų prisirišimas prie ramaus tėviškės gyvenimo taip pat pasireiškia jų dainose, kaip ir jų gyvenime. Nes tėviškės ilgesio jie labiausiai pavergti. Dainos mums turėtų patikti mažiausia tiek, kiek patiko lapių (laplandiečių) ar amerikiečių meilės dainelės. [19]. Visi tie dalykai, tiesa, nežymūs, kai lyginame su savo menu ar kultūra, bet juo labiau nutolęs neapdorotas žmogus nuo atkutusio, juo labiau nori žmones mylintis stebėtojas patirti, kaip reiškiasi žmogaus prigimtis, nors ir apleista, ir džiaugiasi, savo garbei, jeigu neapdorotą žmogų randa tokį, kad apdorotasai gali nesigėdyti anam reikšti simpatiją."

Tad Kreutzfeldas čia pripažįsta mūsų kaimo žmonių sielos skaidrumą ir jų kūrybos vertingumą. Dainos vertinime tai buvo tik pirmieji žingsniai, nes tik prieš ketverius metus tada jaunasis 21 metų Goethė pirmą kartą iš Herderio buvo išgirdęs apie nuostabias lietuvių dainas, o paties Herderio garsusis rinkinys tepa-

sirodė (irgi anonimiškai!) tik po kitų ketverių metų.

Ši Kreutzfeldo mūsų dainų charakteristika anksčiau nėra buvusi išversta. Tiesa, vieną kitą ištrauką iš jos buvo davęs Sembritzki ir patį "Preussische Blumenlese" radinį Elbingo bibliotekoj daugiau bibliografiškai, kaip dalykiškai aprašęs.[20]

Po Kreutzfeldo kiek plačiau apie mūsų dainas atsiliepė jo bičiulis Fr. Sam. Bock savo veikale apie prūsų istoriją bei geografiją,[21] o jau gerokai po to Rēza 1818 davē platesnį dainų įvertinimą iš to meto romantinio požiūrio.[22] Tas požiūris ligi naujesniųjų tyrinėjimų buvo gerokai įsigalėjęs mūsų dainotyroj.[23]

PASTABOS

1 "Herder und die Begründung der Volksliedforschung im deutschbaltischen Osten", p. 129-256, sudētiniame veikale "Im Geiste Herders", 1953.

2 Kilęs iš Latvijos istorikų šeimos, mir. 1953.

3 Berlyno bibl. egz. (A-L) įsigytas dar 1886, Elbingo bibl. turējo A-I lankus.

4 H. v. Müllerio informacinis str. "Die Preussische Blumenlese von 1775, eine Quelle von Herders Volksliedern", įdētas "Zentralblatt für Bibliothekswesen", Bd. 34, 1917, p. 182-188, itin vertingas.

5 Pvz. nepanagrinēti Walter Scotto ryšiai su lietuvių dainomis ir, turbūt Scottui raginant, kelių dainų vertimai į anglų kalbą dar 19 šm. pradžioj.

6 J. Sembritzki, "Die ospreussische Dichtung", Altpr. Montsschr. 45, 190, p. 222.

7 Apie Kreutzfeldą plg. J. Sembritzki, op. cit., p. 222 - 228; H. M. Schletterer, J. Fr. Reichardt, 1865, p. 216t.; J. Müller-Blatteau, Hamann u. Herder in ihrer Beziehung zur Musik, 1931; Roth, Hamanns Schriften, Bd. V-VI. A. Domeikaitē savo disert. "Die lit. Volkslieder in der deutschen Literatur", 1928, p. 23 nepagrįstai abejoja Bezzenbergerio žinia (Die europ. Literaturen und slavische Sprachen, t. 9, p. 363) teigimu, kad Kreutzfeldas rinkęs Herderiui dainas (vēliau šį teigimą atitaiso).

8 Iš 4 dainų — Erstes Lied, Zweytes Daino, Drittes Daino, Viertes Daino — tik pirmoji (Per beržynēlį) duota ir originale. Ji pakartota H. v. Müllerio, op. cit. p. 185, M. Biržiškos, Rēzos dainos[4], 1937, p. 142, kur tik vienas žodis neatitinka: vietoj Kr. "tu kittą nužvalgysi" Birž. tekste "tu kittos nužvalgysi".

9 Plg. jo "Eine Meynung über den Adel der alten Preussen."

10 Prutena, I, 1809, p. 167 (reto veikalo egz. Princetono un-to bibliotekoj).

11 Lit. gesch. der dt. Staemme u. Landschaften, Bd. 2, p. 385 (1913).

12 Jan. 1793, Jg. 4, p. 42. Liet. Encikl. XIII t. minimas klaidingai dar kitas Kr. almanachas, nors tai iš tikrųjų "Preussische Blumenlese".

13 "Das preuss. Tempe", II, 1780, kur p. 12-15 buvo dar dvi (anon) Kreutzfeldo liet. vestuvinēs dainos, plg. Rēza, Dainos, 1825, 153, 176.

14 Iš tikrųjų ne dvi, bet tris, čia Kr. cituoja pagal Lessingą, kurs iš Ruigo dvi dainas tepakartojo.

15 Plg. Rēza, Dainos, 1825, 284, 296, 94, 276, arba Rēza, Lietuvių liaudies dainos, Vilnius 1958, p. ibid. (fotokopinis leidinys).

16 Plg. W. Pauli, Reichardt, 1903, p. 121 pastaba.

17 Plg. Lessingo "Welch naiver Witz! Welche reizende Einfalt!" ir Herderio: "Ein naives, unschuldiges Brautlied" (O hatt er mehr!).

18 Betrachtung der Litt. Sprache", 1745, p. 75 t. (reto veikalo egz. Harvardo un-to bibliotekoj).

19 Minimos Lessingo "Literat. laiškuose" (nr. 33) kartu su liet. dainomis.

20 "Versuch einer wirtschaftl. Naturgeschichte von der koenigl. Ost-u. Westpreussen", I (tik tas vienas), 1782, kur atidengta Kr. asmens tapatybē prie Herderiui siųstų dainų (retas veikalas Harvardo univ. bibliotekoj).

22 Ueber litth. Volkspoesie" žurnale "Beitraege zur Kunde Preussens", XXXIV, 6. H. p. 507-524.

23 Pirmas į mūsų dainas realistiniu moksliniu žvilgsniu pažiūrējo dr. J. Balys, iš "romantiškai" nusiteikusių vyresniųjų tam tikro įtarimo susilaukdamas.

Danguolė Sadūnaitė

VASARA

Kai morkos išbėga į sėklą
Ir žemė suskerdėja skaudriom prarajom —
Ateinu į tave, o vasara,
Kaip vyras į savąją moterį:
Prieglobsčiui,

Ir atoilsiui —
Giliam būties apmąstymui.

Kai vėjas varsnoja vynmedžio lapais,
Ir dulksta ore saldus neveikimas —
Mes glaudžiamės, gūžiamės
Siekiame —
Ar nepagausime Meilės kvapties.

KELIAS Į LIETUVIŲ MOKYKLAS AMERIKOJE

ANTANAS KUČAS

Per kiaurą amžių jums sakiau, tą šiandieną dar jums priminsiu. Turėkitės savo katalikų tikėjimo, nes netoli nuo jūsų stovi neprietelis!

Iš vysk. Motiejaus Valančiaus testamento.

Lietuvystė ir katalikystė, ypač rusiškoje Lietuvoje, labai arti tarp savęs surišti. Prašalinkime tik katalikybę, tai pražudysim lietuvystę.

Dr. Vincas Kudirka, Varpas 1889 m. 4 nr. 56 p.

1. *Pirmieji lietuviškos veiklos daigai**

Kada Amerikos lietuvių tarpe kilo pirmoji mintis steigti savas mokyklas, ar veikti lietuvybės labui, keliant tautinę sąmonę, šiandien pasakyti nelengva. Viena tėra aišku, kad visa tai kilo daug anksčiau, negu įprasta manyti ir skirstyti nuopelnus vienam ar kitam asmeniui. Tokio žmogaus, kuris "išrado" švietimą ar tautinę sąmonę, pasaulis nepažįsta. Todėl istorijos tyrinėtojas tegali remtis tik tais balsais, kurie atžymėti jam prieinamuose dokumentuose ar šaltiniuose.

Iš pirmųjų Amerikoje už lietuvybę nukentėjusių randame kun. Juozo Juškevičiaus (1810-1879) vardą. Po 1863 m. sukilimo ištremtas į Sibirą, jis vargais negalais atsidūrė Brazilijoje ir 1869 m. atvažiavo į Čikagą. Vyskupo pavestas, tuojau čia suorganizavo Šv. Stanislovo mišrią lietuvių lenkų parapiją, iš kurios lenkai jį 1871 m. išgujo už lietuviškus pamokslus. Už tą patį lenkai jam išdaužė langus Shamokin, Pa. (1876), jo paties įsteigtoje mišrioje parapijoje. Po metų tas pat nutiko Nanticoke, Pa. Išvargęs senelis grįžo į Čikagą, kur netrukus mirė.

Už lietuvybę ne kartą buvo išdaužyti langai ir kun. Petrui Končiui (1840-1890) tame pat Shamokine. 1874 m. mišrią lietuvių lenkų Šv. Kazimiero parapiją buvo įkūręs kun. Andrius Strupinskas Shenandoah, Pa. Po trejų metų jis sulaukė tokio pat likimo. Tai sukėlė ilgas kovas. Visos čia minėtos vietovės buvo per mažos vienos tautybės parapijai įsteigti, todėl iš pradžių buvo tikėtasi bendro sugyvenimo. Lenkai visur pasirodė agresyvesni. Jie taip pat nesileido į bažnyčią naujai atkelto klebonu kun. Aleksandro Burbos Plymouth, Pa. Tai buvo 1889.

Iš pasauliečių pirmasis lietuviško darbo ėmėsi Mykolas Tvarauskas. Kilęs iš Karklupių kaimo, Vilkaviškio aps., buvęs mokytojas, Amerikon turėjo bėgti po 1863 m. sukilimo. Apsigyvenęs Shamokine, tuojau rūpinosi leisti lietuvišką laikraštį. Nedaug teradęs pritarimo, įsitaisė spaustuvėlę ir pradėjo spausdinti savo paruoštą anglų lietuvių kalbos žodyną "Tlumočius." Vos keletą lankų atmušus, sudegė jo spaustuvė (1874). Persikėlęs į New Yorką, dirbo vario ir skardos dirbinių fabrikėlyje. Čia vėl įsitaisė šiokią tokią spaustuvėlę ir 1879 m. pradėjo leisti seniai svajotą laikraštį "Gazietą Lietuwiszką."

Tai buvo nedidėlis laikraštukas, kaip sakėsi, "raštas pašvęstas dėl lietuvninkų Amerikoje", kuriame jis nori parodyti, kad čia mes esame laisvi, galime leisti savo laikraštį, kuris "mus sulygintų su kitomis tautomis." Santykiuose su lenkais jis kvietė prie broliškos vienybės. Kalba buvo primarginta lenkiškomis priemaišomis (kur jis vargšas tada galėjo pramokti kitokios?). Nedaug temokėję skaityti, neorganizuoti, lietuviai nesuprato laikraščio vertės. Iš kitos pusės, jiems nepatiko siūloma vienybė su lenkais, su kuriais jau ne vienoje vietoje ėjo ne tik ginčai, bet ir muštynės. Ne palaikomas, laikraštis po 16 numerio sustojo. Leidėjas (13 nr.) karčiai nusiskundė: "Norėjau prieš svietą parodyti, jog yra lietuviška tauta, bet lietuviai atšalę miega."

Kad ir nusivylęs, jis lietuviško darbo nepameta. Verčia iš lenkų kalbos visokius lengvo turinio pasakojimus, leidžia juos knygomis ir pagauna skaitytojus. 1884 m. jis imasi leisti laikraštį "Uniją", o 1891 "New Yorko gazietą lietuvišką." Abudu po keliolikos numerių susilaukė tokio pat likimo, kaip jo "Gazieta Lietuviška". Mūsų lietuviškoje spaudoje ne vienur už tokias dideles pastangas prabilti lietuviškai Tvarauskui atsidėkojama pavadinant jį lenku ar lenkomanu. Ar tai ne pasityčiojimas?

"Gazietos Lietuviškos" bendradarbių tarpe matome kun. P. Končių, čikagiškį dr. M.P. Kasakauską ir pranciškoną brolį Augustiną Zeytz-Zaicą. Jų visų bendras noras buvo kelti

*) Sutrumpinta ištrauka iš autoriaus knygos "Karalaičic Kvieslys", skirtos kun. dr. Antano Staniukyno, Šv. Kazimiero Seserų Vienuolyno steigėjo, biografijai.

lietuviškumą. Dr. Kasakauskas buvo pirmutinis skatintojas steigti lietuvių Susivienijimą. Tam reikalui jis prikalbėjo kun. Antaną Varnagirį ir pats su karštomis kalbomis dalyvavo Susivienijimo steigiamajam susirinkime (1886). Mažai Čikagoje besant lietuvių, daugumas jo pacientų buvo lenkai. Jiems jis išleido knygelę "Naminis gydytojas" (1887). Už tai Šliupo leidžiamajame "Lietuviškame Balse" jis susilaukė šundaktario ir išgamos vardo, o už jo bendradarbiavimą "Vienybėje Lietuvninkų" jam prisegė dar piemenio titulą (Liet. Balsas. 1887 m. 5-6 nr.). Nesunku suprasti, kad tai buvo jam atsilyginimas už katalikiško Susivienijimo steigimą. Dr. Kasakauskas į tuos šmeižtus neatsakė ir lietuviškoje spaudoje toliau nepasirodė.

Vienas uoliausių "Gazietos Lietuviškos" bendradarbių buvo brolis Augustinas. Savo vienuolyne Smalėnuose, netoli Punsko, Suvalkijoje, jis buvo padaręs amžinuosius įžadus. Rusams vienuolyną uždarius (1867), jis atvyko Amerikon su vilčia čionai įsteigti savo vienuolyno skyrių. Keletą metų bedirbdamas įvairiose dirbtuvėse, jis uoliai mokėsi anglų kalbos. Bejieškodamas vienuolynui vietos, jisai atsidūrė Shenandoah, Pa., kur tada lietuviai kovojo su lenkais dėl savo kalbos teisių bažnyčioje. Brolis Augustinas tuojau įsijungė į visuomeninę veiklą ir įsteigė pačią pirmąją Amerikoje grynai lietuvišką Šv. Jurgio draugiją, kuriai jis pats parašė įstatus. Pasirodžius "Gaz. Liet.", visi geriausieji straipsniai buvo jo parašyti.

Didžiausias tačiau Augustino troškimas buvo įsteigti savo vienuolyną ir augštesniąją mokyklą. Ilgai jieškojęs paramos, pagaliau jis ją rado Pulaskio vietovėje, Wisconsin. Ten jis gavo iš lietuvių ir lenkų geradarių žemės ir pradėjo organizuoti vienuolyną. Tai truko keletą metų, nes jam teko grįžti Europon į savo provincijos centrą Krokuvoje ir gauti visus reikalingus leidimus. Grįžęs Amerikon, tuojau vėl įsitraukė į spaudos darbą, rašydamas ištisus trejus metus (1887 - 1889), daugiausia religinius straipsnius, į "Vienybę Lietuvninkų". Nuo 1888 metų pradžios jis atidarė mokyklą Pulaskyj. Su juo čia atvyko trys broliai, kurių vienas buvo paskirtas mokytoju, o pats Augustinas sekmadieniais atkalbėdavo su žmonėmis ražančių ir pasakydavo pamokslus. Statė vienuolyną ir vis laukė, kol iš Europos atvažiuos jam pažadėti tėvai pranciškonai — kunigai.

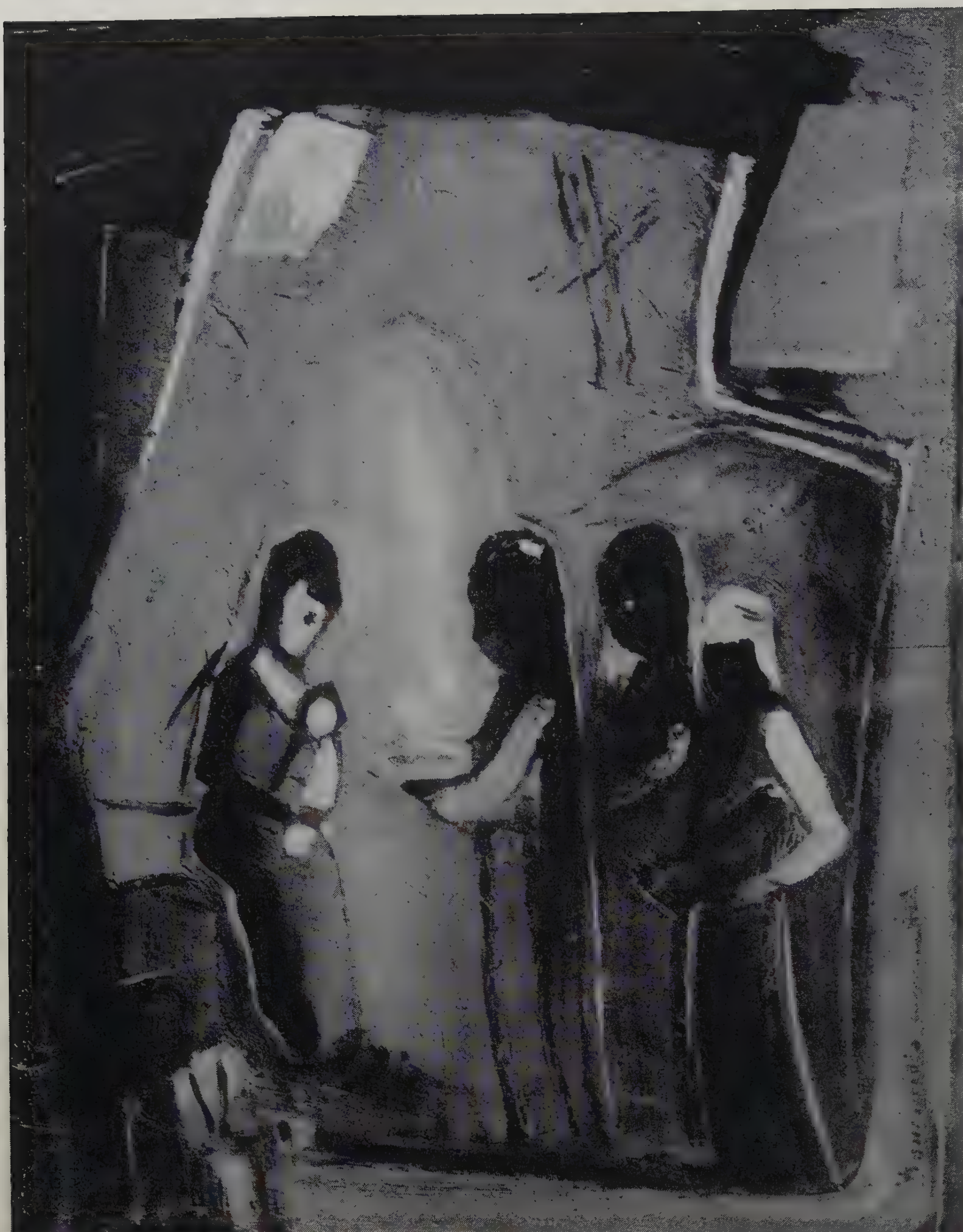
Augustino įsteigtoje mokykloje mokėsi ir keliolika lietuvių jaunikaičių. Kai atvažiavo vienuoliai tėvai, jie čionai buvo viršininkai, o brolis Augustinas turėjo jiems paklusti. Jie nemėgo nei lietuvių, nei paties šio vienuolyno steigėjo. Brolis Augustinas darė žygių Romoje, kad Pulaskio vienuolynas būtų išimtas iš Krokuvos provincijos ir priskirtas prie čionai esančios vokiečių. Konfliktas beigėsi tuo, kad senelis Augustinas su dvylika lietuvių brolių persikėlė į vokiečių pranciškonų vienuolyną Michigano valstybėje (1898) ir ten netrukus mirė. Broliui Augustinui priklauso nuopelnas už pirmosios Amerikoje lietuviškos knygos išleidimą — tai jo iš lenkų kalbos versta Septynių mokytojų istorija (1880).

Lietuviškos vienybės ir mokyklos pasigedo ir vienas jaunųjų ateivių — Juozas Zlatožinskas, kuris čion atvyko vos devynerių metų ir visus mokslus gavo eiti vietinėse mokyklose. Klieriku būdamas, jis parašė "Liet. Balsui" laišką, kuriame nusiskundė, kad maža yra tokių, kurie rūpinasi lietuvių dvasios pakėlimu ir kad "apie mus svietas mažai žino." Baigdamas skatina steigti mokyklas, statyti bažnyčias, kurti draugijas, leisti laikraščius. "Broliai lietuvninkai kelkite, kelkite, tegu kiti žmonės mato, kad dar ne visi Lietuvos vaikai prapuolė!" (L.B. 1885 m. 5 nr.). Tam laikraščiui nukrypus į antikatalikišką pusę, jaunas klierikas rašinėjo į "Vienybę Liet.", o vėliau į kun. Burbos leidžiamą "Valtį".

Įšventintas kunigu (1890) ir kitais metais paskirtas klebonu į Šv. Kazimiero parapiją Pittston, Pa., kuri buvo pirmoji Amerikoje grynai lietuvių parapija (įsteigta 1885), jis tuojau pat įsteigė lietuvišką mokyklą. Tai buvo pirmoji Amerikoje. Jis daug ten įdėjo širdies, kol ankstyba mirtis nuo plaučių uždegimo pakirto jo 32 metų gyvybę (1896). Toji mokykla veikė ligi 1909 m., kol drauge su bažnyčia sudegė. Mokytoju ten ilgą laiką buvo vargonininkas.

Antroji žinoma reguliari lietuviška mokykla buvo Šv. Jurgio parapijoje Čikagoje. Ją įsteigė kun. Matas Kraučiūnas 1894 m. Pradžioje mokė pasaulietis, o nuo 1897 m. buvo pakviestos seserys nazarietės. Tai buvo lenkių vienuolynas, kuriame buvo ir lietuvaičių. Netrukus (1898) lietuvišką mokyklą įsteigė kun. Jonas Sutkaitis Šv. Kazimiero parapijoje Pittsburgh, Pa. Pradžioje mokytojavo pasauliečiai, o nuo 1906 seserys nazarietės.

1902 m. kun. S.J. Čepanonis įsteigė Šv. Petro ir Povilo mokyklą Homestead, Pa., kur ilgą laiką dėstė pasauliečiai mokytojai ir jis pats. Tai buvo bene viena iš lietuviškiausių mokyklų. 1904 m. Čikagoje buvo įsteigta Dievo Apvaizdos par. mokykla, kurioje nuo pat pradžios dėstė seserys nazarietės. Jos taip pat mokė ir Šv. Kryžiaus par. mokykloje, įsteigtoje 1905 m. Šv. Mykolo parapijoje mokykla at-

PR. DOMŠAITIS

TRIJŲ KARALIŲ ADORACIJA

sirado 1906 m. su pasauliečiais mokytojais. Tais pat metais su pasauliečiais mokytojais atidaryta Šv. Kazimiero mokykla Philadelphijoje, ir Šv. Juozapo parapijos mokykla Waterbury, Conn., kur dėstė prancūzų kilmės Šv. Dvasios seserys.

Daugelyje kitų parapijų veikė šeštadieninės, sekmadieninės ir vasarinės mokyklos, kur buvo mokoma lietuviškai skaityti, rašyti, katekizmo, Lietuvos istorijos ir kitų dalykų. Eilė parapijų buvo užsimojusios steigti pilnas mokyklas, bet vis delsė, nes mokytojų gavimas buvo pati didžiausioji problema. Airių, lenkų, vokiečių mokyklose visur dėstė seserys vienuolės. Ir lietuviams atrodė, kad savų mokyklų turėjimas ir tikra nauda mokymui, auklėjimui ir lietuvybei tegali būti tik tada, jeigu jose dėstytų lietuvaitės vienuolės. Bet kur tokias vienuoles gauti? Lietuvoje visus vienuolynus jau seniai išnaikino rusų valdžia. Jeigu vienam kitam ir buvo leista gyvuoti, ligi išmirs visi nariai, tai buvo griežtai uždrausta priimti naujus kandidatus. Pagaliau, seserų mokytojų turėjimas buvo ir svarbi ekonominė problema. Parapijoms kuriantis su skolomis, maža buvo vilties sutelkti tiek pinigo, kad būtų galima apmokėti samdomus pasauliečius mokytojus.

Tuos visus dalykus svarstant, Ameriką pa-

siekė skaudi žinia apie Kražių skerdynes Lietuvoje (1893). Tai sujudino Amerikos lietuvius: buvo laikomos gedulingos pamaldos už mirusius kankinius, rengiamos prakalbos ir demonstracijos, visur buvo skelbiami protestai prieš žvėrišką rusų elgesį. Plačiai Amerikoje apie tai rašė lietuvių ir anglų spauda. Šis žiaurus įvykis buvo ne tik akstinas protestuoti, bet ir veikti. Kai čia tarp lietuvių sklido šliupinė bedievybė, kuri kovojo prieš savas lietuviškas bažnyčias ir mokyklas, Amerikos lietuviai kunigai jautė, kad čia esanti lietuvių tautos dalis išnyks, jei nebus kas lietuvybę palaiko priaugančioje kartoje. Iš ilgų ir tuščių ginčų su bedievybėn pasinešusiais buvo aišku, kad šiame tautiniame darbe iš jų pagalbos negalima tikėtis. Ir šiaip ir taip galvojant, tebuvo viena išeitis: steigti savo parapijose lietuviškas mokyklas. Tą reikalą skatino ir grynai religinis motyvas — apsaugoti ir sustiprinti dorovinius jaunimo pagrindus.

1895 m. pradžioje pas kun. Aleksandrą Burbą Plymouthe į atlaidus suvažiavo daugiau kunigų. Jų pasikalbėjimai tuojau nukrypo į mokyklų reikalus. Besvarstydami mokyklų ir mokytojų išlaikymo galimybes, jie priėjo prie išvados, kad parapijos pajėgtų išlaikyti mokyklas, jeigu jose turėtų mokytojomis seseris vienuoles. Po ilgesnių svarstymų visi ten dalyvavusieji kunigai — Aleksandras Burba, Petras Abromaitis, Juozas Gricius, Jonas Kuras, Juozas Mašiotas, Mykolas Pėža, Mykolas Šedvydis, Juozas Zlatožinskas, Juozas Žebrys ir Jonas Žilius-Žilinskas — nutarė neatidėliojant steigti lietuvių seserų vienuolyną. Tas sumanymas buvo paskelbtas spaudoje, kreiptasi į Amerikos ir Lietuvos lietuvaites, bet dėl daugelio kliūčių jokių konkrečių vaisių iš to nutarimo dar nepasirodė, nes nebuvo žmogaus, kuris imtųsi atsakingą vienuolyno steigimo naštą.

2. Lietuvaičių vienuolyno užuomazga

Laikas slinko. Ateivių daugėjo. Didėjo ir jų šeimų prieauglis. Santykiai tarp katalikų ir bedievių aštrėjo. Nuolatiniai ginčai niekam nedavė jokios naudos, o ypač lietuvybei. Ją reikėjo gelbėti pirmiau visko. Dėl to kasmet aktualėjo mokyklų reikalas ir savų mokytojų paruošimas. Nelaimei, vienas po kito mirė du stiprūs lietuvybės šulai ir mokyklų rēmējai — kun. J. Zlatožinskas (1896) ir kun. A. Burba (1898). Abu buvo dar jauni ir veiklūs. Tai buvo didelis smūgis katalikų visuomenei.

Tačiau gyvenimas nestovi vietoje. Jei audra, anot Kudirkos, išverčia vieną stulpą, jo vietoje turime statyti kitą. 1896 m. Amerikoje buvo įšventinti du jauni kunigai: Antanas Kaupas ir Antanas Milukas. Ir vienas ir kitas buvo mokęsis kunigų seminarijose Lietuvoje ir abu iš jų buvo pašalinti už lietuvišką veiklą ir raštus. Kaupas iš Žemaičių, Milukas iš Seinų seminarijos. Lietuvoje kelias į kunigus jiems buvo užkirstas. Negaišdami laiko, jie atvažiavo Amerikon ir čia baigė kunigo mokslus. Jų idealizmas ir energija buvo kaip tik labai reikalinga čia prieš lietuviuose skleidžiamą maskolišką dvasią, skatinančią iškarti kunigus ir vienuoles, o bažnyčias paversti salėmis ir arklidėmis.

Kun. Antanas Kaupas (1870-1913) buvo kilęs nuo Ramygalos. Jo tėvas Anupras buvo knygnešys, sumanus ūkininkas. Iš tos pačios šeimos kilo pirmoji kazimierietė sesuo Marija ir žymus visuomenininkas Julius. Tai buvo susipratusi ir giliai religinga šaima, turinti aiškių organizacinių ir ekonominių sugebėjimų. Pirmoji kun. Antano vieta buvo Wilkes-Barre, Pa., iš kurios po metų buvo nukeltas klebonu į Scrantoną, Pa. Čia jis pastatė mūrinę bažnyčią. Po dešimties metų jį perkėlė į Pittstoną, Pa., kur netrukus (1909) sudegė bažnyčia ir jam teko statyti naują, mūrinę. Bet daugiausia širdies jisai įdėjo į savo tiesioginį kunigo darbą ir spaudą, kurioje jis iškilo kaip žymus publicistas visuomenininkas ir socialinių problemų sprendėjas. Jo raštų stilius ramus ir tikslus, savus svarstymus paremiąs logiškais išvadžiojimais ir autoritetais. Toji šviesi asmenybė buvo viena iš didžių ramsčių steigiant pirmąjį lietuvaičių seserų vienuolyną Amerikoje ir katalikų laikraštį “Draugą”.

Kun. Antanas Milukas (1871-1943) gimė Šeštokuose, Rudaminos parapijoje, Suvalkijos dzūkas. Dar Marijampolės gimnazijoje besimokydamas, dalyvavo lietuviškoje veikloje. Jis, galima sakyti, buvo gimęs redaktoriumi ir gausybės laikraščių bei knygų leidėju. Vos atkeliavęs Amerikon, jis redaguoja “Vienybę Liet.”, įsteigia vysk. Valančiaus draugiją, kuri rūpinosi švietimu, ir tuojau išleido knygelę “Lengvas būdas pačiam per save pramokti rašyti.” Kunigu įšventintas, vikaravo Šv. Jurgio parapijoje Shenandoah, Pa. Čia jis įsigijo spaustuvę ir leido bei redagavo įvairiais vardais laikraščius. 1901 m. buvo išvykęs Šveicarijon studijų pagilinti. Ten Fribourgo universitete jau mokėsi ištisas lietuvių kunigų būrys: Antanas Civinskas, Motiejus Gustaitis, Antanas Jusaitis, Jurgis Matulaitis-Matulevičius, Jurgis Narjauskas, Jonas Naujokas, Jonas Totoraitis ir kt.

Šveicarijoje kun. Milukas susipažino su Šv. Povilo draugija — L'Oeuvre de Saint Paul, — kuri rūpinosi katalikiškos spaudos darbais ir jos platinimu. Draugija turėjo savo spaustuves

ir knygynus. Jos veikimas kun. Milukui ypatingai patiko. "Nepamiršiu niekad, — rašo jis, —to smagaus įspūdžio, kurį ant manęs padarė aplankymas Šv. Povilo draugystės spaustuvės. Spaustuvėje man visada smagiausia; taip apsipratau su spaustuve, jog man jau smagiau pasėdėti užterštoje popieromis, neišvalytoje lietuviškoje spaustuvėje, nei papuoštame salione. Bet koks smagumas užeiti į didžiausioje tvarkoje, švariai užlaikomą spaustuvę!"

Tas apsilankymas jo galvoje pagimdė naują sumanymą, apie kurį jis tuojau tarėsi su Fribourge esančiais kunigais. Radęs jų pritarimo, kun. Milukas parašė atsišaukimą į lietuvaites merginas ir lietuvius veikėjus, pavadindamas jį "Naujas užmanymas." Čia jis išdėsto, kad mums labai reikia mokytų lietuvaičių, kurios galėtų sudaryti su mūsų mokytais vyrais lietuviškas inteligentiškas šeimynas, drauge su vyrais stotų tautinėje veikloje ir kas svarbiausia, galėtų mokyti vaikučius ir padėtų Amerikoje sulaikyti priaugančią kartą nuo nutautėjimo. Bet pirmiausia jis norėtų pradėti nuo pauliečių draugijos, kurių narės dirbtų spaustuvėje ir platintų spaudą.

Tam sumanymui pritarė Fribourge studijavusieji lietuviai kunigai, bet amerikiečiai žiūrėjo kiek kritiškiau — jiems pirmoje eilėje rūpėjo turėti mokytojas. Kun. Milukas tą savo atsišaukimą nusiuntė Kazimierai Kaupaitei, kuri jau buvo begalvojanti apie vienuolyną, ir patarė jai važiuoti į Šveicariją mokytis. Kazimierai tai buvo džiaugsminga žinia. Ji pradėjo ruoštis į kelionę. Prie jos atsirado dar kita kandidatė, kun. Mykolo Šedvydžio sesuo Magdalena iš Mosėdžio parapijos. Joms kun. Milukas surado gerą mokyklą pas Šv. Kryžiaus seseris Ingenbohly. Juodvi atvyko į Ingenbohlį (1902 spalių 27), kur mokėsi pasaulinių mokslų ir drauge ruošėsi vienuoliniam gyvenimui.

Netrukus mokyklon atvažiavo ir daugiau lietuvaičių. Ne visos jos mokėsi tų pačių dalykų. Pirmųjų dviejų kandidačių broliai kunigai pasirūpino, kad pasimokytų lietuvių kalbos ir Lietuvos istorijos. Dėl to iš Fribourgo per atostogas atvažiuodavo kun. Jurgis Totoraitis. Lietuvių kalbos mokėsi visos, bet daugiausia į tai dėmesio kreipė Kazimiera, nes ji jau buvo aiškiai nusistačiusi tapti vienuole ir kurti lietuvišką vienuolyną.

Tuo pačiu metu Amerikoje tarp kunigų buvo svarstomas klausimas, ar jie tenkintųsi kun. Miluko pasiūlymu steigti pauliečių skyrių, ar pradėti savo lietuvišką vienuolyną, kurio svarbiausias tikslas būtų paruošti mokytojas lietuvių parapijų mokykloms. Daugiau nusvėrė antra nuomonė. Geresniam to reikalo apsvarstymui buvo sukviestas lietuvių kunigų suvažiavimas Pittsburghe, kur 1903 lapkričio 24 atvyko keturiolika kunigų. Nuodugniai apsvarstę lietuvaičių seserų kongregacijos reikalingumą, jie nutarė Amerikoje atnaujinti kitados Lietuvoje sėkmingai veikusią lietuvišką vienuoliją vardu Mariae Vitae (Marijos gyvenimo) seserys, kurios populiariai buvo vadinamos marijavitėmis. Suvažiavimo šeimininkas, kun. Jonas Sutkaitis, Pittsburgho lietuvių parapijos klebonas, pažadėjo seserims duoti savo namus, kol jos apsispręs, kur apsigyventi ir pasistatys savus. Kiti pasižadėjo padaryti bažnyčiose rinkliavas ir jų pradžiai sumesti kokią tūkstantinę aukų. Vienuolyno atnaujinimo reikalais rūpintis buvo išrinktas komitetas: kun. Kraučiūnas — pirm., kun. S. J. Čepanonis — sekr., kun. Sutkaitis — iždin., ir kun. Milukas — korespondentu.

Pirmininku išrenkant kun. Kraučiūną, buvo siekiama ne tik turėti komitete žmogų su patyrimu mokyklos ir seserų reikaluose, bet ir ištyrinėti galimybes seseris įkurdinti Čikagoje, kur sparčiai augo lietuviška ateivių kolonija. Suvažiavime dar buvo svarstoma apie subūrimą į vieną visų lietuvaičių seserų, esančių kitataučių vienuolynuose, ypač pas nazarietes. Tokių būtų apie 30 seserų, ir tai sudarytų gerą pradžią lietuviškai kongregacijai. Bet paaiškėjo, kad gali kilti daug kliūčių iš praktiškosios pusės ir iš bažnytinės teisės nuostatų.

Parvažiavęs namo, kun. Kraučiūnas tuojau nuvyko pas Čikagos arkivyskupą James E. Quigley pasikalbėti jam pavestais reikalais. Arkivyskupas išklausinėjo apie visus paruošiamuosius žygius ir, matyti, tuo projektu nesidomėjo. Tiesą sakant, nieko dar nebuvo nė padaryta: nebuvo nei seserų, nei pinigų, nei namų. Jis diplomatiškai patarė, kad tuo reikalu rūpintųsi tie kunigai ir vyskupai, kurių vietose yra daugiau lietuvių. Tas nepasisekimas labai paveikė kun. Kraučiūną, ir jis net pasitraukė iš komiteto. Likusieji nariai taip pat ne ką galėjo nuveikti. Ir jie atsisakė iš pareigų. Visus dokumentus nusiuntė kun. Kaupui.

Kitais metais į keturdešimtės atlaidus susirinkę Elizabethe, N.J., pas kun. Bernardą Žindžių, kunigai nerado kitokios išeities, kaip prašyti kun. Kaupą ir kun. Miluką toliau rūpintis vienuolijos reikalais. Vėliau, laiške savo seseriai, kun. Kaupas nusiskundžia, kad visa našta liko jam vienam. Jis dabar ėmęs galvoti, kad lengviausiai lietuvių seserų klausimas išsispręstų, jei kandidatės stotų į kurį anglišką vienuolyną, o paskui imti iš jo mokytojas, pavyzdžiui, dvi angles ir vieną lietuvaitę, kuri mo-

PRANAS DOMŠAITIS
DVI FIGŪROS

kytų lietuviškai skaityti, rašyti, katekizmo ir po truputį Lietuvos istorijos ir geografijos. O visa kita visvien reikia dėstyti angliškai. Galvojant gi apie lietuvišką vienuolyną, reikėtų čia surasti seseris, kurios apsiimtų mūsiškes paruošti. Betgi pats svarbiausias dalykas buvo surasti kunigą, kuri atsidėtų vienuolyno reikalams. Tuo tikslu buvo susirašinėjama ir su Lietuvos kunigais, kurių vienas, kun. Vincentas Dvaranauskas, savo 1904 gruodžio 21 laiške patarė užkalbinti kun. Staniukyną. "Yra tai žmogus gana išsilavinęs, matęs svieto, stropus kunigas, gal jis kuom nors prisidėtų prie to naudingo triūso."

Kun. dr. Antanas Staniukynas buvo įšventintas 1889 Seinuose. Dėl lietuviškos veiklos jis buvo kilnojamas po lenkiškas Seinų vyskupijos parapijas; pagaliau išvažiavo į užsienius ir aukštuosius teologijos mokslus baigė daktaro laipsniu Jeruzalėje (1901). Grįžęs Lietuvon, jis buvo vėl kilnojamas iš vienos vietos į kitą, kol pagaliau apsisprendė važiuoti Amerikon. Čia atvykęs, jis tuojau gavo paskyrimą į Mt. Carmel lietuvių Šv. Kryžiaus lietuvių parapiją klebonu ir Shamokino Šv. Mykolo misijos globėju. Kun. Kaupas su kun. Miluku tuojau ėmė jį kalbinti apsiimti lietuvaičių seserų vienuolyno steigimą. Tai buvo sunkus ir atsakingas uždavinys, ir kun. Staniukynas svarstė jį atsidėjęs. Jo gili Dievo ir Tėvynės meilė buvo didesnė už visus materialinius patogumus.

1905 m. vasario 28 kun. Milukas rašo Kazimierai Kaupaitei, kad kun. Staniukynas sutikęs vesti vienuolyno reikalus ir gavęs savo vyskupo leidimą. "Nebijok! tai tikrai Jums Apvaizdos atsiųstas į Ameriką kunigas. Negeria

nieko, pasninkauja, o maldingumo neapsakyto! Prie tam patriotas. Taipgi daug žinąs apie zokoninkes. Ir po šiai dienai koresponduoja su Jeruzolimos savo pažįstamomis sesutėmis. Tu pati nusidyvysi jį pamačius. Gyrei (kun.) Naujoką, ale Staniukynas, tai, šimtą Naujokų sudėjus nebūtų gana. . .”

Atsiradus tikram ir atsidėjusiam vadovui, vienuolyno reikalai jau ėmė spręstis ne metais, bet mėnesiais ir savaitėmis. Rašydamas į Šveicariją Kazimierai (1905 birželio 20), jis pasisako, kad jos brolis ir kun. Milukas “palenkė mane rūpintis apie įtaisymą. Jums vietos savo parapijoje. Su dideliu džiaugsmu sutikau ant to . . . Malonu man tik priminti, jog rūpestis apie Jūsų reikalus eina ir pinigai renkas. Meldžiu prašyti Viešpaties, idant Jis palaimintų mūsų darbus. Kiekviena pradžia būna sunki, ir kiekvienas didelis darbas ir didelių aukų reikalauja. Ir šis darbas be to visko negalės apseit.”

Po dešimties dienų jis rašo kun. Kaupui, kad birželio 26 d. seserų reikalu jis buvęs pas savo vyskupą. Vyskupas pažadėjo tuojau parašyti Šv. Kryžiaus seserų viršininkei, klausdamas, ar ji sutiktų tas naujokes išleisti į Ameriką. Gavęs palankų atsakymą, jis parašysiąs į Romą, prašydamas galutinio leidimo steigti kongregaciją. Tikisi, kad kliūčių nebus ir nori, kad su laiku Mt. Carmely būtų pastatyta atsakanti mokykla ir vienuolynas. Tuo tarpu joms reikėtų išnomuoti namus. Vasarą atvažiavęs į Mt. Carmelio lietuvių parapiją teikti sutvirtinimo sakramento, vyskupas aiškino žmonėms, kad jis jau rūpinasi šioje vietoje įsteigti lietuvaičių vienuolyną.

Paruošiamieji darbai ėjo sparčiai. Šveicarijos seserys mielai sutiko kandidates išleisti Amerikon, pageidaudamos, kad lietuvės seserys prisiimtų jų regulą ir čia įsteigtų jų vienuolyno šaką. Tai nesutiko su kun. Staniukyno planais. Jis pradėjo ieškoti amerikiečių seserų vienuolyno, kuriame kandidatės galėtų pasiruošti vienuoliniam gyvenimui, išmokti Amerikos mokytojoms reikalingų dalykų, ir paskui įsteigti savo atskirą lietuvišką vienuolyną. Po ilgesnių jieškojimų buvo sustota prie Nekalčiausios Marijos Širdies Tarnaičių seserų Scrantone. Jos sutiko kandidates priimti. Harrisburgo vyskupas John W. Shanahan, kurio diecezijoje buvo Mt. Carmelio parapija, 1905 rugsėjo 26 parašė Motinai generalei M. Cirilei laišką:

“Aš rengiuos savo vyskupijoje, Mt. Carmely, įsteigti lietuvaičių seserų vienuolyną. Šiuo metu aš turiu tris mergaites iš Lietuvos viename Šveicarijos vienuolyne (noviciate), besiruošiančias tam darbui. Kolei jos pradės savo darbą, aš norėčiau suteikti joms galimybę pasiruošti šios šalies noviciate. Ar Jūs sutiktumėte jas priimti į savo noviciatą ir, jeigu taip, tai kiek reikėtų mokėti už mokslą ir išlaikymą nuo 1905 lapkričio 1 iki 1906 rugsėjo 1 d.?”

Atsakymas buvo palankus, ir vysk. Shanahan tuojau pranešė seserims, kad visas sąskaitas už metus jis pats apmokėsiąs. Trys lietuvaitės — Kazimiera Kaupaitė, Judita Dvaranauskaitė ir Antanina Unguraitytė — ruošėsi keliauti Amerikon. Lapkričio 2 d. kun. Kaupo lydimos jos jau įžengė į Nekalčiausios Marijos Širdies vienuolyną Scrantone. Jų globėjas kun. Staniukynas negalėjo jų pasitikti, nes turėjo vykti su misijomis į Montrealį Kanadoje. Jis jas pasveikino laišku, žadėdamas aplankyti prie pirmos progos. Drąsindamas sunkiame darbe, jis parašė: “Auksą bando ugnis, o priešinybės patinkančius Dievui žmones.”

Po dvejų metų pasiruošimo trys kandidatės padarė vienuolių įžadus (1907 rugp. 29) ir gavo naujus vardus: Kazimiera — Marijos, Judita — Immakulatos, ir Antanina — Konceptos. Spalių 7 d. jos išvyko į Mt. Carmelį atidaryti pirmos Šv. Kazimiero seserų mokyklos. Iš mažo branduolio gimusi kongregacija augo pamažu, bet patvariai. 1911 m. Čikagoje jau įsikūrė motiniškuosius namus, kurie vėliau buvo vis didinami ir virto žymiu kultūros židiniu. Kun. Staniukyno mirties metu (1918 gruodžio 15) vienuolynas turėjo apie 60 seserų ir 40 kandidačių.

—o—

Trumpas post scriptum. Dabartiniu metu kazimierietės turi virš 500 seserų, iš kurių apie 350 dirba įvairiose mokyklose. Jos turi dvi augštesniąsias mokyklas (High School) ir dirba daugelyje pradinių mokyklų, kurios priklauso įvairioms lietuvių (ir šiek tiek kitataučių) parapijoms. Jos turi tris ligonines (visos Čikagoje) ir dvi misijas Argentinoje. 1920 m. kazimierietės įsikūrė Lietuvoje, Pažaislyje, ir sėkmingai plėtė savo veiklą. Švenčiant Šv. Kazimiero seserų sidabrinį jubiliejų (1932), Lietuvos vyriausybė apdovanojo Gedimino ordinu motiną Mariją ir skrantoniškių seserų motiną Cirilę.

Švietimo plotams vis didėjant, į mokymo darbą įsijungė dar kelios naujai atsiradusios vienuolijos. Amerikon 1913 m. atsikėlę marijonai atidarė (1926) savo kolegiją Hinsdale, Ill., kuri 1931 m. buvo perkelta į Thompson, Conn., ir pavadinta Marianapoliu. Seserys pranciškietės įsikūrė 1922 m. Pittsburghe, dirba daugelyje mokyklų ir turi arti 200 seserų mokytojų. Jų pavyzdžiu pasekė 1924 m. įsikūrusios Nukry-

ATIDĖTAS APSILANKYMAS

A Z O R I N

Atvykau į Orihuelą. Su gėla mąstau apie man pavestą uždavinį. Orihuela, būdama Alikantės apskrityje, labiau linksta į Murciją nei į Alikantę. Kalba Cervanteso, o ne Ausias March kalba. Segura ar Tederas drėkina josios derlingiausias dirvas. Ir visame kame ryški Murcijos žymė, pastebimai besiskirianti nuo alikantinio skonio. Stotis yra dešimties minučių nuo miesto. Visa šiuo metų laiku alsuoja kunkuliuojančia gyvybe. Ir tai mano širdgėlą dar labiau gilina. Gyvybe alsuoja augalai, gėlės ir vaisiai. Šiomis pavasario dienomis aplinkuma tiršta, svaiginanti, ir siela jaučiasi migdoma lengvo, malonaus miego. Nenoriu kalbėti apie miegą. Tarp laikino ir amžino miego tėra tik vienas žingsnis.

Baigiau kelią, skiriantį stotį nuo miesto, besigėrėdama šviesiu žalumu ir padangės balkšvu žydriu. Ir jau viešbučio kambarėlyje — sename Ispanijos viešbutyje — šiek tiek apsitvarkiusi, atsistojau priešais spintos veidrodį. Esu augšta, laiba, gerai sudėto kūno, gelsvos spalvos, juodom ir žėrinčiom akim ir juodgintario plaukais. Nebeatsimenu, ar Rubensas Luvro puikioje Medičių salėje Paryžiuje tokią nutapė. Man menasi, kad Rubenso paveiksle aš esu šviesiaplaukė. Dailininkai, kaip ir poetai, naudojasi jiems suteikta laisve. Petro Povilo Rubenso paveikslas gražus. Ir dabar aš, šiame sename mieste, priešais veidrodį, regiu save esant gražią. Galiu nesigėdyti dėl šito nekuklumo. Tačiau manyje nėra nei kuklumo nei nekuklumo. Mano asmenyje žmonių aistros išblunka. Aš esu augščiau žmonių aistrų. Ir štai esu čia, tik ką atvykusi, su dideliu skausmu pasiruošusi atlikti man pavestą uždavinį. Kai visa yra kunkuliuojanti gyvybė šiomis pavasarinėmis dienomis, aš atvykstu į Orihuelą. Pastebėti manęs niekas nepastebės. Mano drabužiai paprasti — pilkos medžiagos eilutė, — ir visi kiti mano papuošalai nieku neišsiskiria iš eilinių. Paprastam elegantiškume nieko nėra, kas mestųsi į akį. O tai kaip tik ir yra tikrasis elegantiškumas.

Bet jau laikas pasakyti, ko esu atvykusi į Orihuelą. Miestas įdomus. Jau aplankiau mažytę katedrą. Bedekeryje sakoma ją esant nereikšmingą. Bet aš tvirtinu priešingai. Gotinė, linksma ir švelni: keleivis žavisi, atsidūręs josios navose. O viškų turėklai yra kalvininkystės šedevras. Taip pat šią rytmečio valandą aplankiau turgų ir apėjau gatves. Turguje mano akis maloniai nuteikia liepsnojančios spalvos — raudonos, geltonos ir žalios: braškių bei trešnių raudonis, persikų ir kizilių geltis, žalumas šviežių lapų, ant kurių guli skanieji vaisiai. Bevaikščiodama gatvelėmis, sustodavau prie senų dirbtuvių durų: dailidžių, kalvių, siuvėjų, kurie ant lentų sunkiomis žirklėmis karpo gelumbę. Dar nepasakiau, ko esu atvykusi. Taigi, esu atvykusi aplankyti pono Evaristo Rabagliatto. Pavardė skamba itališkai. Orihueloje ir Alikantėje yra itališkų pavardžių, susigiminiavusių su žymiomis ir senomis šeimomis. Tokių kaip suminėtoji, ir kaip Mengotti ir Salvetti. Dabar neaiškinsiu, kaip tai įvyko. Tai istorijos dalykas. Grįžtu prie mano reikalo. Ponui Evaristui yra šešiasdešimt metų. Jis jau senyvo amžiaus, bet sveikas. Nėra žvalesnio nei judresnio vyro. Jo namiškiai ir draugai jam lemia ilgą senatvę. Ir čia esu aš. Ponas Evaristas yra švelnus, malonus, svetingas. Jo kalba paprasta, mostai kuklūs. Kas su juo susipažįsta, esti sužavėtas. Ir čia esu aš. Ir kodėl aš čia esu? Nelaimė yra mano lemtis. Neišvengiamumas valdo mane.

Ponas Evaristas Rabagliatto iš tikrųjų yra žmogus šventas. Jam pavesta miesto kronika, ir jis ją rašo didelėm, ryškiom, švariom raidėm. Tomis valandomis, kai jo literatūriniai darbai jį palieka laisvą, jis dingsta miesto gatvelėse, ir niekam nematant, savo gailestinga ranka tyliai

---

žiuotojo Jėzaus seserys Elmhurst, Pa., kurios dabar turi netoli 100 mokytojų. Nekaltojo Prasidėjimo seserys atsikėlė iš Lietuvos 1936 m. Jos dabar plačiai apėmusios prieglaudų, spaudos ir auklėjimo darbus Amerikoje ir turi misijas Kanadoje. Po antrojo pasaulinio karo Amerikoje savo provincijas atidarė tėvai jėzuitai (1948) ir tėvai pranciškonai(1944) , kurie greta misijų dirba ir auklėjamąjį bei švietimo darbą. Pranciškonų 1956 m. įsteigtoji augštesnioji mokykla Kennebunkporte, Me., šiemet jau išleido pirmąją baigusiųjų laidą. Naujieji ateiviai daug kur įsteigė pagalbines lituanistikos mokyklas, kurių didesnės išaugo į lietuviškojo tipo gimnazijas.

bruka keletą sidabrinių monetų į prašančias vargšo rankas. Ir aš esu čia! Jau mačiau namus, kuriuose gyvena ponas Evaristas. Tai XVIII šimtmečio namai, platūs, su iškilusiu stogu. Grindys, šviesiose ir skambiose salėse, išklotos juodomis ir baltomis plytelėmis. Prieangio gale matyti laiptai. Tai laiptai, vedą prie durų. Prieangyje taip pat yra XVIII šimtmečio žibintas. Jo spindėjimas kukliais atspindžiais naktimis apšviečia įėjimą į namus. Už namų dunkso sodas, ūksmingas apelsinų sodas. Tarp apelsinmedžių, tamsiai žalių apelsinmedžių stiepiasi į viršų keturi ar šeši kiparisai. Ir aš esu čia!

Išmušė valanda. Žingsnis po žingsnio, einu į šio doro vyro namus. Niekas negalės įtarti. Negalės patikėti nei mylimi saviškiai nei brangūs draugai. Ir patsai ponas Evaristas, kuris jaučiasi stiprus ir judrus, tai palaikys nesąmone. O vienok lemtinga akimirka artėja. Iš neįžvelgiamos praeities yra patvarkytas šis mano apsilankymas. Kadangi noriu užtęsti neišvengiamybę — tokį jaučiu palankumą šiam doram žmogui — žingsniuoju labai iš lėto. Tačiau kelias vedąs mane į namus, baigiasi — ir štai aš jau prie durų. Jau ant slenksčio užkėliau koją, apautą minkšta, raudona kvapia oda. Nėra elegantiškesnių už šiuos moteriškų batukų. Tą akimirką ponas Evaristas, dabar sėdįs už savo stalo ir berašąs, staiga pajunta netikėtą negalią. Daktaras, senas draugas, anksti jį atlankęs valandėlę paplepėti, jį rado linksmiausiai nusiteikusį. Kas galėtų būti ta staigi negalia? Jis palenkia galvą ant rankos ir užsimerkia. Alsuoja jis sunkiai. Vos vienas pirštas tegali paspausti skambučio mygtuką. Netrukus įprasta, meili ranka paliečia jo pečius.

— Evaristai, kas tau? Blogai jauties? Kas atsitiko?

Ir gerasis ponas pakelia galvą, neišaiškinamu žvilgsniu žiūri į klausėją ir atsako:

— Nieko. Tai mažmožis. Buvo apėmęs silpnumas. Bet jau praėjo.

Ir praėjo todėl, kad aš, susijaudinusi, nedrįsau įžengti į namus. Turėjau įeiti į pono Evaristo kabinetą ir paspausti jo ranką. Turėjau tai padaryti, vykdydama lemtingą uždavinį. Rankos paspaudimas yra žemiškos baigmės ženklas. Toliau žengti nesiryžau. Tasai žmogus sužadino manyje užuojautą. Ir tokią širdgėlą pamačiau atsispindėjusią veide moters, klausinėjusios vyrą, kad žengiau atgal. Apsilankysiu kitą dieną. Ispanijos viešbučio kambarėlyje mąstau apie skurdžią žmonių giminės dalią. Nieko nėra pastovaus pasaulyje, ir visa išnyksta. Garbė yra tuštybė. O kai visa išnyksta, lyg dūmai — galia, grožis, genijus, jėga — vargšai žmonės užsispyrę stato ant smėlio. Užmiršta paskutinę pamoką ir atsiduoda pasaulio tuštybėm. Ir staiga pasirodau aš ir savo buvimu suteikiu gyvenimui gilią ir transcendentinę prasmę. Be manęs, taip bijomos, taip nekenčiamos, pasaulis būtų šykščiausios tuštybės auka.

Bet jau prabėgo diena, kaip esu Orihueloje. Vienai parai atidėtas apsilankymas pasibaigė... Ir vėl einu į teisiojo vyro namus. Šį kartą kopiu laiptais ir, priėjusi prie durų, uždedu ranką ant šauktuko. Šiuose senobiniuose namuose elektrinis skambutis nevartojamas. Pasibeldžiama žalvario rankele. Savo pirštus laikau ant tos rankelės. Ir tą akimirką ponas Evaristas savo kabinete apalpsta ir sunkiai drimba ant grindų. Į sukeltą triukšmą, kūnui atsitrenkus į plyteles ir apvertus kėdę, skubinai atbėga šeima. Visi jį apsupa ir labai susijaudinę gelbsti ponui Evaristui. Jų veiduose atsispindi skausmingas nerimas ... Paskubomis bėga šaukti daktaro. Reikalas eina apie galimą kraujo išsiliejimą į smegenis. Ponas Evaristas nešamas į lovą. Ši procesija nuliūdusių moterų, su dideliu netikrumu benešančių pavyzdingą vyrą, man primena, dieviškoje srityje, kitas šventas moteris, kurios nelaimingą dieną — nelaimingą ir garbingą žmonijai — nešė dieviškąjį lavoną nuo nemaraus kamieno į šaltą kapą . . . Tačiau jau begulintį ligonį stropiai ištyręs, gydytojas pareiškia neesą pagrindo baimei. Ligonis rodo viltingų ženklų. Visa baigsis baisiu įspėjimu. Pavojus praslenka. Nereikia laukti nieko blogo. Bet tragiškai atomazgai nėra vietos dėl labai paprastos priežasties: aš pasitraukiau. Taip, antru kartu: Meilės nugalėta, grįžtu į viešbutį. Gal ryt aš pasiryšiu gedulingam darbui. Ryt pasibelsiu į duris dviem lemtingais kirčiais — ir įeisiu į pono Evaristo kabinetą. Praneš apie keleivę, norinčią pasveikinti poną Evaristą, ir paspausiu jam ranką. Ir tada jau nebebus išsigelbėjimo. Tai, kas turi įvykti — įvyks. Tegul praeina naktis. Ne, ne. Galutinai atidedu apsilankymą. Jį atidedu neaprėžtam laikui. Ponas Evaristas, labai neramiai praleidęs naktį, budint meiliems namiškiams, jaučiasi visai gerai. Gydytojas šypsosi patenkintas, o šeima, po skausmingų valandų, lengvai atsikvepia. Sode, ant balkono turėklų nutupia paukštukas ir linksmai čiulba gaivinančioje pavasario aplinkumoje.

Išvertė *P. Gaučys*

VYTAUTAS MAČERNIS

SONETAI

I

Mes nežinome kam, bet gyventi,
Kurt ir juoktis pasauly puiku,
Nes ir tai, ką mes esam iškentę,
Vienąsyk prasiveržia džiaugsmu.

Mes nežinom kodėl, bet darbuotis
Per šešias įtempimo dienas
Tenka mums ir tada vainikuoti
Galim švęsti šventes prabangias.

Mes nežinome kaip, kuo būdu,
Bet vien ieškantį glosto švelniai
Po gilių abejonės naktų

Pirmutiniai tiesos spinduliai,
Ir pro ašarų tyrus lašus
Šviečia augštas ramybės dangus.

II

Sapnuojančio medžio pavėsy
Tylėdami žaidžia vaikai.
Galvutės papurusios, šviesios
Krūvon susiglaudę taikiai.

Supiltosios pilys iš smėlio
Atsimuša jų akyse
Džiaugsmingose . . . kartais ir vėliai
Kažko neramiai liūdnose.

Atodūsiu karštu, kvapiu
Į veidus jiems pūstelia vėjas . . .
Jie meta žaislus ir keliu

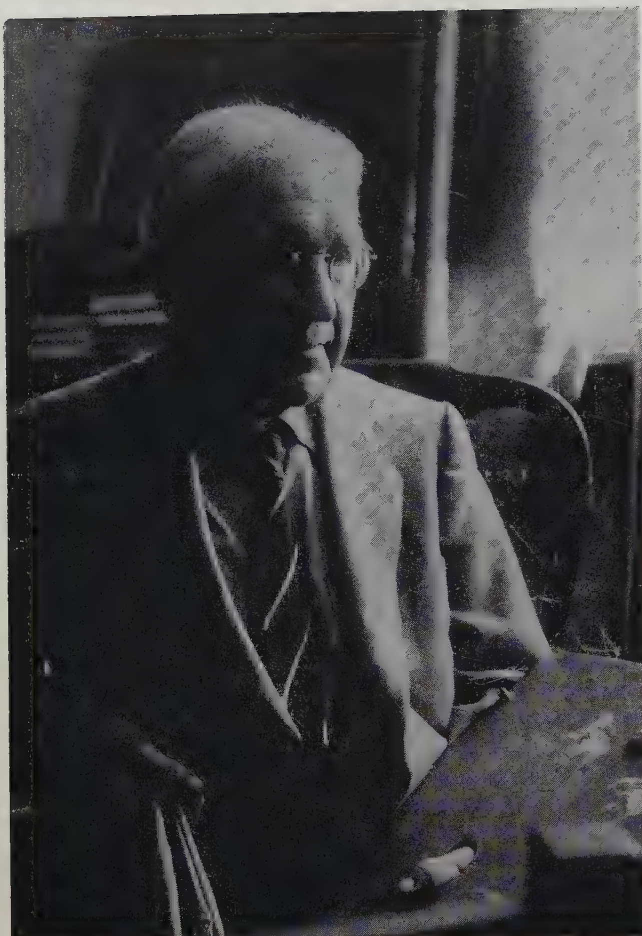
Pro sodybą nubėga prie upės,
Kur stebi, kaip vandenys liejas
Ant kranto, lyg paukščiai, sutūpę.

1944 m. spalio mēn. 7 dieną sukako 15 metų, kai Lietuvoje žuvo poetas Vytautas Mačernis, vienas ryškiausių savo literatūrinēs kartos asmenybių.

Karų ir pirmųjų okupacijų metais Vytauto Mačernio kūryba nebesuspēta išleisti atskiromis knygomis. Tik po rašytojo mirties, 1947 metais, Romoje teišspausdinta nedidelē dalis jo poetinio palikimo bendru "Vizijų" vardu. Pačioje tēvynēje visais pokario metais ir ligi šiol krikščioniško - humanistinio mąstymo kupina Mačernio poezija okupantų nebeleidžiama skelbti.

Tad minint 15 metų sukaktį nuo poeto tragiškos mirties, laisvajame pasauly dabar išleidžiama vienoje knygoje pilnas Vytauto Mačernio poezijos rinkinys. Leidinį redagavo Kazys Bradūnas. Knygos įvadą parašē Alf. Nyka-Niliūnas. Medžio graviūromis iliustravo dail. Paulius Augius. Leidējas — poeto bendraamžis bičiulis med. dr. Albinas Šmulkštys.

Tai didelio formato apie 240 psl. puošni knyga, apimanti Vytauto Mačernio Vizijų ciklą, Metų sonetus, gausius pavienius eilēraščius ir nebaigtas poemas. Čia dedami V. Mačernio du sonetai yra iš dabar išeinančio jo poezijos rinkinio.

NUOSTABUSIS PRANAS DOMŠAITIS

J. ŽMUIDZINAS

Šiemet rugsėjo 15 suėjo 80 metų, kai už Klaipėdos, Kuršių kopose, Vilukiemyje gimė— šimtmetis po K. Donelaičio mirties—Pranas Domšaitis, nūdien pačiame Pietų Afrikos smaigalyje, Cape Towne, gyvenantis ir tebegarsėjantis dailininkas.

Prašyčiau skaitytoją leisti priminti, kad šis klaipėdietis — tas būsimasis Vokietijos Karališkos Meno Akademijos auklėtinis, kurio kūrinius pasikabins Berlyno Nacionalinis ir eilė kitų Vokietijos muziejų bei privatinių galerijų, įskaitant Von Rathenau—iki 25 metų amžiaus buvo tėvų ruošiamas ūkininko karjerai.

Žinia, kitaip ir negalėjo būti: Domšaituks turėjo tėviškėje dirbti visa, kas Tolminkiemio mūzos "Metuose" pasakyta. Bet užėjus 1905 metams, šiapus Nemuno revoliucijai įsiplevėsavus, Pranas "sukyla" prieš tėvų agronominę santvarką ir, atsisakydamas nuo teisių į Vilukiemio būro sostą, patraukia per Prūsijos lygumas Karaliaučiaus, vėliau Berlyno link—meno studijuoti.

Ir nuo tada iki šiandien — visą pusšimtį metų — eidamas per pasaulį, su teptuku rankoj skinasi sau kelią nelengvam žemės paviršiuj. Bet nuostabiausias dalykas — būdamas aštuoniasdešimties, tebeverda kūrybine energija, tebėra našus tapytojas, pranašus varžovas naujybininkų meno pasaulyje, uolus dalyvis parodose, kuriose jis visad pasirodo kaip lietuvis su švaria savo tautybės vardine vėliava: PRANAS DOMŠAITIS.

Tatai galima pavaizduoti ir pašaliečių sprendimais bei faktais. Štai keletas Montrealyje gautų (iš muziko Kazio Smilgevičiaus, kuris jau apie 15 metų palaiko santykius su P. Domšaičiu), tos "aukso ir deimantų" šalies meno kritikų atiliepimų: —

The Star Johannesburg pereito kovo 10 d. šitaip jį pavaizduoja:

"Pranas Domšaitis kuria paveikslus, sutuokdamas savo brandžią patirtį ir jaunatvišką ugnį. Lankant jo parodą, vykstančią Lidchi Galerijoje, yra sunku patikėti, kad tai būtų aštuoniasdešimtmečio žmogaus darbai. Pirmieji trys, jau iš tarpdurio matomi, tapybos kūriniai sudaro triptiką, kuris vaizduoja jo niekad nesiliaujančio įkvėpimo temą —"Bėgimas

į Egiptą" ir "Trijų karalių adoracija" abipus "Nukryžiuotojo." (Triptikas yra Valstybinės Afrikos Galerijos įsigytoji nuosavybė. (J.Ž.) Šiuos siužetus jis traktuoja su tokiu pirmykščiu apaštalų įkarščiu, kad baltieji dažai drobėje, rodos, taip ir plazda slaptingo balčio liepsna."

"Jo figūros suprastintos ligi esminių, bet atpažįstamu, formų. "Keturios stovinčios figūros" — tai darbas, kuris negali žiūrovo nuvarginti, nes iš jo sklinda kartu poilsis, didybė ir rimtis".

"Prano Domšaičio abstraktai ateina pasaulin iš jo patirties versmių lobyno; Karo gamtovaizdžiai — stiprūs, aštriažiūriai, pavergią. Tačiau pats "išradimas" šioj paveikslų rinktinėj—tai šaunusis "Mergiotės portretas." —Jis, atrodo, taip lengvai—it iš Dievo malonės—sukurtas, tarytum jisai jau būtų buvęs galutinai baigtas tapyti dailininko sąmonėje, prieš drįstant paliesti drobę; kūne spalviniai tonai — tyrūs bei švarūs ir realūs; formų modeliavimas suprastintas iki minimumo, o pluoštelis tamsių plaukų, ant kaktos nudrikusių, atrodo lyg kažkoks jaudinantis "atsitiktinumas" žavioj melodijoj. Iš tikro, šis portretas sakyte sako, jog kažkas stebuklingo esama šiame aštuoniasdešimtmečio dailininko negęstančios jaunystės mene, niekad nemažėjančioj jo kūrybinėj veržloj".

Kitas laikraštis, Cape Argus, pereito birželio 22 d. rašo:—

"Garbus Pranas Domšaitis tebekelia nuostabą. Sulaukęs to amžiaus, kada jau dauguma dailininkų tesirūpina, kad tik nenuslydus žemyn bei teišlaikius savo įgytą vardą, Domšaitis, apsčiai dirbdamas, sutvirtina ir net pakelia savo reputaciją."

"Pastaraisiais dvejais metais jis pasireiškė kaip vienas produktingiausių dalyvių parodose, o dabar atskirai vienas pasirodo savo kūriniais Pietų Afrikos Meno Draugijos galerijoje. Tai laisvesnio meninio skrydžio ir šakotesnės apimties paroda."

"Keturis kartus už jį jaunesnių dailininkų nepralenkiamas, Domšaitis čia įrodo, kad ir jis gali būti nefigūrinis bei abstraktus menininkas. Nors ir galima įžvelgti jo "Visatoje", įspūdingiausiame abstraktiniame jo kūrinyje, tam tikrą kosminę prasmę, tačiau man kur kas labiau patinka jo tradicinė visata, kurios fizines ribas atžymi apstulbinantys gamtovaizdžiai ir kurios dvasiniai horizontai esti simbolinėmis gairėmis nusmaigstyti. Savo abstraktiniais kūriniais jis ir nenorėdamas įrodo, jog dailininkas ne visa tapo, ką jis mato, o mato tik tai, ką jis gali tapyti. Užtat tie paveikslai, šitaip pro jo paties prizmę regimi, arba, kitaip sakant, praėję pro jo susiaurintos, bet užtat įtempotesnės vizijos nesąmoningos drausmės varžtus, pasidaro kažkaip aistringiau jaučiami, negu tada, jei jie būtų sukurti objektyvesnės įžvalgos pagalba. Taigi, kaip tik toji jo galia ir įkvepia jo "Karo gamtovaizdžiui" tą į širdį smingančią ilgesingą vienatvę, padaro tai, kad "Indas gėlių" žaižaruoja tarsi kuris Roult kūrybos fragmentas ir apgaubia jo Triptiko kūdikį laikančią ir kitas tris priblokštas žmogystas kažkokia misterija, kuri amžiais vertė žmogų tatai tapyti."

Ogi birželio 20 d. Cape Times minėtos parodos proga, tarp kitko, šitaip vertina mūsų menininką:—

"Užuot snūduriavęs ant savo laurų, Domšaitis ryžtas tobulinti savaimingos rūšies savąjį ekspresionizmą. . ."

"Nenutrūkdamas nuo senųjų temų — kaip antai nuo Karo scenų ar pirmųjų krašto gyventojų — jo ekspresionizmas čia pasiekia savo lyrinę viršūnę: jis beveik ištisai atsiekiamas subtiliu spalvų naudojimu, bet kartu jis suprastina formą iki paskutinio reikalingumo laipsnio. Ypač Karo gamtovaizdžiai yra būdingas Domšaičio stiliaus pavyzdys. Čia dangus, kalnas ir priešakyje pieva sudaro vienetą, minkštai žėrintį misteriškomis spalvomis: — purpurine, skaidriai violetine, rožine, vystelėjusiai žalia, vis su mąsliais atspalviais."

Įdomu, jog ką tik cituotas kritikas, Matthys Bokhorst, randa Prano Domšaičio kūryboj lyrikos. Tuo jis netyčiomis iškelia lietuviškąjį dailininko bruožą, nes juk lyrika yra būdingiausioji lietuvių kūrybinės galios apraiška: — Tai tvirtina ir trys be galo patikimi liudininkai — liaudies daina, Rūpintojėlis ir Čiurlionis.

Kaip minėta, rugsėjo 15 d. sukanka jam aštuoniasdešimt. Tad nepamirština ta proga pasveikinti šį, turbūt, paskutinį po Vyduno, vyresnės gretos mažlietuvį menininką tremtyje, kuris savo darbais — ypač "Lietuviai ūkininkai bėga" ir egzilų pranokėju "Bėgimu į Egiptą" — išsako sopulingąją lietuvio lemtį.*

Kaip bebūtų, o tuo tarpu Pranas Domšaitis, jaunųjų nepralenkiamas, nuostabiai tebekuria, lyg norėdamas savo tautiečio, Lazdynėlių genijaus žodžiais mums ne vienam pasakyti:—

"Rods negražu žiliems bernams, ir didelė gėda,
Kad juos koks bernuks glupoks apgėdina dirbdamas" . . .

---

* Žiūr. kitas jo kūrybos iliustracijas Aiduose: 1958 Nr. 5 ir 1959 Nr. 2.

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

AZORIN

Vienas iš žymiausių dabartinių ispanų rašytojų, be abejo, yra Josē Martinez Ruiz, išgarsējęs slaptyvardžiu—Azorin.

Jis gimē 1873 m. Monovare, Alikantēs provincijoje, pasiturinčioje šeimoje. Gimnaziją baigē Yekloje, kuri paliko gilų pēdsaką jo sieloje ir kuri tolydžio atsispindi pirmose jo knygose. Po to studijavo teisę Valencijoje ir Madride, tačiau daugiau domējosi literatūra, teatru, žurnalistika ir bulių kovom. 1896 m. atvyko į Madridą ir energingai pradējo ruoštis literatūrinei karjerai. Buvo žurnalistas, kritikas, vertējas. Po truputį, svarbiausiuose žurnaluose, o kiek vēliau ir knygose, ēmē rodytis jo vardas. Tarp 1907 ir 1919 m. penkis kartus buvo išrinktas parlamento atstovu. Dukart buvo švietimo viceministeriu. Nepaprastai daug keliavo po Ispaniją ir šiek tiek po Prancūziją, kurioje gyveno nuo 1936 ligi 1939 m. 1924 m. buvo išrinktas Ispanų Akademijos nariu. Nors dabar jau pasiekęs žilos senatvēs, nepavargdamas jis skaito, rašo ir vaikšto. Tokia yra labai sutrauktai Azorino biografija.

Norēdami arčiau jį pažinti, pažiūkime, kaip jis pats save atvaizduoja, vienoje knygoje apibūdindamas protogonistą Antonijų Azoriną, kurio pavardę pasirinko sau slapyvardžiu: "Azorinas yra paprastas ir malonus, mēgsta mažus patogumus, ramų gyvenimą, laukų malonumus, kaimo žmones, senus ir senobinius miestelius. Jam neatsitinka nieko nepaprasta, kaip pvz. svetimoterystē ar dvikova, nei jis mąsto apie gilius dalykus, tuos, kurie jaudina sociologus... Azorinas mēgsta stebēti augalus; bevaikščiojant po kalnus ir laukus, tai jo mēgiamiausias užsiēmimas. Nes pagal augalus, lygiai kaip ir pagal vabzdžius, galima studijuoti žmogų ... Visą rytą Azorinas praleidžia beskaitydamas, darydamas pastabas; kai pašaukia darbininkus pietų, jis nusileidžia į valgomąjį. Ilgą laiką Azorinas praleidžia maloniam snauduliavime, nejuntamai traukiamas ir kilnojamas, supamas bekūnių įdējų ir miglotų jausmų. Per šį letargą Azorinas klausos to koncerto šimtamečių melodijų, tokių malonių, tokių smagių, kurios pripildo jo dvasią paguodžiančiu užsimiršimu" (Antonio Azorin).

Azorinas pirmiausia yra nepaprastai jautrus žmogus; jautrumas išsilieja po visus jo veikalus ir jiems suteikia švelnią ir trapią kvaptį, kuri yra taip būdinga jam tiek jo originaliausiuose kūriniuose, tiek literatūrinēje kritikoje, sudarančioje žymiausią jo darbų dalį. Jis viską palenkia jautrumui, ir vienoje vietoje sako: "Žmogaus idealas, teisingumas ir pažanga tēra tik jautrumo reikalas." Todēl jame mes randame daugiau jausmo nei idējų ir valios.

Tasai ypatingas ir nepaprastas jautrumas jį veda į mažų daiktų sielą ir visiškai išskiria iš jo kūrybos meilę (suprastą lytine prasme), ją paverčia romantiniu ilgesiu, simpatija ir švelnumu. Ir tai labai keista, turint galvoje tokį Azorino jautrumą. Be abejo, jo kūriniuose netrūksta meilēs. Ją galima rasti jo veikluose "La Voluntad," "Antonio Azorin," "Don Juan" ir "Dona Ines". Bet nē vienam iš šitų romanų, o ir visoje jo kūryboje nēra aistrios meilēs, tokios, kokios netrūksta mene ir gyvenime. Ne vien tik meilē: bet kokia didelē aistra svetima jo dvasiai. Jo romanų kuklūs personažai kalba apie daugybę neįdomių dalykų ir apie mažytes namų gyvenimo smulkmenas: skētį, kurį reikia pataisyti, seną knygą, kažkieno užmirštą ant lentynos, seną pažįstamo nuotrauką, kuri pradeda blukti po rēmų stiklu, ponus, anksti iš ryto tyliai bevaikščiojančius tuščia miegančio miesto gatve.

Iš čia pradžią gauna beveik visos jo meno savybēs. Iš čia jo palinkimas supoetinti tai kas paprasta. Jis stumia nuo savęs visa, kas išdidu, tragiška, genialu, herojiška, o visur jieško, kas nežymu, kuklu. Ar visa, kas yra paprasta, nesikartoja tolydžio visur, kiekvienu momentu? Ar visa kas paprasta, netampa papročiu: ar visa, kas yra paprotys, nēra pasikartojimas; ir visa, kas pasikartoja, nēra praeitis, norint išlikti? Ir ar visa tai nēra inertinē gyvenimo forma?

Joks Azorino personažas, joks veiksmas, joks objektas neturi vertēs patys savyje. Jie įgauna reikšmę vien tik tada, kai pastebime, kad kiekvienas jų yra pradžia neaprēžtos eilēs, sudarytos iš vienodų elementų. Ne tuo, kas jie yra, bet tik todēl, kad lygiai panašūs į kitus šimtus ar tūkstančius, įgauna sugestyvią galią. Mums nesvarbus kiekvienas medis, bet tai, kad savo daugybēje jie atrodo kaip vienas. Azorinas mums parodo, kaip gamta iš nedaugelio pavyzdžių pagamina nesuskaitomas lygiavertes figūras.

Azorinas mums papasakoja kiekvieno dalyko įpročius, ir vien tik įpročius: tai, ką jie daro ar kenčia kasdien, vienodai, neišsiskirdami iš kitų. Jeigu tai bus istorinē figūra, Azorinas pasistengs ją pastatyti į paprastą plotmę, įjungti į visa sulyginančią įpročio demokratiją. Azorinas istorijoje nemato didelių vyrų nei didelių įvykių, bet vien skruzdēlyną anoniminių būtybių, kurios tolydžio mezga socialinio gyvenimo tinklą.

Tačiau visi šitie smulkūs dalykai pasakojami su tokiu įkarščiu, su tokiu giliu lyriniu jausmu, su tokiu paprastumu ir ryškumu, kad įgauna transcendentinę reikšmę ir virsta poetine tikrove, taip aštriai ir gražiai pastebēta, kad tie ramūs ir nežymūs personažai, kuriems niekad nieko neįvyksta, nejučiomis ima mus jaudinti savo žmonišku alsavimu ir mums pasirodo, kaip nelaimingos bū-

tybės, kurios, pačios to nežinodamos, savo kantrybe ir savo nevykusio gyvenimo kontempliavimu pasidaro tartum kažkokių aistringų žygdarbių herojais. Aplink šituos personažus ir jų mažytį gyvenimą peizažas daiktai, keliai, kaimai iškyla su ta tylos ir amžinybės atošvaita, kuri tokia būdinga Azorino prozai. Kartais medis, šuo, peilis, katė ar bet koks daiktas įgauna stiprią, patvarią reikšmę. Kartas nuo karto patsai Azorinas įsikiša į savo romaną, kalba už save, galvoja apie jo personažų ar juos supančių daiktų gyvenimą. Pvz. vienoje vietoje jis rašo: "Tau rašau iš Madrido. Ir noriu papasakoti daugelį dalykų. Čia man gyvenimas baisus. Žinok, kad kiekvieną dieną prikreivezoju krūvą lapų. Anksti nekeliu, gulu vėlai, ir kai pabundu, ligi nuvaikau tinginį ir apmąstau, ką turėsiu atlikti per dieną, girdžiu laikrodį, mušanti dešimtą gretimam augšte, o paskui kitą viršuje, o po to dar kitą apačioje. Ir mano laikrodis, tasai mažytis laikrodukas, kurį tu žinai, ant staliuko švelniai tiksi. Kaip vėlu, — jau dešimta! Išsiritu iš lovos ir atidarau balkoną. Gatvė šlapia, dangus alavo spalvos.

"Kai aš pamatau šią pilką, tamsią, liūdną padangę, prisimenu aną— tokią tyrą ir tokią žydrą. Ir kai prisimenu tą mėlyną padangę, taip pat prisimenu vienas dideles ir žydras akis . . .

"Bet aš turiu, Juze, čia pasilikti; man reikia gyventi šitame baisiame Madride; provincijoje negalima išgarsėti. Mes, kurie vaikomės garbę, nesutariame, kas ji yra; bet aš galiu užtikrinti, kad sauja lapų, kuriuos prirašau kasdieną, — juos prirašau, norėdamas ją įgyti.

"Kai, atsikėlęs, prisėdu prie stalo, manęs laukia ant jo glėbis knygų. Tų knygų autoriai nori, kad jas perskaityčiau. Kodėl nori, kad perskaityčiau? Aš negaliu jų visų perskaityti; tai būtų baisu. Ir sakau taip, kad perskaičiau. Bet neužtenka pasakyti, kad perskaičiau: reikia dar pridurti, ką galvoju apie jas. Iš tikrųjų aš, Juze, apie daugumą tų knygų nieko negalvoju. Bet žmogui, rašančiam į laikraščius, ar leistina nieko negalvoti apie kurį dalyką? Ne, ne! Žmogus, kreiveizojąs į laikraščius, visados turi turėti paruoštą savo nuomonę apie visus daiktus. Tad aš ir reiškiu savo nuomonę apie tas knygas: kartais palankią—dažniausiai, o kitais atvejais labai retai, pasidarau rimtas ir prirašau baisių dalykų. Kai taip atsitinka, Juze, būnu blogai nusiteikęs.

"Vėliau gailiuos, galvodamas, kad gal tas, kur aną knygą parašė, yra geras žmogus, turįs šešis vaikus, ir visą dieną dirbąs raštinėje, ir prie anos blogos nuotaikos prisideda dar ir ši. Ir todėl, kiek galėdamas, vengiu rašyti apie knygas, gulinčias ant stalo, ir sakau, kad visos puikios, nors aš jų ir nesu perskaitęs."

Iš tos ištraukos daug ką galima patirti apie jo būdą ir gyvenimą. Iš jos nedarykime išvados, kad Azorinas yra minkštas. Ne. Jis taip pat turi savo idealus ir savo tragediją.

Ši tragedija yra Laiko tragedija. Laiko, kuris praeina, o laike—daiktai, o daiktuose—mūsų būtybė, iš jų sudaryta ir su jais sujungta. "Taip, visa praeina, visa pasensta, visa miršta; laikas pribaigia viską. Kokią tad turi reikšmę mūsų troškimai ir laimės norai? Laiko srovės velkami, ar kada sugebėsime ją sulaikyti? Ne, nesugebėsime, tad ir niekad nebūsime laimingi".

Azorinas regi kančią—pereinamumo, senėjimo, kurie nejučiom mus veda į galą, į mirtį. Mirtis yra vienas būdingiausių personažų Azorino kūryboje. Ji yra vaiduoklis, išsekinąs visas iliuzijas ir liūdesiu pripildąs visus žmonių džiaugsmus. Azorino kūryboj randame daug gėlos, kuri tačiau nevirsta neviltim.

Daugelį kartų Azorinas lygino tą dvigubą reiškinį: laikinumo ir amžinumo, įvairumo ir vienodumo laiko bėgyje. Vienoje gražiausių savo apybraižų, "Debesyse", taip rašo:

"Debesys mums teikia laikinumo ir amžinumo įspūdį. Debesys—kaip jūra—visad įvairūs ir visad tie patys. Bežiūrėdami į juos, mes jaučiame, kaip mes ir visi daiktai bėga į nebūti, tuo tarpu kai jie—tie skrajūnai—palieka amžini. Į šiuos debesis, į kuriuos dabar žiūrime, prieš du šimtus, penkis šimtus, tūkstantį, tris tūkstančius metų žiūrėjo kiti žmonės, su tom pačiom aistrom ir tais pačiais troškimais, kaip kad mes. Kai laimės akimirkoje norime laiką sustabdyti, matome, kad jau prabėgo savaitės, mėnesiai, metai. Tuo gi tarpu debesys, kurie visad kitoki, kiekvienu laiku, per visas dienas keliauja ir keliauja padangėmis . . .

"Taip gyventi reiškia matyti praeinamybę: matyti debesis praeinant augštybėse. Geriau pasakytume: gyventi reiškia matyti grįžtamumą. Matyti grįžtant visa pastoviam, amžinam sugrįžime; matyti grįžtant visa: skausmus, džiaugsmus, viltis — kaip tuos debesis, kurie visad kitoki ir visad tie patys, kaip tie skrajūnai nesikeičią debesys.

"Debesys yra laiko paveikslas. Ar yra tragiškesnis jausmas už tą, kai jauti laiką, kai jau dabartyje regi praeitį, o praeityje — ateitį?..."

Iš esmės imant, Azorino raštuose randame daugiau jausmo nei idėjų, daugiau poezijos nei filosofijos. Iš jo būtybės gelmių trykšta tyriausia lyrika, kuri nėra nei nauja nei sena. Nes amžinai seni ir amžinai jauni tebėra du motyvai: meilė ir mirtis. Mirtis yra Azorino lyriškumo versmė. Mirtis, ne meilė, kuri mažai teranda vietos jo kūryboje. Mirtis yra užmaskuota pajautime laiko, apie kurį kalbėjome. Ne mirtis savyje, kaip fizinis faktas, bet kaip daiktų praėjimas, liūdesys, apėmęs jo dvasią, bežiūrint į griuvėsius, kuriuos laikas palieka už savęs: neįvykusios svajonės, išardyti gyvenimai, apirę miestai, išmirę kaimai ir žmonės. Mirtis kaip sielos būsena, kuri visur supa daiktus.

Azorinas yra sakęs apie save, kad jis —"mažas filosofas". Patys menkiausi daiktai, o ypatingai kuklūs ir smulkūs, sugretinti laike, mažam filosofui, jautriam kasdienybės apmąstytojui, įgauna gyvenimo, mirties, aistrų prasmę. Kiekvienas daiktas, kaip kiekvienas įspūdis, yra gyvenimo akimirka. Ši akimirka yra bėgli, greit išnyks. Bet išgaruodama iš kasdieninės aplinkumos, ji gali palikti amžinybės aidą, pajautimą.

Azorinas yra pagarsėjęs savo stilium: švelniu, tiksliu, paprastu, natūraliu. Jo sakiniai trumpi. "Juo geriau rašome, juo paprasčiau rašome, bet nedaug tėra tokių, kurie sugeba būti natūralūs ir aiškūs", sako Azorinas vienoje savo knygoje. Tačiau jo stilius, kuris iš pirmo žvilgsnio atrodo lengvai pasisavinamas, iš tikrųjų yra sunkus ir reikalauja nuolatinių pastangų atrinkti tikrus ir reikalingus žodžius. "Stilius — tai rašyti taip, kad skaitytojas galvotų: "Tai niekis". Kad galvotų: "Ir aš taip galiu parašyti". Ir vistik nesugebės taip padaryti, ir kad tai, kas yra niekis, būtų sunkiausia, komplikuočiausia", sako Azorinas. "Reikia tiesiogiai eiti prie daiktų, visa turi būti paaukota aiškumui. Statykite daiktus vienas paskui kitą, o negrūskite daiktų vienas į kitą."

Azorinas turėjo nepaprastai didelės įtakos ispanų grožinės prozos pražydimui. Kaip tvirtina Ramon Gomez de la Serna, joks ispanų rašytojas neturėjo daugiau sekėjų už Azoriną. Buvo laikas, kad beveik visi pradedą rašyti taip darė — mėgino daryti—azorinišku būdu. Tasai trumpumas, tasai paprastumas ir švelnumas, tasai žodžio tikslumas pavergdavo visus. Visur daug kalbama apie atnaujinimą. Bet labai sunku būti atnaujintoju. Azorinas juo buvo. Jo išraiškos priemonės ir jo prozos ritmas sudaro naują ir patvarią gaidą ispanų literatūroje.

Baigiant dar reikia kiek stabtelėti ties Azorinu kaip kritiku. Azo-

rinas matė Ispaniją ne vien peizaže, mažuose miesteliuose, keliuose, ūkininkuose, senuose, anachroniškuose hidalguose ir amatininkuose. Greta šitos realios, tiesioginės plotmės, ispanų gyvenime mes randame kitą plotmę, pripildytą istorinio turinio, kurią galima būtų pavadinti mąstytine ir įsivaizduotine: Ispanija savo poetų, rašytojų ir mąstytojų akimis. Azorinas yra atlikęs ilgą ir kruopštų literatūros kritiko darbą. Jis atidžiai ir žavėdamasis yra perskaitęs ispanų klasikus, juose ieškodamas savęs ir Ispanijos.

Aptardamas savo paties kai kuriuos kritikos darbus (Rinktiniuose puslapiuose), Azorinas savęs klausia: "Ar aš buvau kritikas?—Nežinau—atsako. —Mėginau išreikšti įspūdį, kokį manyje paliko meno veikalas. Bet kokia kritika, netgi neasmeniškiausia, objektyviškiausia, tėra tik įspūdis."

Azorino kritika, kaip ir jo beletristika, iš tikrųjų yra impresionistinė. Jis stengiasi atgaivinti ar tai kokį puslapį, ar poemą, ar eilėraštį, ar seną ir užmirštą autorių, jį priartindamas dabartiniam mūsų supratimui. Nėra kitos pagrindinesnės taisyklės — sako—norint apspręsti klasikus, kaip ištirti, ar jie atitinka tai, kaip mes matome ir jaučiame tikrovę. "Pagal tą laipsnį, kaip su tuo sutampa ar nesutampa, jie yra mire ar gyvi. Jų gyvybingumas priklauso nuo mūsojo.

Tuo būdų Azorinui klasiškumas yra ne vien tik tai, kas išlieka, bet taip pat tai, kas turi šią ypatybę; išgyventi, praplėsti į ateitį mūsų pačių gyvenimo jausmą. Vakarykštis klasikas yra gyvas šiandieną, ir atveria mūsų sielai kelią į ateitį. Apskritai, klasikas yra tas, kurs pasiliko gyvas, aktualus ir amžinas. Tačiau visa, kas gyva, ne vien išlieka, bet ir keičiasi. Kaip klasikas, tegyvens vien toks autorius, kuris sugebės mums pasirodyti naujas, su dar nepatirtu jausmu, kai kiekvieną kartą su nauju nerimu mes prie jo prisiartinsime.

Norėdamas kalbėti apie tekstą, Azorinas pradeda mums pasakoti apie autorių: kur gyveno, kaip atrodė, kokie gestai jį išskirdavo iš kitų. Azorinas visa mums pažymės ir pabrauks, kondensuodamas vienoje prabėgančioje akimirkoje, dabar ar prieš minutę, ar įsivaizduodamas ar iš atminties nubrėždamas profilį, apie kurį skaitytojas teturėjo miglotą vaizdą. Paskui bus atskleistas ir komentuojamas geriausias puslapis, tas, kuris jam atrodo turįs didžiausios reikšmės. Stiliaus plonybės, minties aštrumai, švelnumo ir emocijų smulkmenos bus tie bruožai, kurie labiausiai patrauks Azoriną. Jam kritika—tai prisiminimas ir atradimas.

Atgaivinti autorių ar jo tekstą, priartinant prie mus supančio ir juos supusio peizažo, — štai tas beveik visad Azorinui pavykęs uždavinys. Jo kritikos svarbiausias nuopelnas yra tas, kad iš jo gausių ir prinokusių vaisių stipriai sklinda ispanų geriausios literatūros kvaptis. Azorino kritikos darbai, kartais pilni erudicijos smulkmenų, sudaro vieną geriausių ir patikimiausių vadovų po ispanų literatūrą.

ŠALTINIAI;

Cesar Barja: Libros y autores contemporaneos, Madrid, 1935.

Gomez de la Serna, R. Azorin, Buenos Aires, 1948.

Krause, Anna: Azorin, El pequeno filosofo, Madrid 1955.

Granell, Manuel Estetica de Azorin, Madrid, 1949.

Madariaga, Salvador: Semblanzas literarias, Barcelona, 1924

Ortega y Gasset, José: Azorin Madrid, 1955.

P. Gaučys

Bernardas Brazdžionis, gavęs "Aidų" premiją už literatūrą.

"Aidų" literatūros premijos komisija, susidedanti iš Albino Baranausko, pirm., Pauliaus Jurkaus, sekr., ir narių: Kotrynos Grigaitytės, Nelės Mazalaitės ir Leonardo Žitkevičiaus, rugsėjo 10 d. Brooklyne "Aidų" grožinės literatūros premiją 500 dol. visais balsais paskyrė Bernardui Brazdžioniui už jo poezijos rinkinį rankraštyje "Vidudienio sodai". Komisijai buvo atsiųsta 10 veikalų — 6 rankraščiai ir 5 knygos, išleistos 1958-1959 m.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Vincas Ramonas: MIGLOTAS RYTAS. Apysakos. Išleido Lietuviškos Knygos Klubas. Chicago, 1960. 166 p. Kaina 2 dol.

Mykolas Vaitkus: KETURI GANYTOJAI. Atsiminimai. Išleido Lietuviškos Knygos Klubas. Chicago, 1960. 180 p. Kaina 2 dol.

Pranas Naujokaitis: AKMENS ŠIRDIS. Elegijos. Viršelis P. Osmolskio. Išleido "Ateitis," spausdino pranciškonų spaustuvė. Brooklynas, 1960 m. 104 p.

Leonardas Andriekus: SAULĖ KRYŽIUOSE. Eilėraščiai. Iliustravo T. Valius. Išleido pranciškonai. Brooklynas, 1960 m. 208 p. Kaina 3 dol.

Vitalija Bogutaitė: VEIDRODIS JŪROS DUGNE. Eilėraščiai. Išleido "Ateitis" Spausdino pranciškonų spaustuvė, Brooklynas, 1960 m., 58 p.

Juozas Kralikauskas: ŠVIESA LANGE. Romanas. Išleido Nidos Knygų Klubas (29 leidinys), Londonas. 1960 m. 248 p.

Juozas Masilionis; LIETUVIŲ LITERATŪRA. IV. Naujosios literatūros laikotarpis. Išleido Čikagos Augštesnioji Lituanistikos Mokykla. Čikaga, 1960. 430 p. Kaina 5 dol.

Algirdas Gustaitis: ALGIS TRAKYS IR TAKSIUKAS ŠLEIVYS. Dailininkas — **Vytautas Stasiūnaitis.** Išleido "Lietuvių Dienų" leidykla. Hollywood, 1959 m. 28 p.

Juozas Eretas; STASYS ŠALKAUSKIS (1886-1914). Kietais viršeliais. Aplankas Ados Korsakaitės. Išleido Ateitininkų Federacija kun. Juozo A. Karaliaus lėšomis. Atspaudė pranciškonų spaustuvė. Brooklynas, 1960 m. 278 p.

Bronys Raila: TAMSIAUSIA PRIEŠ AUŠRĄ. Straipsniai lietuvių politikos, visuomenės klausimais. R. Žukaitės viršelis, 448 psl. kaina 5 dol. Išleido "Srovės" leidykla Čikagoje 1960 m., spausta V. Vijeikio spaustuvėje. Sukraukta pas J. Karvelį 3322 S. Halstead., Chicago 8, Ill.

Joseph Ehret: DIE ENTWICKLUNG DER SOVJETPAEDAGOGIK. Bazel 1960. 26 p.

IN HONOREM ENDZELINI. Chicago, 1960. 164 p.

Pranas Zunde: ALLGEMEINBILDENDE SCHULEN IN SOWJETLITAUEN. Išleido Baltų Studijų Institutas. Bona 1959 m. (Ištrauka iš Commentationes Balticae VI-VII, 9). 353-392 p.).

MOKSLAS

BALTŲ INSTITUTO DARBAI

Paskutinis Baltų Studijų instituto darbų dvigubas tomas (**Commentationes Balticae**) tęsia toliau Baltijos tautų kultūros ir politinės istorijos tyrinėjimą. Šiame tome yra 9 studijos iš kurių keturios parašytos lietuvių ir liečia Lietuvos praeitis ir dabarties problemas. K.J. Čeginskas rašo apie rusifikaciją Lietuvoje XIX a. ir lietuvių pastangas priešintis jai, Juozas Jakštas studijuoja Baltijos (daugiausia Lietuvos) erdvę XIV a. kryžiaus karų žygiuose, Povilas Reklaitis aprašo Lietuvos pilių bažnyčias ir Pranas Zundė duoda apžvalgą sovietinės Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų. Lothare Schultzės studija apie konstitucinę raidą Baltijos valstybėse po 1940 m. taip pat nagrinėja konstitucinius pasikeitimus sovietinėje Lietuvoje.

Tame pačiame leidinyje yra dar viena Paul Campe parašyta studija apie Vidžemės bažnyčių vidaus įrengimus. XVII-XVIII amžiuose, studija apie estų tautos kilmę (G. Ney), apie Anton Hansen Tammsaare, Oscar Wilde ir Eino Leino santykius (Herbert Salu) ir Mihkel Toomse studija apie daugiskaitos trečią asmenį estų kalboje. Apžvalgoje duodama Instituto veiklos žvalga 1957-1959 laikotarpyje ir E. Sturms, J. Marko, G. Suits, A. Tammermann ir Nikolai Koestner nekrologai. Iš šių pastarųjų lietuviams bus ypač naudingas latvių archeologo Eduardo Sturmso biografija ir jo raštų bibliografija.

K.J. Čeginskas, atrodo, specializuojasi XIX a. Lietuvos istorijoje. Rinkinyj "Kovos metai dėl savosios spaudos" (Chicago, 1957) buvo atspausta jo įdomi studija apie lietuvių tautos atgimimo pradmenis. XIX a. reikalingas savo istoriko. Ligi šiol be M. Roemerio, kurio studija lenkų kalba pasirodė 1908 m., niekas nebandė sintetiškai pažvelgti į XIX a. Lietuvos istoriją. Tiesa, atskirais klausimais buvo nemaža rašyta, bet bendras vaizdas, koks jis, pavyzdžiui, pateikiamas A. Šapokos redaguotoje istorijoje (rašyta Povilo Šležo,, arba pas Sruogienę ir K. Jurgėlą (anglų kalba) yra klaidingas. Man atrodo, kad jeigu kas norėtų teisingai suprasti XIX a. Lietuvos istoriją, išeities tašku turėtų pasirinkti A.J. Toynbee tezę apie dominuojančią mažumą ir dominuojamą daugumą, kurią tas žinomas britų istorikas plačiai išdėstė savo daugiatomėje "A Study of History". Aišku, kad pati lietuvių tauta toj teritorijoj, kurioje jai teks ateityj vaidinti toks didelis vaidmuo, buvo dominuojamoji dauguma ligi pat XIX a. paskutiniųjų dešimtmečių. Ligi 1795 metų dominuojanti mažuma Lietuvoje (etnografinėje Lietuvoje) buvo lenkai ir sulenkėję lietuviai (dvarininkija ir iš dalies kunigija). Po 1795 metų atsirado nauja dominuojanti mažuma — carinės Rusijos administracija ir kariuomenė Lietuvoje. Per didžiąją dalį XIX a., galima sakyti, ligi "Aušros" ir Varpo" pasirodymo, kova vyko ne tarp lietuvių ir rusų ir ne tarp lietuvių ir lenkų, bet tarp rusų ir lenkų. Pati lietuvių tauta tebuvo įrankis toje kovoje, kuriuo kartais pasinaudojo lenkai (1794 ir 1831 m. sukilimuose), kartais — (1863-4 m. sukilime).

Man atrodo, kad K. J. Čeginskas savo paskutinėje studijoje išleido iš akių šį pagrindinį faktą. Dėl to ir su jo išvadomis nevisada galima sutikti, ypač kas liečia antrąją studijos dalį, kurioje jis kalba apie lietuvių-rusų konfliktą (Auseinandersetzung). Juk iš tikrųjų ligi XIX a. antros pusės tokio konflikto visiškai ir nebuvo. Ką bendro su lietuvių tauta turėjo Oginskio, Čartoryskio, Lelevelio, ar Konarskio politika? Konfliktas tebuvo tarp lenkų ir rusų. Mano galva, rusų-lietuvių konfliktas atsirado tik po 1863 metų, kai carinė administracija ėmė kovoti su vyskupo Valančiaus organizuotomis blaivybės draugijomis, kai prasidėjo kova dėl parapinių mokyklų ir dėl lietuviškos spaudos. Toje kovoje ir iškilo lietuvių tauta.

Užtat sunku būtų sutikti su Čeginsko išvada, kad 1863-1864 m. sukilimas buvo "didžiausia Lietuvos nacionalinė katastrofa" (123 p.). Lenkams taip. Charakteringai rašė savo atsiminimuose J. Pilsudskis, kad, jo tėvų nuomone, tas sukilimas buvęs ne tik tragedija, bet nusikaltimas. Tarp kita ko, visos tolimesnės Pilsudskio politinės programos išeities tašku buvo anas sukilimas. Lietuvių požiūriu, tik kada Oginskių, Čartoryskių, Sierakauskių ir Kalinauskių vietoje į pirmas kovos linijas stojo kaimo daraktoriai ir knygnešiai, tik tada prasidėjo rusų-lietuvių konfliktas, iš kurio išaugo Basanavičiai, Kudirkos, Šliupai, Vaižgantai ir kt.

Juozas Jakštas savo studijoje apie Baltijos erdvę XIV a. kryžiaus karų sąjūdyje duota bendrą tų karų apžvalgą ir plačiai sustoja tes XIV a. antros pusės kryžininkų žygiais prieš Lietuvą, pasinaudojant Vokiečių ordinu, kaip išeitis baze. Ypač plačiai analizuoja Jakštas ligi šiol mūsų istorikų beveik nenaudotus prancūzų Pilypo de Mezieres raštus. Būdamas viduramžinės Europos istorijos specialistas ir kartu gerai pažindamas Lietuvos istorijos šaltinius, J. Jakštas moka įausti Lietuvos įvykius į bendrą Europos istorijos vyksmą, ko kartais trūksta kitiems mūsų istorikams. Viena smulkmena, kuri geriau negu kas nors kita pademonstruoja, kaip sunkus istoriko darbas emigracijoje. J. Jakštas, cituodamas XV a. vokiečių kronikininką Vygandą Marburgietį išnašoj pažymi kad kadangi "Scriptores rerum Prussicarum" jam buvo neprieinami, jis turėjęs pasinaudoti kita Vygando kronikos laida (146 p., 24 išnaša).

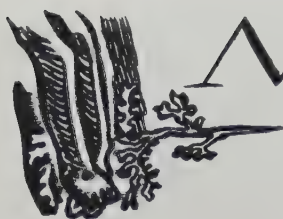
Originali, gerai dokumentuota ir aprūpinta gausiomis iliustracijomis ir planais Povilo Reklaičio studija apie pilių bažnyčias Lietuvoje. Tokių bažnyčių jis randa Gardine, Naugarduke, Vilniuje ir Trakuose. Savo studijoje Reklaitis plačiai naudojasi paskutiniais lietuvių ir lenkų istorikų ir archeologų darbais. Šia savo studija ir kitais straipsniais (pvz. Lietuvių enciklopedijoje) P. Reklaitis pasirodo esąs rimtas Lietuvos meno ir kultūros istorijos tyrinėtojas.

Naudinga Prano Zundės bendro lavinimo mokyklų apžvalga sovietinėje Lietuvoje. Iš jos matyti, kad autorius seka sovietinės Lietuvos spaudą, nors atrodo, ne visa toji spauda jam buvo prieinama. Pavyzdžui, jis visiškai nemini žurnalo "Tarybinė mokykla", "Moksleivis", Vilniaus Pedagoginio instituto "Darbų,"nors tie leidiniai būtų labai naudingi, ypač švietimo politikai nustatyti. Gerai, kad autorius pateikia nemaža statistikų ir palyginamųjų lentelių su Nepriklausomos Lietuvos ir Vakarų Vokietijos mokyklomis.

Commentationes Balticae, VI-VII tomas, 1958-59. Bonn, 1959, 439 p.

V. Trumpa

TAUTOS PRAEITIS. Istorijos ir gretimųjų sričių neperiodinis žurnalas. Tomas 1, Knyga 2. Redaktorius **Č. Grincevičius**. Chicago, 1960, 165-332 p. Kaina $3.00.

MENAS

TELESFORO VALIAUS KŪRYBA

Almaus galerijoje Great Neck, L.I. N.Y., gegužės mėn. vykusi dail. **Telesforo Valiaus** kūrinių paroda davė progos susipažinti su jo naujuoju keliu. T. Valių pažinome, kaip rimtą ir kruopštų dailininką, raižiusį medį ir linoleumą. Jo kūrybai būdinga: aiškus siužetas, idėjinis užakcentavimas, forminis apvaldymas. Siužetų daugiausia rinkosi iš lietuviškos buities, įžiūrėdamas joje tragiškus momentus. Toks "Tragedijos Baltijos pajūryje" ciklas — "Badas", "Atsisveikinant", "Gaisras Lietuvoje" giliai įsirėžė žiūrovui savo dramatine, simboline išraiška. Savo technikinėmis formomis jis buvo taupus, formai leido žaisti tiek, kiek ji atlėpė idėjai.

Šioje parodoje jį matėme kitokį — neįprastą. Atsisakė juoda balto derinio ir perėjo į spalvas; paliko ir kietą medį ar linoleumą ir sustoja ties lanksčia monotipo technika (atspaudai nuo stiklo); nutolo ir nuo aiškaus idėjos akcentavimo ir išryškino forminį žaidimą. Taip jo kūryba gavo nemaža abstrakčių bruožų.

Apsigyvenęs Kanadoje, Toronte, susieidamas su vietos dailininkais, sekdamas meno plėtotę, T. Valius kito su laiko dvasia. Pirmiausia jo raižiny atėjo tam tikras abstraktumas. Nors jis dar turėjo aiškų siužetą, bet iš paveikslo dingo idėjiniai užakcentavimai. Forma darėsi žaismingesnė. Anksčiau pamėgtas juodas dėmes užvaldė linijų pluoštai. Taip jo raižinys davė linijų raizginio įspūdį, kur vyravo jo ritminis judesys.

Kaip daugelis lietuvių grafikų, taip ir T. Valius iš juoda-balta priėjo prie spalvos. Tai įvyko jo kelionėje į Paryžių (1956). Iš ten parsivežė visą pluoštą naujų darbų, kurių dalį buvo išstatęs ir šioje parodoje. Tai visa spalvota, sukurta monotipo (nuo stiklo) technika.

Savo naująjį kelią jis dar labiau puoselėjo paskutiniais metais, vystydamas technikinį turtingumą, vis labiau linkdamas į abstraktą. Jis sukūrė visą eilę paveikslų su žvejų tinklais. Siužetas leido jam ypač žaisti linijom. Tie paveikslai vienas nuo kito skiriasi tik savo koloritu, savo nuotaika; dailininkas juos sunumeravo eilės tvarka. Piešė jis ir teatro scenų ciklą, kuris irgi turi tik eilės numerius. (Parodoje buvo išstatyti bent keli teatro scenos paveikslai).

Toks ciklinis to paties siužeto piešimas rodo, kad T. Valius jau atsipalaidavo nuo aiškaus siužeto. Neberūpi jam nei idėjinė persvara, kuri tokia ryški jo ankstybesniuose pajūrio vaizduose. Visas dėmesys sutelkiamas į forminį žaidimą, į spalvų ir linijų ritmą.

Susipažinkime trumpai su monotipo (nuo stiklo) technika. Tai padės mums labiau suprasti naująją T. Valiaus kūrybą. Šia technika daug kas dirba, bet lietuvių dailininkų tarpe tik vienas T. Valius plačiau panaudojo.

Pirmiausia pagaminamas piešinys. T. Valius jį ypač rūpestingai parengia, gerai jį išnagrinėdamas, pramatydamas visus spalvinius derinius, lilinijų akcentus. Kai piešinys baigtas, padedamas jis po stiklu. Dabar ant stiklo teptuku ar peiliu klojami dažai. Uždedama tik viena spalva per visą paveikslą. Dažniausiai pradedama nuo šviesiųjų tonų. Paėmus geltoną, reikia ją uždėti ten, kur ji dalyvauja visame piešinyje. Taip parengus pirmą spalvą, belieka tik spausdinimo procesas. Uždedamas popierius ir suspaudžiama guminiu voliuku ar kita priemone. Dažai nuo stiklo su visom smulkmenom, su faktūriniais niuansais, persiveda ant popieriaus. Atspaustasis piešinys yra atvirkščias projekto piešiniui, t.y., kas buvo dešinėje, pereina į kairę,—kaip ir visoje spausdinimo technikoje.

Tada lapas pakabinamas džiovinti, o stiklas parengiamas kitai spalvai. Kai atspausdintasis lapas visai išdžiūsta ir kai nebėra pavojaus jo sutepti, tokiu pat būdu dedama antra spalva, vėliau trečia ir t.t. Kartais paveikslas spausdinamas net keliolika kartų, kol pasiekiama norimi spalviniai padengimai, perdengimai, ištaškymai, ritminiai judesiai ir kitos detalės.

Nors darbo procesas lėtas, bet jis turi vieną didelį privalumą. Šia technika dirbdamas, dailininkas spontaniškai gali atsiverti spalvai ir faktūriniam žaidimui. Čia nereikia tokios fizinės jėgos, kaip prie medžio. Čia tiesiog žaizdamas ir taškydamas gali spalvas paskleisti ant stiklo, gali susirasti visokiausių technikinių priemonių, kuriomis ant popieriaus perduosi įdomiausią faktūrą.

Kai stovi ties T. Valiaus paveikslu, matai dominuojančias šviesias ar tamsias spalvas. Bet arčiau pažiūrėjęs, pastebi, kad tose spalvose tarp linijų pažerta dar spalvų, įvairiausių pustonių, sodrios faktūros.

T. Valius turi jautrų estetinį skonį, kuris neleidžia jo paveikslams pasiklysti tik faktūriniame ar spalvų žaidime. Jo skonis nuveda į griežtą kontrolę, kur labai rūpestingai atrenkami spalvų deriniai, išjieškomas ritmo užakcentavimas. Taip jo kūryba pulsuoja originalumu ir šviežumu.

Įdomu, kad teatro scenų paveikslai yra ramesni ir kondensuotesni. Ten linijų pluoštai dažnai pavirsta stambiais brūkšniais ar dėmėm. Ir kur jis laisviau laužo formas ir derina spalvas, ten daugiau spantaniškumo ir kūrybinio polėkio.

Parodoje buvo ir linoleumo raižinių. Nors jų tema neužakcentuota, bet ji gana aiškiai įžiūrima. Jieškoma bendro linijų ritmo. Gi pačios linijos neišvirsta į linijų pluoštus. Jos eina gana stambiais brūkšniais, atliepdamos baltom dėmėm. Kur ne kur įvedama ir spalva.

Baigiant reikia pasidžiaugti, kad dail. T. Valius nesustojo ties savo pasiektais laimėjimais, kad veržėsi tolyn ir užkariavo sudėtingą, estetiniai turtingų spalvų pasaulį ir naujais kūriniais praturtino mūsų kūrybą.

P. Jurkus

MUZIKINĖ LIETUVIŲ VEIKLA BOSTONE

Bostone, tame reikšmingame Amerikos meno centre kelių paskutinių mėnesių bėgyje ir lietuvių tarpe išsivystė kiek gyvesnė muzikinė veikla, dažnai peržengusi mūsų kolonijos ribas. Pasirodė visa eilė interpretatorių ir kūrėjų.

Nepretenduodamas išsamiau vertinti, pateikiu čia suglaustą tųjų pasirodymų apžvalgą.

Jeronimas Kačinskas. Mūsų žymus kompozitorius modernistas turėjo visą eilę progų platesniu mastu parodyti savo kūrybą. Taip, bal. 4 d. per Harvardo radijo stotį buvo perduotas iš juostų kiek anksčiau Brockto-

TELESFORAS VALIUS — TEATRO SCENA

no Symph. Orchestra Society atliktas "Lento" simf. orkestrui, autoriui diriguojant. Taip pat buvo perduota ir Bostono žinomo pianisto Viktoro Grifetho atlikti J. Kačinsko "Atspindžiai" fortepionui.

Bal. 29 d. Nova Gallery salėje, naujai įsisteigusios devynių modernių kompozitorių bei muzikų, kurių tarpe yra ir J. Kačinskas, Nova Con cert draugijos suruoštame kameriniame koncerte, tarpe Bacho, Casellos, Hindermitho ir Honeggerio kūrybos buvo atliktos ir J. Kačinsko "Keturios miniatiūros" (1958)—Andante, Adagio, Andante con motto ir Alegro ma non troppo. Veikalą fleitai, klarnetui ir violenčelei atliko amerikiečiai muzikai: A. Harrsberger, Sh. Friedland ir C. Flavin.

Reišmingiausias pasirodymas įvyko bal. 10 d. Cambridge Civic Symphony orkestro koncerte, kuriame J. Kačinskas pakviestas dirigavo savo kūrinį "Simfoninė fantazija Nr. 2". Ji buvo šiam orkestrui specialiai parašyta. Mat, orkestras, V. Manusevitch vadovaujamas, užsimojo kasmet parodyti po vieną dabartinių modernių JAV kompozitorių. Šiais metais ši garbė teko kaip tiktai Kačinskui, kurio minėtas veikalas ir buvo (pirmą kartą) atliktas, šalia K.P.E. Bacho (garsiojo J. S. Bacho sūnaus) Simfonijos Nr. 3 (styginiams), Mozarto Koncerto B dur fagotui ir Dvožako Šimf. Nr. 7 d. moll.

Pravartu nors truputį žvilgterti į patį kūrinį ir jo atlikimą. Simf. fantazija Nr. 2 (Simf. fant. Nr. 1 buvo parašyta ir atlikta dar Lietuvoj) yra gana plataus masto simfoninis veikalas, gana būdingas J. Kačinsko muzikos dvasiai. Jo keturios, skirtingo pobūdžio dalys be pertraukos seka šia tvarka: Andante maestoso, Allegro, Largo ir paskutinė dalis prasidedanti Moderato ir išsivystanti į Allegro. Veikalo eigoje pasireiškė kelios labai įdomios ir ryškios harmoninės bei instrumentinės kombinacijos. Antroji dalis vykusiai kontrastavo pirmajai, trečioji—antrajai, pabaiga buvo įspūdinga. Viso veikalo įspūdis buvo vientisas, ritminiai dalių pasikeitimai jų neskyrė, bet cementavo vienumon. Harmonija moderni, spalvinga, disonansinė, linkusi kai kur į ekspresionizmą, o kitur į impresionizmą, tačiau tampriau nesurišta nė su vienu iš jų — Kačinsko savita. Kūrinys savo pagrinde yra atematinio stiliaus, t.y. neturįs pagrindinių motyvų — pasikartojančių temų bei jų kombinacijų (variacijų), tačiau veikalo tėkmėje melodijos sekė viena kitą vis kitoniškos, betgi sujungtos kažkokiais gimingais ryšiais. Visumoje veikalas yra patrauklus ir priimtinas ir labiausiai modernioje muzikoje reikalaujančiam.

J. Kačinsko dirigavimas buvo santūrus, bet užtikrintas, lengvas ir gana laisvas, betgi šiam orkestrui veikalas buvo aiškiai per sunkus. Kai kurie orkestrantai, ypač styginiai, kai kur "plaukiojo", dažnai sunkesnėse vietose nesusigaudydami gaidose (gal buvo per mažai repetuota?). Tačiau visą svorį atlaikė geri pirmieji pultai, koncertmeisteris — lietuviams pažįstamas solistas G. Bernstein, su juo sėdėjęs augšto patyrimo Iz. Vasyliūnas, taip pat buvo geri solistai: violončelė, fleita, klarnetas ir kiti pučiamieji. Variniai dažnai grojo aiš-

kiai per garsiai, dirigentui ne visad pavyko juos pritildyti.

Sveikinant kompozitorių J. Kačinską jo kelyje į platesnį pripažinimą, galima palinkėti jam su savo kūryba įžengti į tikrai plačiai žinomus ir augšto lygio profesinius vienetus, kurių esama ir šičia.

Koncertas, su mažais pakeitimais, liepos 7 dieną toje pačioje salėje pakartotas. Vietoj Mozarto buvo Schuberto "Nebaigtoji." J. Kačinskas vėl dirigavo Simf. fantazijai Nr. 2. Apie tai rašė ir Bostono spauda.

Julius Gaidelis. Po sėkmingo Gaidelio simfonijos dalies atlikimo New Yorke, V. Marijošiui diriguojant, palankiai atžymėto didžiųjų New Yorko laikraščių kritikų, štai ir Bostonas bal. 27 d. buvo reikšmingas kompozitoriaus kely. Tos dienos vakarą Brooklino bibliotekos salėje J. Gaideliui buvo įteikta jo laimėta premija už kamerinį veikalą, o pats veikalas pirmą kartą atliktas. Sakytas kūrinys buvo įteiktas Brooklino Bibliotekos Muzikos Draugijos 1959 m. konkursui ir buvo premijuotas iš 18 paduotų veikalų. Komisija buvo sudaryta net iš labai žymių Amerikos muzikų: G. Tuckerio, M. Millerio ir W. Pistono.

Premijuotasai trio, parašytas smuikui, klarnetui ir valtornei, buvo atliktas koncerte šalia Mozarto, Beethoveno ir Brahmso kamerinių veikalų. Gaidelio trio atliko: Matsuko Fujii, Japonijoje gimusi ir išaugusi smuikininkė, atvykusi Bostonan pasitobulinti, malonaus skambaus tono, tvirtos ir tikslios technikos, lengvai nugalėjusi augštų bei dvigubų gaidų sunkumus. Sherman Friedland, klarneistas, toli pažengęs savo instrumento valdyme, ir David Battey, valtornė, nors ir ne tiek pažengęs kaip jo partneriai, tačiau sklandžiai įsijungęs į visumą. Veikalas praskambėjo ritmiškai, spalvingai, įstojimai buvo tikslūs, atlikimas darnus. Šio gana nemažo veikalo trys dalys: Andante, Moderato ir Lento parašytos pažangia, originalia harmonija, tradicinės temos ir jų pravedimai yra savaimingi, yra vykusiai išnaudotos atskirų instrumentų spalvos. Gaidelio prigimčiai, atrodo, yra artimesni gyvesni, žaismingi ritmai, tačiau jie vykusiai buvo sugretinti su lėtomis, dainuojančiomis vietomis.

Kompozitoriui piniginė premija buvo iškilmingai įteikta tarp pirmos ir antros koncerto dalies, klausytojams smarkiai plojant. Tai buvo malonus momentas ne tik laimėtojui, bet ir visiems lietuviams, kurių nemažai buvo salėje.

Norėčiau palinkėti mielam J. Gaideliui, kad tai būtų tik kukli pradžia jo ateities muzikinių laimėjimų grandinėje. Jisai turi visus davinius ir jau sukaltą nemažą vertingų kūrinių kapitalą jiems nuskinti.

Bostono mišrus choras, J. Gaidelio vadovaujamas, gastroliavo Worcesteryje ir Hartforde, kur sėkmingai pasirodė su jau Bostono girdėta programa. Dalyvavo mergaičių trio: I. Mickūnienė, A. Duosienė ir V. Mališauskaitė, be to Irena Mickūnienė padainavo solo. Choras iš lietuvių pusės dalyvavo birželio įvykių bendro minėjimo meninėj dalyj.

Baltų draugijos paskutinis šio sezono koncertas įvyko Jordan Hall salėje Bostone bal. 24d. Sudėtingą ir sunkią dainų programą atliko estų moterų choras iš Toronto, Kanados, vadovaujamas Udo Kasemets.

Vytenis Vasyliūnas, Naujosios Anglijos Konservatorijos vargonų klasės studentas, geg. 6 d. turėjo savo pirmą viešą vargonų muzikos rečitalį Konservatorijos Brown Hall salėje. Vytenis, mūsų žymaus smuikininko Iz. Vasyliūno sūnus, jau daug kartų vykusiai pasireiškęs kaip akompaniatorius ir gana patyręs jau vargonininkas, šiam rečitalyj atliko: J. Bacho — Partitą "Sei gegruest", D. Buxtehude — Preliūdą ir Fugą D. dur ir didelį bei sudėtingą C. Franck— Grande Piece Symphonique, susidedantį iš šių dalių: Andantino serioso, Allegro non troppo, Andante, Allegro, Andante, Allegro non troppo ir Fugato. Jaunasis muzikos nustebino, atlikęs visus šiuos sudėtingus veikalus mintinai ir tiksliai. Pats atlikimas buvo sklandus, ritmingas, spalvingas. Atlikėjas parodė gerą pedalų techniką, išlavintus pirštus, jo registrų ir atspalvių parinkimai buvo vykę ir atitiko veikalų reikalavimus, nors kai kur jautėsi lyg ir nereikalingos pauzelės, bet gal kitaip techniškai buvo negalima.

Daiva Mongirdaitė, Bostono U-to, Dailiųjų ir Taik. Menų f-to, muzikos skyriaus studentė, davė savo senjorės rečitalį geg. 13 d. to universiteto koncertų salėje. Girdėję dainininkę anksčiau, stebėjosi jos per šiuos kelis metus padaryta pažanga. Jos balsas sustiprėjo, išsilygino, pradingo nereikalinga vibracija, laikysena scenoje ir rankų anksčiau besaikūs judesiai buvo tinkamai apvaldyti. Išklausę šį jos rečitalį, galėjo nesistebėti jos laimėjimu pernai Dirvos dainininkų konkurse. Dainininkė — lyrinis sopranas su net labai gera dirva koloratūrai—dainavo šešiom kalbom: vokiškai Mendelssohną ir Mozartą, prancūziškai— Debussy, lietuviškai — Gaidelį ir Štarką, rusiškai —Čaikovskį, Rachmaninovą ir Gliერą, angliškai—Duke, Watts ir Hagemann ir itališkai — Cimarą, Bettinellį ir Verdį. Jau pats kūrėjų sąrašas parodo, kokia įvairi ir sudėtinga buvo programa; viso buvo atlikta 18 skirtingų stilių bei nuotaikų dainų. Beje, dėl repertuaro galima būtų pastebėti nesilaikymą panašaus pobūdžio rečitaliams statomo ("tradicinio") reikalavimo: pradėjus klasikais, per romantikus nuosekliai pereiti į modernistus. Čia nuoseklumo nebūta, matyti, buvo vadovautasi noru parodyti tą šešių kalbų mokėjimą. Dainininkę tai be abejo apsunkino, tačiau ji tai sugebėjo "išvežti"; nepastebėta atminties sušlubavimo ar žodžių sumaišymo. Gerai jai pavyko itališkai, gal tai jos profesorės gimtoji kalba, toliau—buvo neblogai angliškai, taip pat ir vokiškai, ne visai buvo įsigyventa į prancūzų kalbos skambesį, o jos rusų kalba buvo nelabai tepanaši į rusų betgi ir lietuviškai būtų dar galima pageidauti aiškesnės gimtosios kalbos tarties . . .

Darbo įdėta daug, bet ir Daivos gabumai pažymėtini, viskas buvo atlikta mintinai ir ypatingai laisvai, svetimos kalbos, atrodė, jos dainavimo nė kiek nevaržė. Šiaip ji lengvai įveikė ir sunkesnes ritmiškai bei harmoniškai vietas. Daiva turi įgimtą augštos vertės muzikalumą bei tobulą klausą, studijų metu įsigijo muzikinės kultūros ir balsą padarė lankstų, lengvą ir skambų, tik dar reiktų kiek palyginti augštajam registre kartais prasiveržiantį ne visai malonų forte skambesį (neuždengtą). Jos lyrinio pobūdžio balsas, kaip sakyta, turįs polinkio į koloratūrą, kurią reiktų jai dar palavinti.

Lyrinėse dainose, kurios programoje vyravo, ji jau dabar visai puiki. Ne visų dainų atlikimas buvo vienodo lygio. Kaip geriau pavykusias tektų pažymėti šias: Mozarto arija iš Pagrobimo iš Seralio (švarios koloratūros), Debussy—Il pleure dans mon coeur (pagauta nuotaika), Hegemann—Miranda (skambios augštos gaidos ir Bettinelli — Canto di capinera (lengvumas, geras pianissimo ir koloratūros, bet ir visos kitos dainos buvo nuotaikingos bei stilingos, gal išskyrus Watts—Wings of Night.

Baigdama universiteto muzikos studijas, ten pat ir teatrines studijas, Daiva turėjo viešai pasirodyti ir operos rolėje. Ji tai to universiteto teatre geg. 6 ir 7d. ir įvykdė, sėkmingai atlikusi komiškos modernios vieno veiksmo operos Angelique (Jacques Iberto) pagrindinę Angelikos ro-

lę. Operos eigoje ji turėjo dainuoti, kalbėti ir vaidinti.

Jadvyga Adomavičienė, Bostone žinoma dainininkė, sopranas, be kitų pasirodymų, įvykusių anksčiau, atliko Taut. S-gos namų salėje geg. 7d. suruošto Motinos dienos minėjimo muzikinę programos dalį, padainavusi dainas, visas skirtas motinai.

Dainininkai: **Irena Mickūnienė**, buv. Vilniaus op. solistas **Stasys Liepas** ir **Benediktas Povilavičius** atliko paskutiniojo šio sezono, Taut. S-gos namuos ruošiamų vadinamųjų subatvakarių muzikinę programą, padainavę po trejetą dainų. Pianu pritarė komp. J. Gaidelis.

Ben. Povilavičius, atsikėlęs į Bostoną iš Didž. Britanijos, bosas, padainavo: Šimkaus — Oi kas, Musorsgkio — Blusą ir Mozarto—ariją iš Figaro vestuvių. Jo balsas malonaus tembro, gana išlavintas, dainininkas pagauna veikalo nuotaiką. Jo Mozarto arijoje pasitaikė ritmiškų svyravimų. Gaila, šį dainininką Bostono lietuviai tik labai retokai gauna išgirsti. Pasisiekimas buvo didelis.

Ir. Mickūnienė, Naujosios Anglijos Konservatorijos studentė, tik neseniai pradėjusi viešai rodytis, padainavo: Hammerstein - R. Friml—dainą iš Rose Marie ir dvi arijas iš operų Mascagni — Cavaleria Rusticana ir Puccini—Gianni Schichi. Jos skaidrus, gana augštas lyrinis sopranas, dar kiek suvaržytas viršūnėse. Dainavime dažnai dar trūksta tvirtumo, betgi jos švelnų, šiltą atlikimą klausytojai labai maloniai priėmė. Jai reiktų visai panaikinti kai kada (retai) pasireiškiantį nereikalingą ir nemalonų "glissando" perėjimuose. Šiaip savo balso valdyme ji dar yra pažangos kelyje ir tobulėja.

St. Liepas, ne tik Bostono žinomas solistas baritonas, skambiai, nuotaikingai ir gyvai padainavo Čaikovskio—Ne žodžio, dranguži, Denza — Pavasario Serenadą ir J. Žilevičiaus — Kur mano tėvelis gėrė. Pažymėtina, kad solistas pats daro labai vykusius, sklandžius ir skambius svetimų autorių dainų vertimus lietuvių kalbon, kuo galėjome įsitikinti ir šiame vakare. Šiame sezone ir St. Liepo dainų Bostono lietuviai jau buvo pasigedę, tad atsilankiusiems buvo tikrai didelis malonumas jį čia išgirsti, o atsilankiusių šiame parengime buvo nemaža.

Izidorius Vasyliūnas. Sezono užbaigai mūsų žymusis smuiko meisteris birželio 29 d. davė sonatų vakarą gražioje ir puošnioje Methuen Memorial Music Hall salėje. Programoje buvo Bostone gyvenančių moderniųjų kompozitorių trys sonatos. Smuikininko užsimojimas parodyti vien modernios krypties muziką buvo ir labai įdomus, bet sykiu ir rizikingas — kaip klausytojai, nors ir smuiko mėgėjai, tą muziką priims? Ar nebus ji jiems per aštri, ir rėžianti, ir nuobodi? Tačiau rizika ir įdėtas darbas apsimokėjo: muzika nebuvo nei rėžianti, nei pagaliau nuobodi. Kadangi drauge nebuvo atlikta nieko "tradicinės" muzikos, klausytojai neturėjo nė progos palyginimo keliu pajusti tų modernių "aštrumų".

Kad ir sujungta pavadinimu "moderni", tačiau kokia ta muzika buvo įvairi savo išraiška, nuotaika ir tematika. . . Buvo atliktos šios, visos trijų dalių, sonatos. J. Gaidelio (1951), W. Pistono (1939) ir J. Bavicchi (1956).

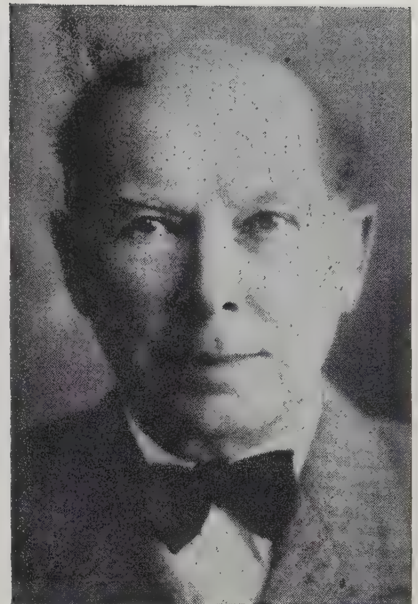
Iz. Vasyliūnas yra iš tų atlikėjų, kurie ne tik moka skaityti gaidas, bet moka skaityti ir tarp gaidų . . . atseit, pagauti kūrinio dvasią. Jam gerai sekasi atkurti skirtingus kūrinių stilius, pagauti jų nuotaikas, jis įsigilina į atskiras frazes, motyvus ir iš jų sudursto vienalytę visumą. Taip ir čia klausytojai gyvai gavo pajusti Gaidelio sonatos elegiškumą, Pistono — modernųjį klasiškumą ir Bavicchi — dramatiškumą... Gaidelio po įvairių solistų atlikta, praskambėjo gaivai ir įdomiai. Pistono sonatos labai įdomūs melodijų bei motyvų ėjimai ir veikalo forma buvo tinkamai išryškinti. Ir Bavicchi sonatos vaizdi interpretacija sudomino ne tik klausytojus, bet ir patį autorių. Ypatingai įdomiai skambėjo kelis sykius pasikartojantis savotiškas tercijų sąskambis.

Tiesa, pasitaikė ir "žalių" vietų, — pvz. Bavicchi sonatos pačiai pradžiai reikėtų griežtesnių bei tikslesnių tonų.. Tačiau visuma buvo tiek įdomi, kad linkėtina vakarą pakartoti ir Bostono platesnei publikai.

Piano partiją, gana sunkią ir komplikuotą, atlikęs jaunasis Vytenis M. Vasyliūnas parodė savo jau nemažą muzikinį subrendimą ir visai neblogą pirštų techniką, gerą ritmą ir forte bei piano tinkamą išbalansavimą.

Vakarą atlankė nemažai vietos muzikos mėgėjų, taip pat ir iš kitur atvykusių. Klausytojų tarpe buvo ir du autoriai: J. Gaidelis ir J. Bavicchi, trečiasis—plačiai pasauly žinomas Amerikos kompozitorius-veteranas W. Piston atsiuntė laišką.

Lietuviškai publikai galėčiau padaryti priekaištą, nes paminėtuose pasirodymuose dažniausiai tematydavai vis tuos pačius muzikos mėgėjų veidus (garbė jiems), o kurgi kiti? Mums menininkai suteikia džiaugsmo, suteikime mes džiaugsmo jiems savo šiltu pritarimu.

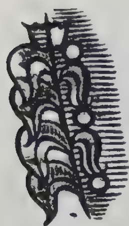

Julius Štarka,
Lietuvos Operos choro dirigentas, miręs Brooklyne liepos 11 d.

Velionis buvo gimęs 1884 m. spalio 4 d. Lėlių kaime, Ukmergės apskrityje. Anksti atsikėlęs į Kauną, ten baigė J. Naujalio vargonininkų mokyklą ir išvyko į Varšuvos konservatoriją. Ją baigė 1911 m. Pasaulinis karas Julių Štarką nubloškė į Gruziją. Į Lietuvą grįžo 1918 m. Organizuojantis Kauno operai, 1920 m. velionis buvo pakviestas vadovauti jos chorui. Šiame darbe išbuvo iki 1944 m. Operos chorą jam pasisekė labai ištobulinti ir išgarsinti. Be dainavimo teatre, choras rodydavosi ir koncertuose. Velionis pasižymėjo ir kompozicijomis. Jis yra sukūręs melodijų solo dainoms ir harmonizavęs nemaža liaudies dainų. Be to, dėstė dar Kauno konservatorijoje. Paliko kompozicijų ir rankraščiuose. Muzikiniame gyvenime velionis dalyvavo ir tremties laikais. Dilingene buvo suorganizavęs žymų chorą, davusį eilę koncertų. Brooklyne gyveno iš vargonininko tarnybos, nuolat dalyvaudamas lietuvių kultūriniame veikime. Paliko žmoną ir sūnų, kuris studijuoja muziką Vokietijoje.

Tenepriima skaitytojas mano teigiamų pastabų už bereikšmes pagyras, o kritiškos — teneužrūstina paliestųjų: stengiausi bešališkai užfiksuoti mano patirtus įspūdžius . . .

Vladas Adomavičius

VISUOMENINIS GYVENIMAS

LIETUVIŠKASIS LIBERALIZMAS

I

Praėjus karštoms diskusijoms spaudoje apie liberalizmą ir atvėsus nuotaikoms, štai pasirodė stambus leidinys "Lietuviškasis liberalizmas," redaguotas V. Kavolio ir išleistas Santaros-Šviesos federacijos. Leidinys pažymėtas 1959 m. data ir yra skirtas dr. V. Kudirkos gimimo šimtmečiui paminėti. Jame rašo net vienuolika autorių.

Vyt. Doniela dviejuose straipsniuose bando atsekti liberalizmo idėjos pradžią ir jos ryšį su racionalizmu. Nusakęs, kaip supranta liberalinę idėją, jis pradeda nuo Graikijos, nuo Periklio laikų, kurie davę jos užuomazgą. Viduriniais amžiais liberalinės idėjos apraiškų jis neranda, karčiai plaka Katalikų Bažnyčią kaip laisvės varžytoją, o liberalinę idėją atseka tik naujaisiais amžiais kilusioj reformacijoj. Sustoja autorius ties J. Locke, kaip moderniojo liberalizmo pradininku, kurio idėjos išsikristalizavusios 19 š. ir pasireiškusios organizuotais sąjūdžiais. Antrajame straipsnyje V. Doniela nagrinėja liberalizmo santykį su racionalizmu, kurį jis laiko sukilimu prieš autoritetą proto vardu, ir randa, kad naujųjų amžių pradžioje liberalinei idėjai atstovavęs racionalizmas, atmetęs tradicinį tikėjimą ir iškėlęs protą, o kartu ir individo vertės sąmonę. Tuo būdu "drąsieji racionalistai buvo liberalizmo ledlaužiai."

Dr. Juozas Girnius straipsniu "Liberalizmas ir krikščionybė" nusitiesia per 29 psl. Tai jo paskaita Santaros suvažiavimui 1957 m. Čia jis plačiai dėsto savo pažiūras į liberalizmą, aptardamas jį ne kaip pasaulėžiūrą, o tik kaip "gyvenimo metodiką," kuri principiškai nesanti susijusi su jokia pasaulėžiūra. Jam liberalizmas "yra ta laisvės samprata, kuri išpažįsta pasaulėžiūrinę laisvę ir kovoja dėl jos laidavimo viešajame gyvenime" (47-48 p.). Liberalizmo pagrindas esąs ne metafizinis, o moralinis, ir todėl liberalai, išpažindami tuos pačius moralinius pradus, galį būti skirtingų pasaulėžiūrų. Praktiniame gyvenime liberalizmas gaunąs "specifinę interpretaciją", kuri sudaranti įvairias liberalizmo kryptis, jau susijusias su vienokia ar kitokia pasaulėžiūra, išskyrus pasaulėžiūras, neigiančias pagrindinius liberalizmo pradus: toleranciją, pagarbą individui, sąžinės laisvę, demokratinę valstybės sampratą. Toks esąs materialistinis determinizmas, neigiąs žmogaus laisvę, ir kolektyvizmas, absoliutinąs rasę, klasę, tautą. Priėjęs prie santykio su krikščionybe, autorius pirmiausia pastebi, kad krikščionybė yra religija—santykis su Dievu, liberalizmas —politinės plotmės klausimas. Krikščionybė, nors ir neturėdama nei savo politikos, nei ekonomikos bei socialinės santvarkos, susiduria su konkrečiu gyvenimu moraliniu savo aspektu ir čia susisiekia su liberalizmu. Abiejų santykį autorius apibūdina įtampa, kuri nesanti priešybė ir jų neišskirianti. Įtampa pasireiškianti ypač ateistinėje liberalizmo kryptyje, kuri neigianti ir pačią krikščionybę. Bažnyčioj liberalizmas neturįs prasmės, nes apreikštoji tiesa išskirianti nuomonių įvairybę, panašiai kaip ją išskirianti fizika — nei Bažnyčia, nei fizika negalinčios "suliberalėti." Nusilenkimas apreikštajai tiesai nesąs nusilenkimas prievartai, o tiesai. Bažnyčia laisvės pradą yra visada gynusi ir šioje plotmėje daug kur sutinkanti su liberalizmu. Jei Leonas XIII 1888 m. enciklika "Libertas" ir pasmerkęs savo meto liberalizmą, tai dėl jo nuokrypų. Principiškai liberalizmas nesąs priešingas krikščionybei. Jei tarp krikščionių ir liberalų kilusi priešybė, tai dėl to, kad liberalų partijos nuo pat pradžios buvusios antireliginės, sutapusios su ateizmu. Dar ir dabar daug kur liberalizmas tebesąs intymiai susijęs su laicizmu, nors teoriškai liberalizmas esąs platesnis už laicizmą. Vis dėlto modernusis liberalizmas artėjąs į tikėjimą ir su juo susitaikąs. Liberalizmo priešas esąs ne tikėjimas, o fanatizmas bei neapykanta. "Liberalizmas yra laisvė tikėti, o ne laisvė nuo tikėjimo" (p. 66). Toliau autorius pabrėžia, kad krikščioniškuoju požiūriu laisvė visada imama drauge su tiesa, kuri įprasminanti laisvę. Tiesos reliatyvinimas esąs jos naikinimas. "Kur nėra tikėjimo tiesa, netrunka išblėsti ir tikėjimas laisve" (p. 68). Taigi laisvė negalinti būti absoliutinama santykyje su moralinėmis vertybėmis, nes tada kylanti sauvalė. Dorinės normos esančios kartu vertybės, kurios reiškiančios laisvės išsiskleidimą žmoguje. Krikščionis esą vertina toleranciją kaip moralinę vertybę, bet nesutinka su tokiu jos pagrindimu, kuris remiasi ne pagarba žmogui, o abejingumu tiesai bei visų įsitikinimų lygybe. Tolerancijos priešas esąs ne pasaulėžiūra, o tik pasaulėžiūrinė neapykanta ir prievarta. Laisvės pradui įgyvendinti viešajame gyvenime esą reikia atskirti valstybę ir nuo Bažnyčios ir nuo kultūros, o demokratinės partijos neturėtų būti pasaulėžiūriniai sambūriai.

V. Trumpa apžvelgia liberalinės minties raidą Lietuvoje. Pradeda jis nuo 16 šimtmečio luominės santvarkos, veda į 18 šimtmečio ūkines reformas, reikalaujamas pačių dvarininkų, baudžiavinės sistemos panaikinimą ir sukilimus, iškėlusius valstiečių vaidmenį. Laisvo ūkio mintis brendusi Vilniaus un-te 19š. kartu su tautiniu atgimimu, kuris tolydžio stiprėjęs ir per sukilimus. Esą, laisvės ir lietuviškumo idėjos sutapusios, o tautinis atgimimas buvęs demokratinis ir liberalinis. V. Kudirkai tekęs vadovaujantis vaidmuo, nors liberalizmo vardas retai buvęs vartojamas. Varpininkai tebuvę liberalinės minties žmonės, bet nesudarę liberalų grupės ir tuo vardu nesivadinę. Vieni jų buvo linkę į socializmą, kiti į konservatizmą, treti laikėsi vidurio. Vėliau varpininkai pasukę į kairę, o dalis jų įsijungę į socialdemokratų partiją, kiti gi sudarę liet. demokratų partiją, kuri ėmusi veikti 1906 m. Bet ir ši sukairėjusi: kairysis sparnas įstengęs pakeisti programą ir sudaryti naują Lietuvos liaudininkų socialistų partiją, kuri 1917 m. pašalino nuosaikiuosius, vėliau sudariusius atskirą grupę—Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų partiją. Atsistačius nepriklausomai Lietuvai, socialistų liaudininkų demokratų partija susijungė su valstiečių liaudininkų sąjunga, įsisteigusia 1905 m., ir atsisakiusia socialistinių idėjų. V. Trumpa atskirai mini tautininkus liberalus, kurie buvo susispietę aplink "Viltį" ir "Vairą". Iš esmės jie buvę liberalai tik katalikiškosios srovės atžvilgiu. Kairieji bandę juos sulieti su katalikiška srove arba nacionalistais. Pradinė Lietuvos demokratija apvylusi gyventojus. Gruodžio 17 perversmas ir jo raida sudavęs didelį smūgį liberalinei minčiai, nors ūkinėje ir kultūri-

nėje srityje buvę nemaža laisvės.

Be suminėtų autorių dar rašo: dr. J. Greimas "Laisvės problema egzistencializmo, markzizmo ir freudizmo amžiuje," V. Kavolis "Laisvės samprata socialiniuose moksluose"; R. Šilbajoris "Ieškant tikėjimo"; A. Gureckas, "Liberalizmas ir tautinės valstybės idėja;" J. Jaks-Tyris "Liberalinė ūkio politika"; dr. J. Kaupas "Individualizmas ir visuomeniškumas lietuvių literatūroj"; V. Rastenis "Liberalizmą reikia geriau pažinti"; K. Drunga, "Bendrasis liberalizmo vardiklis;" priede — liberalų manifesto tekstas, paskelbtas Oksforde 1947 m. Visi šie autoriai paliečia vieną kurį liberalizmo aspektą ir plačiau jį panagrinėja. Jie nebeatrodo rinkiniui taip esmingi, kaip trys pirmieji ir yra daugiau papildomo pobūdžio.

II

Sklaidydamas šį straipsnių rinkinį, skaitytojas pirmiausia stengiasi atsekti pačią temą—liberalizmą, t.y. jo sampratą. Nors V. Kavolis įžangos žodyje guodžia, kad liberalizmas "yra kur kas mažiau supainiota sąvoka, negu kai kurios apie jį sprendžiančios galvos," tačiau V. Trumpa kitką sako, ir tai gana teisingai, būtent, kad didieji liberalizmo teoretikai nesutaria nei kas yra liberalizmas, nei kada ir kur ieškoti jo pradžios; vieni pradeda nuo vėlybojo viduramžio ar renesanso, o kiti nuo XVIIIš. ir prancūzų revoliucijos, treti tik nuo XIXš. V. Kavolis, rinkinio redaktorius, liberalizmą aptaria kaip esminę sąlygą būti žmogumi; "liberalai yra, kas laisvės problemą laiko esmine žmogiškoj egzistencijoj" (p. 9). Dr. J. Girniui liberalizmas "yra laisvės išpažinimas," laisve grindžiama moralinė laikysena, "gyvenimo metodika" (p. 48-49).

Panašiai kalba ir kiti rinkinio autoriai, gausiai linksniuodami laisvę, tačiau nė vienas giliau jos nenagrinėja, priimdami ją, matyt, kaip savaime suprantamą dalyką. Aiškios liberalizmo aptarties niekas nepateikė, nes vargu ar ji galima. Skaitytojas susidaro išvadą, kad nėra liberalizmo, o tik liberalizmai, kurių neįmanoma suvesti aptartin. Todėl tiek rinkinio autoriai, tiek skaitytojas šiuo požiūriu pasilieka miglose. Dr. J. Girnius ryžosi pateikti liberalizmo esminę sąvoką, pagal kurią, kaip normą, būtų galima spręsti, kas vadintinas liberalu ir kas ne. Bet kuo remdamasis jis tą sąvoką pateikia, neaišku. Įžangoje sako, esą liberalizmas "turi būti apibrėžimas ne kokia nors "grynybe," o tuo, koks yra pačių liberalų nusistatymas." Deja, tas "nusistatymas" yra toks įvairus, kad netelpa vienon sąvokon. Be to, ar visų klausiamų liberalų nusistatymas yra iš tikro liberališkas, nėra kuo patikrinti; nėra autentiško kriterijaus, bei šaltinio, kuris įgalintų susidaryti liberalizmo sąvoką, išreiškiančią liberalizmo esmę. Ji todėl ir pasilieka subjektyvumo plotmėje. Tai matyti visame dr. J. Girniaus dėstyme, kuriame atsispindi jo liberalizmo samprata, išsiskirianti iš kitų rinkinio autorių. Pagal jį, liberalizmas yra bendrinis (šio termino dr. J. Gr. nevartoja), kurio principai išpažįstami visų liberalų, ir specifinis (specifinės interpretacijos), susijęs su kuria nors pasaulėžiūra. Bet tokio bendrinio liberalizmo tikrovėje nėra, ir jo sampratos susidarymas nėra tikrovinis. Pats laisvės principas, dedamas liberalizmo pagrindan, bendrinėj plotmėj dar netampa būdinga liberalizmo žyme. Tą patį principą—laisvę—skelbia ir kitos neliberalinės srovės bei ideologijos. Laisvė, kaip principas, šiuo atveju gali tapti skiriamąja žyme tiktai konkrečioj tikrovėj, kur išryškėja jo pritaikomumas. Ir pats dr. J. Grinius sako, kad tikrovėje nėra "grynų" liberalų, o tik vienos ar kitos krypties liberalai, kad specifinėj interpretacijoj "bendrieji principai įgyja daugiau ar mažiau skirtingos prasmės." (p. 51). Dr. J. Girnius rinkinio straipsnyje laikosi bendrinio liberalizmo (jei taip galima sakyti) sampratos, o kiti autoriai kalba apie tikrovinį liberalizmą.

Ir V. Kavolis, ir dr. J. Girnius liberalizmą pateikia kaip gyvenimo metodą, kaip politinę sąvoką apsprendžiant žmonių tarpusavio santykius, ir sako, kad liberalizmas nesąs pasaulėžiūra bei neturįs savo turinio (p.46). Bet ar tai visų ar bent daugumos liberalų nuomonė, kyla abejonė. Pvz. ten pat yra minimas Br. Raila, kuris liberalizmą laiko "pilna pasaulėžiūra." Ir čia skaitytojui netikrumas tik padidėja, juoba, kad ne vienas Br. Raila tokiam liberalizmui atstovauja. V. Kavolio pasakymas, kad "laisvė išvis nėra vertybė, o tiktai kelias į vertybes," neprisideda prie liberalizmo sampratos išryškinimo. Tai greičiau strėlė pačiam sau: jei kelias nevertingas, nereikia juo eiti, o jei vertingas, reikia pripažinti. Imant grynai teoriniu požiūriu, galima sutikti, kad liberalizmas yra tik tam tikras metodas visuomeniniam gyvenimui tvarkyti, kad jis nebūtinai turi būti siejamas su kuria nors pasaulėžiūra, tačiau tikrovėje tas metodas tampa vienokios ar kitokios apimties pasaulėžiūra ta prasme, kad liberalizmas jon įsijungia arba ją atitinkamai susidaro. Liberalizmas yra kaip pamušalas, kuris vienas nesudaro drabužio ir turi prisiderinti prie viršaus ne atsitiktiniu būdu, o pasirinkimu.

Tikrovėje nerasi liberalo, pasitenkinančio vien metodu. Jam reikia ir turinio, kurį jis turimu metodu susikrauna. Su šiuo metodu liberalas eina ir į politinį, ir į ūkinį, ir filosofinį, ir moralinį, ir religinį gyvenimą. Viskas tampa tuo metodu nuspalvinta. Tai buvo patirta ypač po 1789 m. prancūzų revoliucijos, kai liberalizmas įsigalėjo labai plačiai, neišskiriant nė teologijos. E. Peterson, buvęs protestantų teologas, dabar sulaukęs 70 m. amžiaus, rašė 1928 m. garsiajam Harnackui, esą, protestantinė teologija nebegalinti būti iš viso teologija, nes tapusi tik privačia atskirų profesorių pažiūra. Tai buvo liberalistinio metodo išdava, kurios prof. E. Peterson nepakėlė ir perėjo 1930 m. katalikybėn. O ir čia to "metodo" įtakos, pasireiškusios įvairiom formom, nestigo. Užtat Pijus IX 1864 m., o Leonas XIII 1888 m. pasmerkė ano meto liberalizmą.

Pateikdamas liberalizmo esmę kaip politikos bei gyvenimo metodą, V. Kavolis betgi kalba ir apie lietuviškojo liberalizmo turinį, apie liberalizmą kaip intelektualinę sistemą, "su savita gelmės dimensija, siekiančia asmenybės pagrindų, su specifine istorine paskirtimi, su būdingomis humanistinėmis elgesio normomis ir su visai konkrečiais politinės bei socialinės veiklos užsimojimais" (p. 11); vėl mini liberalizmą kaip liberalių asmenybių veiklos bendruomenėje programą, kaip aktyvių žmonių tikėjimą (p. 13). Tai rodo, kad liberalizmas nėra vien metodas, kelias, o ir tam tikrom gairėm grindžiama pažiūra. Dr. J. Girnius, pavadinęs liberalizmą "gyvenimo metodika", sako, kad liberalizmas vis dėlto turįs ir savo turinį, kuris esąs "naujų moralinių vertybių praregėjimas" (p. 49), grindžiamas morale, o ne metafizika. Bet juk moralė yra reikalinga galutinio pagrindimo, kuris galimas tiktai metafizikoj. Pasak J. Maritaino, moralė yra speciali ontologijos sritis, ir todėl negali būti izoliuota nuo metafizikos.

Iš šių sugretinimų matyti, kad liberalizmas nėra vien metodas, kad jo atskyrimas nuo tikrovės tėra akademinis ir kad tikrovinis liberalizmas reiškiasi kaip pasaulėžiūra.

III

"Lietuviškojo liberalizmo" rinkinio straipsniuose matyti naujumo religijos atžvilgiu. Iki šiol buvome įpratę liberalizmą vertinti kaip antireliginę pasaulėžiūrą, nes Lietuvoje ir kituose kraštuose jis tuo veidu labiausiai išryškėjo. Pastaraisiais metais kilusi

Lietuvos paviljonas Tarptaut. Prekybos parodoje Čikagoje. Paviljoną tvarkė dail. Adolf. Valeška

reakcija prieš racionalizmą ir materializmą filosofiniame mąstyme paveikė ir liberalizmo šalininkus. Vieni jų pasiliko tęsti ateistinės linkmės, kiti gi palinko daugiau religijos pusėn, pripažindami ją kaip pozityvų veiksnį.

V. Kavolis rinkinio įžangoje mini, kad jaunieji lietuviai liberalai išsiskleidžią plačiau, nesiriboją vien politika ir ekonomija, o religinį rūpestį laiką "autentiška žmogiškosios laisvės problemos sprendimo dalimi, nepasitikėdami doktrinieriškumu, bet ne pačiu tikėjimu" (p. 15). Religiniam klausimui skirtas R. Šilbajorio straipsnis "Ieškant tikėjimo," kuriame autorius konstatuoja, kad, susidarant liberalinę pasaulėžiūrą, neišvengiamai susiduriama su religijos problema. Esą, žmogui, išėjusiam iš "saugios tradicinės religijos prieglaudos" santykis su Dievybe reikalingas—žmogus turi susitaikyti su nebūtim arba susirasti bei susikurti tikėjimą į Dievą ir amžinybę. Autorius betgi iš anksto yra linkęs ieškoti bedogminio tikėjimo, "kurio dėka būtų galima pažvelgti mirčiai į akis, neprarandant nei asmeniško santykiavimo su Dievybe nei laisvės gyventi" (p. 109). Apžvelgęs autorius įvairias kliūtis Dievui rasti, pasijunta atsidūręs klausimų painiavoje ir pareiškia: "Galbūt, visa mūsų egzistencijos esmė ir yra ieškojimas, nesibaigiantis iki mirties valandos" (p. 115).

Reikia pripažinti nuoširdžią autoriaus pastangą artėti Dievop bei pozityvų nusistatymą religijos atžvilgiu. Jeigu jo laikysena atspindi jaunųjų liberalų nuotaikas, reikia pasakyti, kad joje yra naujumo. Vis dėlto ir jo keliamas Dievo ieškojimas nėra laisvas nuo apriorizmo; ieško tik sau patinkamo tikėjimo, bedogminio ir pan., bet nerodo objektyvinio užsimojimo priimti religinę tiesą savo esmėje bei atsiremti į antgamtinį apreiškimą. Savo išvadoje autorius sustoja ieškojime kaip nuolatinėje laikysenoje. Tai tipiškai agnostinė laikysena, būdinga ir K. Jaspersui. Gi žymusis filosofas H. Bergsonas šią laikyseną pajėgė pralaužti ir pasiekti krikščionybę, akinamas kaip tik mistinių reiškinių, kuriuos R. Šilbajoris laiko iš anksto nepriimtinus liberalui.

Neatrodo, kad R. Šilbajorio atstovaujama laikysena būtų būdinga daugumai jaunųjų liberalų. Kitų straipsniuose matyti priešingų idėjų. Antai V. Kavolis, kalbėdamas apie galutinę laisvės prasmę, išeina kaip sukilėlis prieš Dievą. Pasak jo, laisvės prasmę glūdinti atsistojime prieš kosminį pasityčiojimą — sunaikinimą, priverstinį gimimą, mirtį. Nesą svarbu, kad žmogaus kūriniai išliktų vieną ar kitą tūkstantį metų; esminga, kad žmogus kūrė, įrodė save bei paliudijo, nors žinojo, kad mirs su visa kūryba. "Žmogaus didybė ne jo darbuose, bet laisvame darbingume" (p. 108). Tokia laikysena—atsistojimas prieš "kosminį pasityčiojimą"—implikuojąs tikėjimą, kad kosminio pasityčiojimo autorius, t.y. Dievas, yra suinteresuotas tokiais kūrybiniais žygiais, vertina jo nepasidavimą bei provokacijas. "Toksai Dievas yra įdomus, suteikiąs drąsos mūsų žmogiškumui. O daugiau iš jokių dievų ir negalima reikalauti" (p. 108). Tai išdidumo laikysena, priešinga R. Šilbajorio ieškojimui. V. Kavolis, kaip liberalas, šioj vietoj skelbia toleranciją bei pagarbą žmogui, o Dievui — maištą.

Sūriai antikrikščioniški yra V. Donielos straipsniai. Visu frontu jis puola krikščionybę, ir atrodo jie lyg būtų paimti iš 19 šimtmečio. Jam krikščionybė yra savo esmėje "orientalinio judaizmo atskala" (p. 36), atnešusi Europon nepykantą, būdingą semitinėms religijoms. Ir Lietuvoje išnykusi kunigaikščių puoselėta tolerancija tik krikščionybei įsigalėjus. Ypač puola jis krikščionybę kaip meilės religiją, kuri esanti "šizofreniška," t.y. suskilusi: skelbianti artimo meilę, bet nepakenčianti skirtingos pasaulėžiūros. Jau pats terminas "šizofreniška" išreiškia panieką, nes yra paimtas iš psichiatrijos ir reiškia asmenybės skilimą—pamišimą. Tai sugestionuoja mintį, kad ir krikščioniškoji artimo meilė priklauso psichinio nenormalumo sričiai. Liberalui, skelbiančiam pasaulėžiūrinę toleranciją, toks termino vartojimas ne derėtų. Pasak V. Donielos, meilės principo prieštarinis dvilypumas atsiradęs dviejų istorinių tarpsnių suobėgoje — Senojo ir Naujojo Testamentų. Senojo žymė — nepakanta, Naujojo — artimo meilė. Pirmaisiais krikščionybės amžiais šiedu elementai "tapo modifikuoti kaip meilė saviškiui, nepakanta kitaip galvojančiam" (p. 25).

Tai aiškus iškraipymas. Tarp S. ir N. Testamentų nėra prieštaravimo. Krikščioniškos tiesos atskleidimas prasideda Senajame ir palaipsniui platėja, iki pasiekia savo viršūnę Kristaus asmenyje. Pasak šv. Augustino, N. Testamentas glūdi Senajame, nors Senojo prasmė eina iš Naujojo. Pvz. kad ir artimo meilės atveju Levitų knygoj 19, 18 pasakyta: Neieškok keršto ir nelaikyk kartėlio savo tautos vaikams; mylėk savo artimą kaip pats save." Net ir svetimšalio atveju liepiama taip elgtis (19, 33), jeigu jis gyvena drauge. Iš kitų vietų betgi aiškėja, kad S.T. artimo samprata ribojasi tikinčiaisiais savo giminės bei tautos žmonėmis; be to, kaimyninės tautos, išpažįstančios politeizmą, vertė izraelitus ribotis sa-

vaisiais bei ginti savąjį monoteistinį tikėjimą. N. Testamentas artimo meilę išplėtė iki priešų meilės ir pastatė ją gyvenimo centre, nes ir pats Dievas yra "Meilė." Taigi, laikyti visą S. Testamentą nepakantos skelbėju yra klaida. Net ir kalbant apie "dantis už dantį" dėsnį S. T., reikia atsiminti, kad tai izraelitų baudžiamosios teisės taisyklė, reikalaujanti bausti nusikaltėlį proporcinga bausme. Tai aiškiai matyti Levitų 24, 17-23.

Taipgi nesupasta V. Donielos ir N. Testamento artimo meilė. Esą, pirmieji krikščionys ją modifikavę ir taikę tik saviškiams. Jie jos nemodifikavo, o, laikydamiesi Evangelijos, išplėtė iki žmogiškai galimų ribų—priešų meilės. Jų meilės apimtis nebegali būti platesnė — ji apima visus ir "kitaip galvojančius." Bet tai darydama, ji respektuoja ir tiesą. Krikščionis myli kiekvieną žmogų kaip Dievo atvaizdą, bet neseka jo skelbiamom klaidingom pažiūrom. Šiuo atžvilgiu būdingas vienas kan. J. Tumo-Vaižganto poelgis J. Šliupo atžvilgiu. Kartą jis tarė: "Jonai, Tave bučiuoju, o Tavo raštus deginu." Tai krikščioniška laikysena, kuri gyvenime nevisada tobulai reiškiasi. Bet tai jau paskiro asmens reikalas. Minimasis gi Tumo "deginimas" nereiškia prievartinio klaidos naikinimo, o tiktai gynimąsi nuo galimos žalos visuomenės bei tiesos saugojimą. Jei klaida nėra agresinga ir nepasitelkia prievartos, tai ir tiesos gynybai nėra reikalo imtis atitinkamų priemonių. Iš esmės klaida nėra sunaikinama jėga. Ji įveikiama tiesos sklidimu, kuris krikščionybėje yra ne kas kita kaip apaštalavimas. Pastarasis gi yra esminis krikščionybės reiškimasis, neužmirštąs kviečių ir kukalių sambūvio. Užtat Pijus XII 1953 m. ir sakė Italijos katalikų teisininkams: "Moralinės bei religinės klaidos užgniaužimo pareiga negali būti galutinė veiklos norma. Ji turi būti palenkta augštesnėm ir bendresnėm normom, kurios tam tikromis aplinkybėmis leidžia, o kartais net ir pasirodo kaip geresnė laikysena—toleruoti klaidą siekiant didesnio gėrio" (cit. Our Sunday Visitor 1960. VI.26).

V. Doniela kalba apie Krikščionybės "šizofreniją", jos pasaulėžiūrinę nepakantą, o tame pačiame rinkyje cituojamas liberalų internacionalo gen. sekret. J. Mac Callum Scott priešingas tvirtinimas: "Demokratija ir laisvės politika yra materialinė krikščioniškosios teologijos išvada . . . modernioji demokratija savo pirminį impulsą gavo iš krikščionybės . . ." (p. 56). Taigi, ši V. Donielos tezė yra ne tik antikrikščioniška, bet ir gal tam tikra prasme antiliberalinė.

Kaip matyti iš rinkinio, jaunųjų lietuvių liberalų santykis su religija bei krikščionybe yra įvairus. Jie svyruoja tarp nuoširdaus ieškojimo, sukilimo ir paneigimo. **Pr. G.**

(b. d.)

ĮVYKIAI

* Šią vasarą Tarptautiniame Eucharistiniame Kongrese Miunchene dalyvavo lietuvių iš Europos ir Amerikos. Jie ten turėjo savo pamaldas ir posėdžius. Iš JAV buvo nuvykusios 2 ekskursijos, kurių vienai vadovavo kun. V. Bagdanavičius, MIC, antrai kun. A. Kontautas. Plačiau apie kongresą kituose numeriuose.

* Ateitininkų Federacijos jubiliejinis kongresas įvyko Čikagoje rugsėjo 2-4 d. Kongresas pasižymėjo gausumu. Atidaromajame posėdyje dalyvavo apie 1000 atstovų. Kongreso programą sudarė pamaldos, posėdžiai, koncertas, vaišės. Buvo šios paskaitos: kun. Stasys Yla — Pusė amžiaus ateitininkišku keliu, dr. Vytautas Vygantas — Ateitininkai ir modernioji civilizacija, dr. Arūnas Liūlevičius — Ateitininkai ir katalikiškoji akcija, dr. Antanas Sužiedėlis — Ateitininkai ir lietuvių tautos egzistencija. Koncertinę programą išpildė solistai: D. Stankaitytė, P. Bičkienė (vaišėse), S. Baras, J. Vaznelis ir violenčelistas M. Saulius. Kongresui rengti komitetui vadovavo K. Kleiva.

Šiuo metu Moksleivių Ateitininkų Sąjunga turi daugiau kaip 900 narių. Iš jų 720 JAV — 28 kuopos; Kanadoje 93 nariai — 3 kuopos; Vokietijoje 28 — 1 kuopa; Italijoje 8 — 1 kuopa; Australijoje 48 — 4 kuopos ir Pietų Amerikoje 85 nariai. Studentų Ateitininkų Sąjunga turi 270 narių su 18 vienetų. Ateitininkų Sendraugių Sąjunga turi daugiau kaip 1,200 narių su 24 skyriais. JAV ir Kanadoje — 920 narių.

* Lietuvių Fronto Bičiulių studijų savaitė šiemet įvyko Kennebunkporte pranciškonų vasarvietėje liepos 31 d. - rugpjūčio 7 d. Dalyvavo 90 atstovų, vadovavo dr. Juozas Girnius. Studijos pasižymėjo grynai kultūriniu pobūdžiu. Buvo šios paskaitos: dr. Juozo Girniaus — Kritiškas žvilgsnis į amerikiečių tautos dvasią (trečiadienį) ir "Tauta ir kultūra (šeštadienį), dr. Antano Musteikio — Lietuviškosios kultūros susitikimas su amerikietiškąja kultūra, prof. Juozo Brazaičio — Lietuviškoji kultūra savo pašaukimu ir laimėjimais. Paskaitose dalyvavo ir tuo laiku atostogavusieji vasarvietėje svečiai. Susikaupimu bei ypatinga programa prisiminta žuvusieji už Lietuvos laisvę. Studijų dienomis taip pat suruoštas literatūros vakaras, kuriame savo kūrybos skaitė Algirdas Landsbergis, Leonardas Andriekus ir Paulius Jurkus. Studijų proga vasarvietės patalpose suruošta lietuvių dailininkų paroda — iškabinta pranciškonų vienuolynuose esančių paveikslų dalis.

* Šią vasarą Tarptautinėje Prekybos parodoje Čikagoje buvo ir Lietuvos paviljonas. Jį įrengti LB Čikagos apygarda pavedė dail. Adolfui Valeškai. Paviljonas parodoje iš kitų išsiskyrė meniškumu bei skoniu. Buvo išstatyta vitražai, tapyba, audiniai, skulptūra šių dailininkų: V. Petravičiaus, J. Bakio, B. Jemeikienės, A. Korsakaitės, J. Daugvilos. Gauta atžymėjimų. Parodoje, be katalogo, buvo dalinamas informacinis leidinys Lithuania. Parodos programą paįvairino Steponavičiaus choras "Pirmyn" ir B. Shoto tautinių šokių grupė.

* Lietuvos Vyčių metiniame suvažiavime Worcesteryje sen. T. Dodd pasakė reikšmingą kalbą apie Lietuvos išlaisvinimą.

* Demokratų kandidatas į prezidentus, J. F. Kennedy, šią vasarą savo vasarvietėje Hayannis Port tarėsi su lietuviais demokratais. Pasitarime dalyvavo dr. Pijus Grigaitis, Alto sekretorius, Jonas Grigalius, Antanas Varnas ir Marija Kižytė.

* Respublikonų partija iš įvairių tautinių grupių sudarė vadinamą Tautybių Patariamąjį Komitetą (Nationalities Advisory Committee). Iš lietuvių į jį įeina dr. V. Juodeika, E. Bartkus, W. T. Kvetkas, Antanas Šalna, L. Valiukas ir A. S. Trečiokas.

* Pavergtųjų Tautų savaitė paminėta Niujorke liepos 17-23 dd. Minėjimas prasidėjo pamaldomis. Šv. Patriko katedroje mišias laikė kard. F. Spellmanas. Tą pačią dieną prie Pavergtųjų Tautų rūmų kalbėjo sen. K. B. Keating, prel. Jonas Balkūnas ir kt.

* Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Unijos jaunimo sekcijos komiteto posėdžiuose liepos 2 d. Paryžiuje lietuviams atstovavo A. Venckus ir L. Venclovas (iš Vokietijos). Sekcijos pirmininku išrinktas A. Venckus, kontrolės komisijos pirmininku L. Pabedinskas.

* "Aidų" bendradarbis, kun. dr. Feliksas Jucevičius, Montrealio kardinolo paskirtas rūpintis to miesto Rosemounto srityje gyvenančių lietuvių dvasiniais reikalais.

* Dail. Adomas Galdikas po vasaros atostogų Cape Cod pajūryje vėl intensyviai įsijungė į darbą. Ruošiasi rudens parodai.

* Romas Viesulas liepos ir rugpjūčio mėnesius praleido Los Angeles mieste. Jis buvo gavęs specialią Fordo stipendiją kūrybai.

* Čiurlionio vardo galerijoje Čikagoje per 15 meno parodų buvo parduota 130 darbų, už kuriuos pirkėjai sumokėjo 15,423 dol.

* Dail. K. Žoromskis vasaros atostogas praleido pranciškonų vasarvietėje Kennebunkporte, studijuodamas to krašto gamtą ir ją atžymėdamas paveiksluose.

* Aleksandra Kašubienė daro Kryžiaus Kelių stotis Brooklyno pranciškonų vienuolyno koplyčiai, jungdama glazūrą su mozaika. Kūriniai bus baigti šį rudenį.

* Lietuviai dailininkai, V. Ratas ir H. Šalkauskis, Sydnėjuje buvo surengę bendrą Australijos grafikų parodą. Dalyvavo 95 dailininkai su 185 kūriniais.

* Ada Korsakaitė padarė mozaiką "Pikniką" May b-vės naujos krautuvės restorano sienai Clevelande; dydis 15'x16'. Dar padarė 3 dekorat. mozaikines lentas tam pačiam restoranui. Jos darbų reprodukciją įsidėjo Clevelando Plain Dealer laikraštis sekmadienio laidoje ir labai gerai atsiliepė apie dailininkę ir jos darbus.

* Liepos 29 d. Lietuvoje mirė dail. Justinas Vienožinskis. Paskutiniais metais dėl ligos jis buvo pasitraukęs iš viešumos ir gyveno nuošaliai. J. Vienožinskis buvo gimęs 1886 birželio 29 Liepienės dvarelyje, Zarasų apskr. 1898 m. įstojo į Mintaujos gimnaziją. Ketvirtą klasę baigdamas, buvo iš mokyklos pašalintas kaip maištininkas ir įstojo į Paršino vidurinę mokyklą Maskvoje, kurią baigė 1905 m. 1908 m. meno studijas pradėjo Krokuvos Karališkoje Dailės Akademijoje. Studijavo pas prof. Axentowicz ir Weiss — piešimą ir tapybą, pas prof. Pankiewicz — grafiką. Akademiją baigė 1914. Grįžęs į Lietuvą, iš pradžių gyveno savo tėviškėje, vėliau mokytojavo Rokiškio gimnazijoje, nepriklausomybės pradžioje buvo tos gimnazijos direktorius. Atsikėlęs į Kauną, vadovavo augštesniesiem piešimo kursam ir dėstė piešimą. Persiorganizavus kursam į Meno Mokyklą, jis visą laiką joje ir dirbo.

* 1959-60 darbo metais, kurie baigėsi birželio 30 d., Balfas turėjo rekordines pajamas. Čia turima galvoje vien lietuvių suaukotas sumas bendrai ar nominuotai lietuvių šalpai. Suvedus visas skaitlines, šiais metais Balfo Centras turėjo $103,939.65 pajamų. Jei prie šios sumos pridėti Miunchene gautas tiesioginiai ir iš šalies lietuvių įkurdinimo reikalams sumas, Balfo metinės pajamos sieks per 150,000 dol. grynais pinigais.

* Ed. Turauskas mėnesiniame laikraštyje "Exile et Liberté" parašė straipsnį, kuriame pasisakė dėl politinių tremtinių areštavimo ir išvežimo į Korsiką. Šį Prancūzijos elgesį jis laiko beprasmišku.

* A. Liutkus liepos mėn. atvyko į Paryžių ir eis Lietuvos pasiuntinybės sekretoriaus pareigas.

* Juzė Bugienė, žymaus mūsų kalbininko K. Bugos našlė, po ilgos ligos mirė liepos 17 d. Scrantone. Globojo duktė. Velionė jau seniai buvo akla.

* Dr. Juozas Leimonas, gyvenąs Bostone, rugpiūčio 23 dieną sulaukė 60 metų. Yra kilęs iš Daugirdiškių, Gudelių vlsč., Marijampolės apskr. Mokėsi Lietuvoje, Rusijoje, Šveicarijoje, įgydamas ekonominių mokslų daktaro laipsnį. Nepr. Lietuvoje dirbo finansų ministerijoje, paskui vadovavo Pavasario Sąjungai ir dirbo Katalikų Veikimo Centre. Pirmaisiais bolševikų okupacijos metais buvo suimtas ir laikomas kalėjime. Ateitininkų veikloje reiškėsi dar prieš Pirmąjį didįjį karą, buvo moksleivių ir studentų pirmininkas, Ateitininkų Federacijos Tarybos narys. Už nuopelnus Lietuvai (buvo savanoris) apdovanotas Gedimino ordinu, o už katalikiškąjį veikimą — Grigaliaus ordinu. Šiuo metu redaguoja "Vyties" žurnalą ir padeda moksleiviams ateitininkams Bostone.

* Dr. A. Šešplaukis šią vasarą lankėsi Vokietijos universitetuose rinkdamas lituanistinę medžiagą,skirdamas daugiausia dėmesio dainoms. Rudenį grįžta į Niujorką ir toliau dėstys Columbijos universitete.

* Kanados septintoji lietuvių diena šiemet įvyko rugsėjo 3-5 dd. Toronte. Ta proga buvo tautiniai šokiai, choro pasirodymas ir dailės paroda. Šventėje atžymėta ir Žalgirio mūšio 550 metų sukaktis. Kalbėtoju pakviestas dr. Stasys Bačkis iš Vašingtono.

* Ateities žurnalas, dešimtį metų ėjęs Brooklyne, nuo rudens perkeltas į Čikagą. Ją redaguoja kolektyvas. Vyr. redaktorius R. Rudys, 4105 So. Albany Ave., Chicago 32, Ill. Administracija ir toliau pasilieka Brooklyne. Administruoja kun. V. Dabušis.

* Ateitininkų Vadovas, parengtas Stasio Ylos, jau atspausdintas Nek. Prasidėjimo seserų spaustuvėje Putnam, Conn. Vadovas turi 480 pusl., iliustruotas diagramomis, įvairiais piešiniais. Išleista prel. K. A. Vasio lėšomis. Leidimu rūpinosi Ateitininkų Federacija.

* Kunigų Vienybės Seimas įvyko liepos 20 d. Atlantic City mieste. Svarstyta su religija ir lietuvybe susiję reikalai.

* Sol. Vac. Verikaitis iš Toronto su solistų grupe atvyko į Niujorką dainuoti. Atvykusi grupė Phoenix teatre (189 2nd Ave.) stato komišką operą "H.M.S. Pinafore". Spektakliai truks apie 6 savaites.

* Rugsėjo 11 d. Čikagoje staiga mirė prof. dr. Kazys Pakštas.

PAS. LIETUVIŲ BENDRUOMENĖS VALDYBA

skelbia Jaunimo Dramos Konkursą

(Dvi premijos: 1000 ir 500 dolerių)

1. P.L.B. Valdybos skelbiamame Jaunimo Dramos Konkurse gali dalyvauti viso pasaulio lietuviai kūrėjai.

2. Dramos taikomos pradžios arba augštesniųjų mokyklų amžiaus jaunimui. Žanrą ir temą pasirenka patys dramų autoriai. Dramos sceninis laikas 1½-2 val. Pastatymo išlaidos derintinos su išeivijos teatrų materialiniu pajėgumu. Premijos neskiriamos, jei nebus pakankamai vertingų ir šias sąlygas atitinkančių dramos kūrinių.

3. Dramų rankraščiai parašomi mašinėle ir pasirašomi slapyvardžiu. Atskirame uždarame voke duodama autoriaus pavardė ir adresas su slapyvardžiu ir dramos pavadinimu. Vokai, ant kurių autoriai užrašys "nelaimėjus neatplėšti", nebus atidaromi ir kartu su rankraščiu grąžinami autoriaus nurodytu adresu.

4. Už dvi geriausias dramas skiriamos premijos. Pirmoji premija — **tūkstantis dolerių** (Mecenatas J.A.V. Lietuvių Bendruomenė). Antroji premija — **penki šimtai dolerių** (Mecenatas Kanados Liet. Bendruomenė).

5. Tas pats autorius gali gauti abi premijas.

6. Premijas laimėjusių dramų pastatymo teisę trejus metus nuo premijos įteikimo dienos turi Pasaulio Lietuvių Bendruomenės Valdyba.

7. Konkurso Jury Komisijos sudėtis P.L.B. Valdybos bus paskelbta vėliau.

8. Paskutinė data konkursiniams rankraščiams įteikti (pašto išsiuntimo data) — **1961 m. spalio mėn. 1 d.**

9. Rankraščius siųsti šiuo adresu: P.L.B. Valdybos Sekretorius Kęstutis GRIGAITIS, 622 Davenport Rd., Toronto, Ont., Canada.

Pasaulio Lietuvių Bendruomenės Valdyba

Toronto, 1960 m. liepos 16 d.

R e d a g u o j a — Antanas Vaičiulaitis

R e d a k c i j o s n a r i a i — Leonardas Andriekus, O.F.M., Juozas Girnius, Alfonsas Nyka-Niliūnas

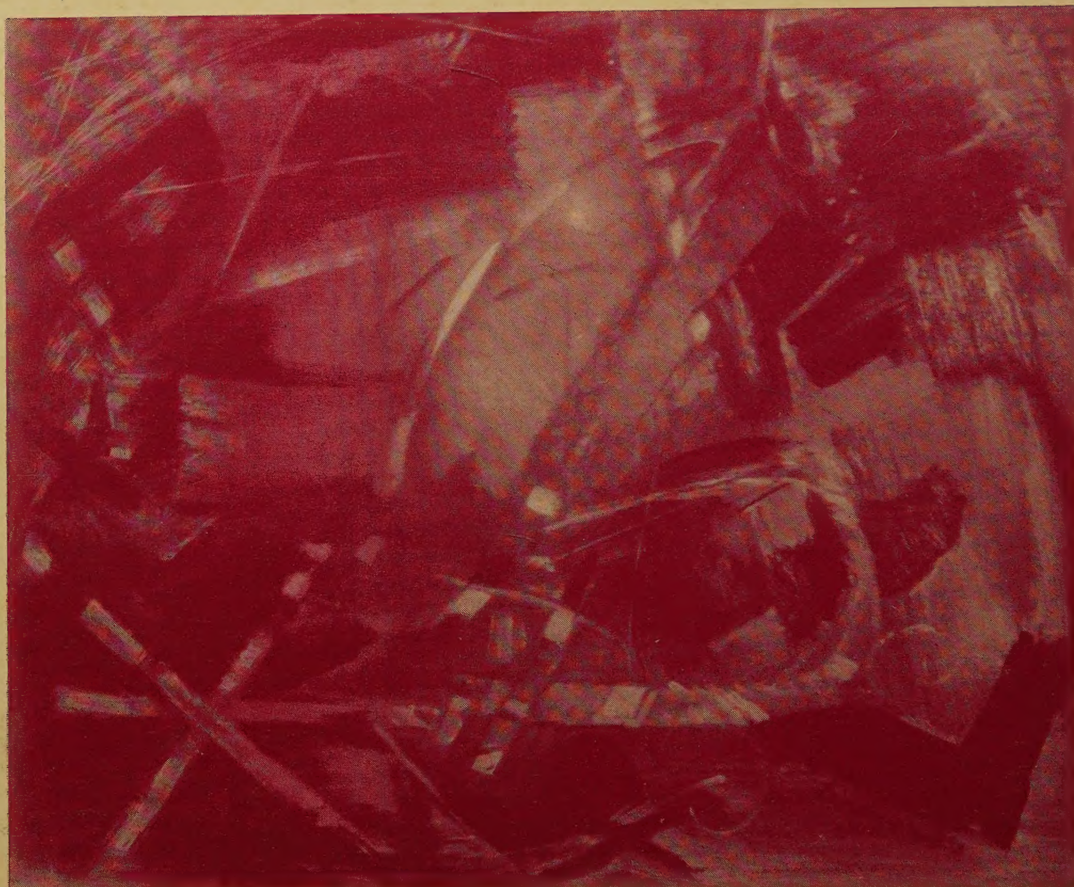
M e n i n ė p r i e ž i ū r a — Telesforas Valius

L e i d ž i a — Tėvai Pranciškonai

A d m i n i s t r a c i j o s a d r e s a s — Aidai, 680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.

D a i l i n i n k o a d r e s a s — Telesforas Valius, 84 Pine Crest Rd., Toronto, Ont. Canada

R e d a k c i j o s a d r e s a s — Antanas Vaičiulaitis, 4757 East Ave., S. E., Washington 28, D. C.

Pranas Domšaitis Abstraktus peizažas